

รายงานการพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลการศึกษา
ด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง โดยเทียบเคียงมาตรฐานสากล

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

คำนำ

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา มีภารกิจหลักในการส่งเสริมการวิจัยเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษา และการเสริมสร้างศักยภาพการแข่งขันโดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ให้ได้องค์ความรู้เพื่อพัฒนานโยบาย แผน และมาตรฐานด้านการศึกษา เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่การปฏิบัติ โดยเฉพาะความรู้และการเตรียมความพร้อมในด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง ซึ่งจะเป็นเครื่องมือสร้างความเป็นพลเมืองที่ดีตามระบอบประชาธิปไตย ทำให้บุคคลมีจิตสำนึกในการพัฒนาสังคมและประเทศให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

ในปี พ.ศ.2552 ประเทศไทย โดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ร่วมกับสำนักงานรับรองมาตรฐาน และประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) เข้าร่วมการประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองระดับนานาชาติ (International Civic and Citizenship Education Study : ICCS) ซึ่งเป็นการประเมินในโครงการวิจัยครั้งที่ 3 (ICCS 2009) ที่ดำเนินการโดยสมาคมนานาชาติว่าด้วยการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา (International Association for the Evaluation of Education Achievement : IEA) ผลการศึกษาได้ชี้ให้เห็นประเด็นในด้านความรู้และเจตคติเกี่ยวกับหน้าที่และความเป็นพลเมือง ความตั้งใจในการเข้าร่วมกิจกรรมความเป็นพลเมืองดีของนักเรียน ตลอดจนการสนับสนุนของผู้บริหารสถานศึกษา และครู

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา จึงได้ดำเนินการพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลการศึกษา ด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง โดยเทียบเคียงมาตรฐานสากล เพื่อพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลการศึกษา ด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองตามบริบทวัฒนธรรมของประเทศไทยให้มีคุณภาพและมาตรฐานเทียบเคียงระดับสากล ซึ่งผลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการเสนอนโยบายด้านการศึกษา การจัดการเรียนการสอน และการวางแผนการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองของประเทศไทยต่อไป

ในโอกาสนี้ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ในการตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล และพิจารณารายงานฉบับนี้ให้มีความถูกต้อง สมบูรณ์ยิ่งขึ้น รวมทั้งผู้บริหารสถานศึกษา ครู และนักเรียนของโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างที่แสดงความคิดเห็น และให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี จนทำให้การดำเนินการศึกษาครั้งนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่า องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการจัดการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองต่อไป

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
กันยายน 2557

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

การดำเนินโครงการประเมินผลการศึกษานานาชาติเกี่ยวกับการศึกษาหน้าที่และความเป็นพลเมือง พ.ศ.2552 (International Civic and Citizenship Education Study : ICCS 2009) พบว่า นักเรียนไทยมีเจตคติที่ดี และมีความตั้งใจที่จะร่วมกิจกรรมความเป็นพลเมืองที่ดีทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน แต่มีข้อจำกัดด้านความรู้เกี่ยวกับการเป็นพลเมืองดี และการเป็นพลเมืองโลกที่ดี สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ตระหนักถึงความสำคัญในการพัฒนานักเรียนให้มีความรู้ดังกล่าว โดยเฉพาะด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อสังคม และการมีคุณธรรม จริยธรรม จึงได้ดำเนินโครงการพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง โดยเทียบเคียงมาตรฐานสากล เพื่อให้ได้เครื่องมือวัดและประเมินผลในด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง ที่มีมาตรฐานและเหมาะสมกับบริบทวัฒนธรรมของประเทศไทย สำหรับใช้วัดและประเมินผลการจัดการศึกษาหน้าที่และความเป็นพลเมืองของสถานศึกษาในประเทศได้

การพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองในบริบทประเทศไทย เพื่อให้มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับระดับนานาชาติ ในการศึกษาครั้งนี้จึงนำกรอบการประเมินผล การออกแบบเครื่องมือ และวิธีดำเนินการเก็บข้อมูลจากโครงการประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองระดับนานาชาติ (ICCS) มาเป็นแนวทางในการดำเนินงานดังกล่าว

กรอบการประเมินผลมี 2 ส่วน คือ 1) กรอบหน้าที่และความเป็นพลเมือง ประกอบด้วยด้านเนื้อหา ทักษะ การคิด การรับรู้และพฤติกรรม ซึ่งดำเนินการวัดในแบบทดสอบความรู้และแบบสอบถามความคิดเห็นของนักเรียน และ 2) กรอบบริบท ประกอบด้วย ชุมชนในระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และประเทศ โรงเรียนและห้องเรียน สิ่งแวดล้อมภายนอกห้องเรียน/โรงเรียนของนักเรียน บุคคลและครอบครัวของนักเรียน ดำเนินการวัดในแบบสอบถามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครู ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง

การออกแบบเครื่องมือวัดและประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ได้ดำเนินการสร้างและพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองขึ้น โดยเทียบเคียงมาตรฐานโครงการระดับนานาชาติ (โครงการประเมินผลการศึกษาหน้าที่และความเป็นพลเมืองระดับนานาชาติ : ICCS) จากการศึกษาครั้งนี้ทำให้ได้เครื่องมือวัดและประเมินผลจำนวนทั้งสิ้น 4 ฉบับ ได้แก่ แบบทดสอบนักเรียน แบบสอบถามสำหรับนักเรียน แบบสอบถามสำหรับครู และแบบสอบถามสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา โดยแบบทดสอบใช้วัดความรู้ด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองตามกรอบด้านเนื้อหา 9 ประเด็น ได้แก่ 1) สังคมพลเมืองและระบบ 2) หลักการของสังคมพลเมือง 3) การมีส่วนร่วมในสังคม 4) เอกลักษณ์ของสังคมพลเมือง 5) การพัฒนาอย่างยั่งยืน 6) การมีปฏิสัมพันธ์ในโรงเรียน 7) การใช้สื่อสังคมสมัยใหม่ 8) ความตระหนักในเศรษฐกิจ 9) คุณธรรม จริยธรรม โดยที่ข้อสอบแต่ละข้อวัดทักษะการคิด ใน 2 ระดับ คือ 1) การรู้ 2) การให้เหตุผลและการวิเคราะห์ ส่วนแบบสอบถามใช้วัดการรับรู้และพฤติกรรมเกี่ยวกับค่านิยม ความเชื่อ เจตคติ เจตนาเชิงพฤติกรรม และพฤติกรรมเกี่ยวกับหน้าที่และความเป็นพลเมือง รวมไปถึงบริบททางด้านบุคคล ครอบครัว โรงเรียน และชุมชน

วิธีดำเนินการเก็บข้อมูล เป็นการทดลองเครื่องมือใน 2 ระยะ คือระยะการศึกษานำร่อง (Pilot Study) เก็บข้อมูลกับโรงเรียนกลุ่มตัวอย่างจำนวน 2 โรงเรียน ประกอบด้วย นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 122 คน ครูที่สอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 20 คน และครูใหญ่หรือผู้อำนวยการโรงเรียน 2 คน ระยะการทดลอง

เครื่องมือภาคสนาม (Field Trial) เก็บข้อมูลกับโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง 20 โรงเรียน ประกอบด้วย นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 566 คน ครูที่สอนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 174 คน และครูใหญ่หรือผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน 20 คน โดยครอบคลุมโรงเรียนทุกขนาดและสังกัด ใน 4 ภูมิภาคและกรุงเทพมหานคร สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาดำเนินการติดต่อประสานงานกับโรงเรียนกลุ่มตัวอย่างที่ตอบรับเข้าร่วมโครงการ และสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องการเก็บข้อมูลให้ตัวแทนของโรงเรียนซึ่งจะเป็นผู้บริหาร การทดสอบ ซึ่งมีหน้าที่ดำเนินการทดสอบนักเรียนและเก็บข้อมูลแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง จากนั้นส่งข้อมูลทั้งแบบทดสอบ แบบสอบถาม และแบบฟอร์มต่างๆ กลับมายังสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

ผลการพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองพบว่า เครื่องมือทั้ง 4 ฉบับ ผ่านการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญก่อนนำไปใช้ในระยะเวลาการศึกษานำร่อง (Pilot Study) โดยเริ่มจากตรวจสอบความเที่ยงตรงด้านเนื้อหา ความสอดคล้องและความถูกต้องในการใช้ภาษาของข้อคำถามและคำตอบ แล้วปรับปรุงและแก้ไขข้อคำถามตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ จากนั้นนำเครื่องมือไปเก็บข้อมูลในระยะเวลาการศึกษานำร่อง (Pilot Study) เพื่อตรวจสอบคุณภาพของแบบทดสอบนักเรียนโดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) จากความเห็นของผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน พบว่า ข้อสอบแต่ละข้อมีค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.80-1.00 เมื่อนำไปหาค่าความเชื่อมั่นโดยใช้สูตรคูเดอร์-ริชาร์ดสันสูตร 21 (Kuder-Richardson : KR-21) พบว่า มีความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.82 จากนั้น ดำเนินการหาค่าความยากและอำนาจจำแนกของข้อสอบเป็นรายข้อและรายตัวเลือก โดยใช้เทคนิค 27 เปอร์เซ็นต์ของการจำแนกกลุ่มสูง-ต่ำ มีค่าความยากตั้งแต่ 0.22 ถึง 0.81 และค่าอำนาจจำแนกของข้อสอบมีค่าตั้งแต่ 0.21 ถึง 0.85 ได้ข้อสอบที่มีคุณภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด จำนวน 45 ข้อ

ระยะเวลาทดลองเครื่องมือภาคสนาม (Field Trial) จากการวิเคราะห์ข้อมูลแบบทดสอบนักเรียนพบว่า มีความเชื่อมั่น (Reliability) เท่ากับ 0.79 มีค่าความยากง่าย (Difficulty) ตั้งแต่ 0.28 ถึง 0.81 และค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ 0.20 ถึง 0.64 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลได้ข้อสอบที่มีคุณภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด จำนวน 40 ข้อ เมื่อหาความเชื่อมั่นของแบบสอบถามโดยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α - Coefficient) ด้วยวิธีของครอนบาค (Cronbach) พบว่า แบบสอบถามสำหรับนักเรียนมีค่าความเชื่อมั่น 0.87 แบบสอบถามครูมีค่าความเชื่อมั่น 0.94 และแบบสอบถามผู้บริหารมีค่าความเชื่อมั่น 0.91

โดยสรุป การพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองมีกระบวนการสร้างและพัฒนาเครื่องมือในหลายขั้นตอน จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือทั้ง 4 ฉบับ ทำให้ได้เครื่องมือวัดและประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ มีความเหมาะสมกับบริบทวัฒนธรรมของประเทศไทย อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนานโยบาย ด้านการศึกษา และการจัดการเรียนการสอนด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

1. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาควรนำบทเรียนที่ได้จากการดำเนินโครงการพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง โดยเทียบเคียงมาตรฐานสากลในครั้งนี้ไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเครื่องมือให้มีคุณภาพและมาตรฐานมากยิ่งขึ้น เพื่อนำเครื่องมือไปดำเนินการเก็บข้อมูลจริง และนำข้อสรุปที่ได้ไปเป็นฐานข้อมูลประกอบการจัดทำนโยบายการศึกษาด้านการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาโดยรวมของชาติให้เหมาะสมต่อไป

2. การศึกษาครั้งนี้มีข้อจำกัดบางประการ ทำให้ไม่ได้มีการเก็บข้อมูลจริง (Main Survey) แต่ประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้จากโครงการประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองระดับนานาชาติ (International Civic and Citizenship Education Study : ICCS) ทำให้ผู้วิจัยมีความรู้ และทักษะในการพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองมากขึ้น สามารถบริหารจัดการโครงการเพื่อเตรียมความพร้อมในการเข้าร่วมโครงการ ICCS ครั้งต่อไปได้

3. การศึกษาบริบทที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนในด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง มีตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว โรงเรียน ชุมชน ดังนั้น ควรดำเนินการเก็บข้อมูลจากบุคคลหรือหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้วย เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองของนักเรียนได้ชัดเจนมากขึ้น

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ข
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมา	1
วัตถุประสงค์	2
กลุ่มเป้าหมาย	2
ขอบเขตการดำเนินงาน	2
ประโยชน์หรือผลที่คาดว่าจะได้รับ	3
นิยามศัพท์	3
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	4
ความหมายของพลเมือง	6
พลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย	6
คุณลักษณะอันพึงประสงค์	8
การจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง	9
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่และความเป็นพลเมืองในประเทศไทย	14
การประเมินผลการศึกษานำที่และความเป็นพลเมืองระดับนานาชาติ (International Civic and Citizenship Education Study : ICCS)	15
- กรอบการประเมินผล	16
- แนวคิดการออกแบบและพัฒนาเครื่องมือการวัดและประเมินผลด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง	17
- กระบวนการสร้างเครื่องมือวัดและประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง	18
- วิธีการดำเนินการ	19
กรอบการประเมินผลด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง โดยเทียบเคียงมาตรฐานสากล	21
การสร้างและพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผล	29
- ความหมายของเครื่องมือวัดและประเมินผล	30
- กระบวนการสร้างและพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผล	32
บทที่ 3 วิธีการดำเนินงาน	43
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	43
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	46
- กรอบการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน	46
- การดำเนินการสร้างและพัฒนาเครื่องมือ	48
- การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ	50
	จ

	หน้า
- ลักษณะของเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	50
วิธีดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล	55
การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้	57
บทที่ 4 ผลการดำเนินงาน	58
ผลการตรวจสอบคุณภาพแบบทดสอบ	58
ผลการตรวจสอบคุณภาพแบบสอบถาม	60
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	62
สรุปผล	63
อภิปรายผล	64
ข้อเสนอแนะ	64
บรรณานุกรม	66
ภาคผนวก	69
ภาคผนวก ก - ค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบทดสอบด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองจาก การประเมินของผู้เชี่ยวชาญ ระยะการทดลองเครื่องมือภาคสนาม (Field Trial)	70
ภาคผนวก ข - รายชื่อผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ	73
ภาคผนวก ค - แบบฟอร์มการบริหารการทดสอบ	75
ภาคผนวก ง - แบบฟอร์มติดตามนักเรียน	77
ภาคผนวก จ - ผลการวิเคราะห์สภาวะการเตรียมความพร้อมเยาวชนไทยด้านหน้าที่และ ความเป็นพลเมืองจากผลการพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลการศึกษา ด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง	79

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 คุณสมบัติของความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ (Normative Citizenship)	9
ตารางที่ 2 จุดมุ่งหมายหรือคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนที่ระบุไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ	11
ตารางที่ 3 เครื่องมือวัดที่ใช้ในการวิจัย เวลาโดยประมาณที่ใช้ในการวัด และผู้ที่ให้คำตอบ	18
ตารางที่ 4 ขั้นตอนการสร้างและพัฒนาเครื่องมือ โดย IEA ICCS	19
ตารางที่ 5 ตัวแปรของกรอบบริบทและเครื่องมือวัด	29
ตารางที่ 6 เปรียบเทียบระดับการวัดพฤติกรรมเกี่ยวกับสติปัญญา	30
ตารางที่ 7 การสร้างหรือเลือกเครื่องมือในการวิจัย	32
ตารางที่ 8 จำนวนข้อสอบของแบบทดสอบด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง จำแนกตามด้านเนื้อหาและความรู้	46
ตารางที่ 9 ผลการคัดเลือกข้อสอบ จำแนกตามเนื้อหา และช่วงเวลาที่ดำเนินการทดลองเครื่องมือ	60
ตารางที่ 10 ผลการตรวจสอบคุณภาพแบบสอบถาม	61
ตารางที่ 11 ค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบทดสอบด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง จากการประเมินของผู้เชี่ยวชาญ ระยะการทดลองเครื่องมือภาคสนาม (Field Trial)	71

สารบัญแผนภาพ

	หน้า
แผนภาพที่ 1 กรอบมโนทัศน์ในการวิจัย (Conceptual Framework)	5
แผนภาพที่ 2 กรอบการประเมินผลด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง	22
แผนภาพที่ 3 กรอบแนวคิดด้านบริบทที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา การเรียนรู้ของนักเรียนในด้านหน้าที่ และความเป็นพลเมือง	28
แผนภาพที่ 4 หลักการสร้างและพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผล	41
แผนภาพที่ 5 ขั้นตอนการสุ่มกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	45
แผนภาพที่ 6 กรอบการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผล	47
แผนภาพที่ 7 ขั้นตอนการสร้างและพัฒนาเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล	49
แผนภาพที่ 8 ขั้นตอนการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล	56

บทที่ 1 บทนำ

ความเป็นมา

การประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองระดับนานาชาติ (International Civic and Citizenship Education Study : ICCS) เป็นโครงการที่ดำเนินการโดยสมาคมนานาชาติว่าด้วยการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา (International Association for the Evaluation of Education Achievement : IEA) ร่วมกับศูนย์การศึกษาระหว่างประเทศด้านการวิจัย ประเทศออสเตรเลีย (Australia Council for Educational Research : ACER in Melbourne, Australia) ห้องปฏิบัติการทดลองสำหรับครู มหาวิทยาลัยโรม เทร กรุงโรม สาธารณรัฐอิตาลี (Laboratorio di Pedagogia sperimentale (LPS) at the Roma Tre University in Rome, Italy) และศูนย์ประมวลผลข้อมูลและการวิจัยของ IEA สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี (IEA Data Processing and Research Center : DPC in Hamburg, Germany) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการที่ประเทศต่างๆ ใช้ในการเตรียมเยาวชนของตนให้รู้บทบาทความเป็นพลเมือง ตลอดจนศึกษาแนวโน้มของการจัดการเรียนรู้เรื่องการศึกษาหน้าที่และความเป็นพลเมือง ประเด็นท้าทายใหม่ๆ ในการให้การศึกษาแก่เยาวชนท่ามกลางบริบทประชาธิปไตยที่เปลี่ยนแปลงไปและการมีส่วนร่วมทางการเมืองในยุคศตวรรษที่ 21 โดยประเมินความรู้เกี่ยวกับพลเมืองศึกษาและพลโลกศึกษา รวมทั้งเจตคติและการทำหน้าที่การเป็นพลเมืองดีของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 (อายุ 13.5 – 15 ปี) มีประเทศต่างๆ เข้าร่วมโครงการ ICCS ในปี ค.ศ. 2009 จำนวน 38 ประเทศ ทั้งนี้โครงการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองมีการดำเนินโครงการวิจัยมาแล้ว 3 ครั้ง ซึ่งประเทศไทย โดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ร่วมกับสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) เข้าร่วมการประเมินในโครงการวิจัยครั้งที่ 3 (ICCS 2009) ด้วย สำหรับการวิจัยครั้งนี้ นับเป็นครั้งที่ 4 ค.ศ. 2016 (พ.ศ. 2559) ได้ดำเนินโครงการต่อเนื่องจากปี 2009 โดยมีการปรับให้สอดคล้องกับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป และใช้กรอบการวิจัย ICCS 2009 เป็นฐาน มีการเพิ่มเติมประเด็นตามแนวโน้มของโลกที่เปลี่ยนไป ในปี พ.ศ. 2557 (ค.ศ. 2014) IEA มุ่งพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง แบ่งเป็น 4 ชุด ดังนี้ 1) เครื่องมือที่ใช้กับนักเรียน ได้แก่ แบบทดสอบความรู้ฉบับนานาชาติ แบบสอบถามฉบับนานาชาติ และแบบสำรวจฉบับภูมิภาค (สำหรับประเทศที่เลือกจะเข้าร่วมการประเมินระดับภูมิภาคยุโรป, เอเชียและลาตินอเมริกา) 2) เครื่องมือสำหรับครู ได้แก่ แบบสอบถามครู 3) เครื่องมือสำหรับสถานศึกษา คือ แบบสอบถามโรงเรียน ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้ตอบ และ 4) เครื่องมือสำหรับการสำรวจบริบทระดับชาติ ซึ่งจะแบบสอบถาม Online เกี่ยวกับโครงสร้างระบบการศึกษา การจัดการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง หลักสูตรและการพัฒนาการให้ความรู้ด้านพลเมืองศึกษา ซึ่งตอบโดยศูนย์วิจัยแห่งชาติ (National Research Centre: NRC) ทั้งนี้เครื่องมือดังกล่าวจะมีการนำร่องในประเทศที่ถูกคัดเลือก (Pilot Study) เพื่อปรับปรุงเป็นเครื่องมือสำหรับการทดลองภาคสนาม (Field Trial) จากนั้นจะมีการเก็บข้อมูลจริง (Main Survey) ในปี พ.ศ. 2559 และจัดพิมพ์รายงานเพื่อเผยแพร่ในปี พ.ศ. 2560

จากการเข้าร่วมโครงการ ICCS 2009 ที่ผ่านมานั้น ผลการศึกษาได้ชี้ให้เห็นในประเด็นความรู้และเจตคติเกี่ยวกับหน้าที่และความเป็นพลเมือง ความตั้งใจในการเข้าร่วมกิจกรรมความเป็นพลเมืองดีของนักเรียน ตลอดจนการสนับสนุนของผู้บริหารสถานศึกษา และครู ซึ่งข้อมูลดังกล่าวเป็นประโยชน์ต่อการจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย การวางแผนการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของประเทศไทย และความเป็นพลโลก ดังนั้น เพื่อเป็น

การเตรียมการสำหรับการเข้าร่วมการประเมินของโครงการ ICCS 2016 สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา พิจารณาเห็นว่า กรอบการประเมินผล การออกแบบเครื่องมือ และวิธีดำเนินการเก็บข้อมูลของโครงการศึกษานานาชาตินี้ มีคุณภาพ เป็นมาตรฐานสากล จึงเห็นควรให้ดำเนินโครงการพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผล การศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง โดยเทียบเคียงมาตรฐานสากล ซึ่งเครื่องมือนี้ได้ถูกปรับให้เหมาะสมกับ บริบทและวัฒนธรรมของประเทศไทย สำหรับใช้วัดและประเมินผลการจัดการศึกษาหน้าที่และความเป็นพลเมือง ของแต่ละสถานศึกษา เพื่อให้สถานศึกษาได้ทราบสถานภาพการจัดการเรียนการสอนของตนเทียบกับสถานศึกษา อื่นๆ ในประเทศไทยได้ ตลอดจนนำผลการประเมินมาพัฒนานักเรียนให้มีความรู้ที่เป็นแก่นของพลเมืองดีและการ เป็นพลเมืองโลกที่ดีขึ้น โดยเฉพาะด้านความรับผิดชอบทั้งต่อตนเอง ต่อสังคม และการมีคุณธรรม จริยธรรม นอกจากนี้ ในระดับนโยบาย ยังสามารถนำผลไปเป็นฐานข้อมูลประกอบการจัดทำนโยบายการศึกษาได้ต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลการศึกษาหน้าที่และความเป็นพลเมืองตามบริบทของ สถานศึกษาในประเทศไทยให้มีคุณภาพ มาตรฐาน โดยเทียบเคียงมาตรฐานสากล

กลุ่มเป้าหมาย

ผู้บริหาร ครู และนักเรียน ในโรงเรียนที่มีการจัดการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ทุกสังกัดและขนาด โรงเรียน (เล็ก กลาง ใหญ่ ใหญ่พิเศษ) ซึ่งกระจายใน 4 ภูมิภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาค กลาง ภาคใต้ และกรุงเทพมหานคร ยกเว้นโรงเรียนการศึกษาพิเศษ และโรงเรียนที่อยู่ในเขตพื้นที่ 4 จังหวัด ชายแดนภาคใต้

ขอบเขตการดำเนินงาน

1. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการดำเนินงานครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน และนักเรียนชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 2 ดำเนินการเก็บข้อมูลครอบคลุมโรงเรียนทุกสังกัด และขนาดโรงเรียน ใน 4 ภูมิภาคและ กรุงเทพมหานคร จึงกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยคำนึงถึงข้อจำกัดเรื่องจำนวนนักเรียนต่อห้อง จำนวนครูผู้สอน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ระยะเวลา บุคลากร และงบประมาณ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพบริบทของโรงเรียนใน ประเทศไทย แบ่งเป็น 2 ระยะ ดังนี้

- 1) ระยะการศึกษานำร่อง (Pilot Study) ดำเนินการเก็บข้อมูลกับโรงเรียน 2 โรง ประกอบด้วย
 - ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 2 คน
 - ครูผู้สอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 20 คน
 - นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 60 คน
- 2) ระยะการทดลองเครื่องมือภาคสนาม (Field trial) ดำเนินการเก็บข้อมูลกับโรงเรียน 20 โรง ประกอบด้วย
 - ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 20 คน
 - ครูผู้สอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 200 คน
 - นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 600 คน

2. ครูที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการดำเนินงานครั้งนี้เป็นครูที่สอนนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นๆ

3. เนื้อหาสาระที่ใช้ในการออกแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองของนักเรียนมี 9 ประเด็น ได้แก่ 1) สังคมพลเมืองและระบบ 2) หลักการของสังคมพลเมือง 3) การมีส่วนร่วมในสังคมพลเมือง 4) เอกลักษณ์ของสังคมพลเมือง 5) การพัฒนาอย่างยั่งยืน 6) การมีปฏิสัมพันธ์กันในโรงเรียน 7) การใช้สื่อสังคมสมัยใหม่ 8) ความตระหนักในเศรษฐกิจ 9) คุณธรรม จริยธรรม

ประโยชน์หรือผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลจากการศึกษาทำให้ได้เครื่องมือวัดและประเมินผลในด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองที่มีมาตรฐานและเหมาะสมกับบริบทวัฒนธรรมของประเทศไทย สำหรับใช้วัดและประเมินผลการจัดการศึกษาหน้าที่และความเป็นพลเมืองของแต่ละสถานศึกษา เพื่อให้สถานศึกษาได้ทราบสถานภาพการจัดการเรียนการสอนของตนเทียบกับสถานศึกษาอื่นๆ ในประเทศได้

2. นำผลการประเมินมาพัฒนานักเรียนให้มีความรู้ที่เป็นแก่นของพลเมืองดีและการเป็นพลโลกที่ดีขึ้น โดยเฉพาะด้านความรับผิดชอบตนเอง ต่อสังคม และการมีคุณธรรม จริยธรรม

3. ระดับนโยบายสามารถนำไปเป็นฐานข้อมูลประกอบการจัดทำนโยบายการศึกษาด้านการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาโดยรวมของชาติที่เหมาะสมต่อไป

นิยามศัพท์

1. หน้าที่และความเป็นพลเมือง หมายถึง ภารกิจที่บุคคลได้รับการปลูกฝัง/สร้างจิตสำนึกให้ประพฤติปฏิบัติตามหลักศีลธรรมและคุณธรรมทางศาสนา กฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของชาติ ตลอดจนคำสั่งสอนของพ่อแม่ ครู อาจารย์ หรือจิตสำนึกที่ถูกต้อง เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม และเป็นการสร้างคุณค่าของตนเองให้เป็นที่ยอมรับของสังคม สามารถรับผิดชอบตนเองได้ ตลอดจนบุคคลอื่นๆ จะต้องเสียสละความรู้ความสามารถของตนเองเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวมและความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติ

2. โดยเทียบเคียงมาตรฐานสากล หมายถึง การพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองในบริบทประเทศไทยให้มีคุณภาพ เป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติ ซึ่งในงานวิจัยนี้ใช้กรอบการประเมินผล การออกแบบเครื่องมือ และวิธีดำเนินการเก็บข้อมูลจากโครงการประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองระดับนานาชาติ (ICCS) มาเป็นแนวทางในการดำเนินการพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผล

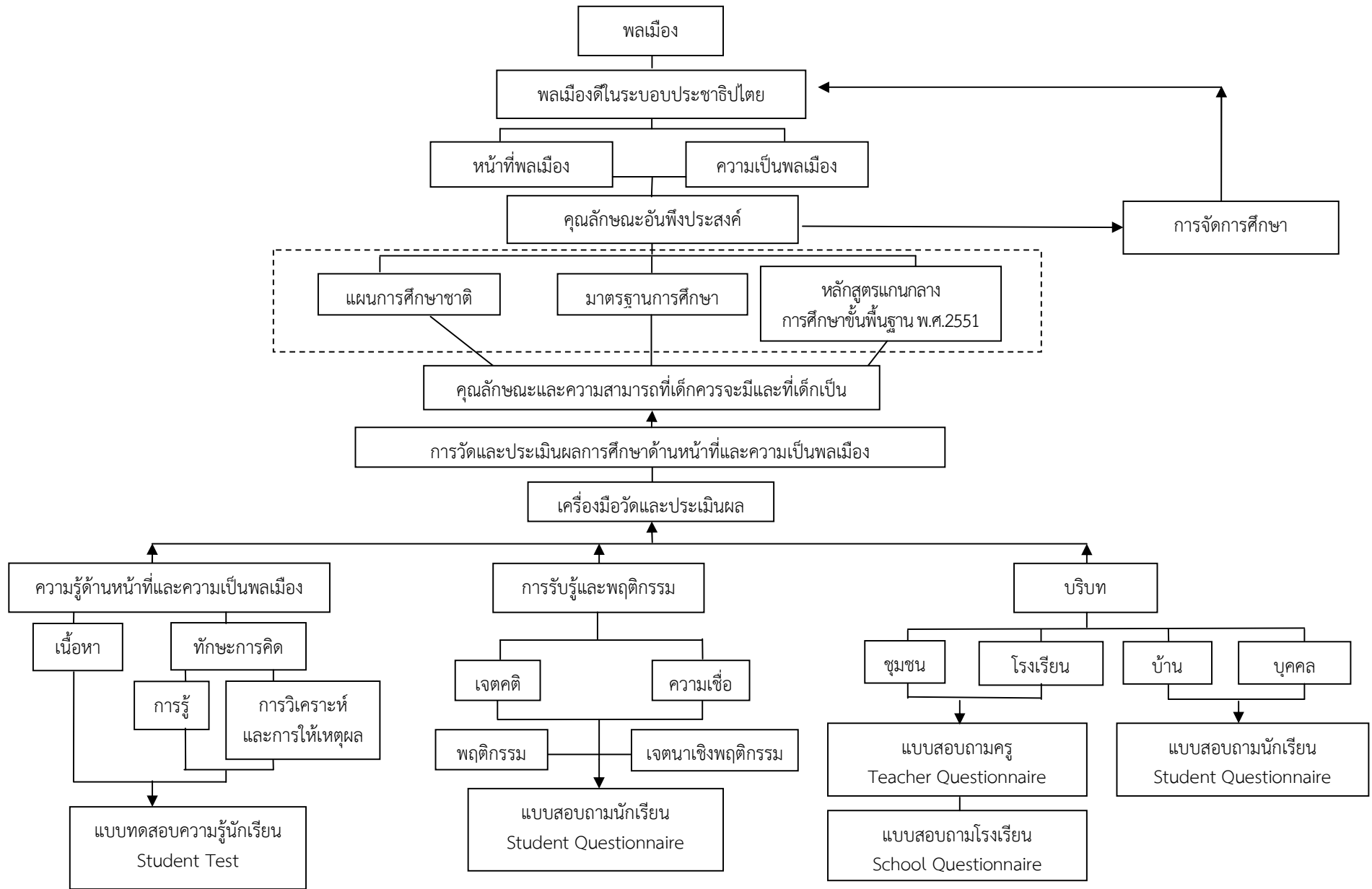
บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การสร้างความเป็นพลเมืองเปรียบเสมือนการสร้างรากฐานให้ประเทศชาติ เพราะคนถือว่าเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศในทุกๆ มิติ ทั้งทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง การที่ประเทศชาติมีพลเมืองที่ดีก็นับว่าเป็นนิมิตหมายอันดีของประเทศว่าจะพัฒนาไปในทางที่ดีด้วย การสร้างคนให้เป็นพลเมืองที่ดีสามารถทำได้ทั้งโดยผ่านระบบการศึกษาและสภาพสังคม ครอบครัวเป็นตัวหล่อหลอมและปลูกฝังตั้งแต่เด็กเพื่อให้เกิดความเป็นพลเมืองที่ดี รู้จักสิทธิและหน้าที่พลเมืองไทยภายใต้ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

บทที่ 2 นี้จะกล่าวถึงเอกสาร บทความ วิทยานิพนธ์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหน้าที่และความเป็นพลเมืองทั้งในบริบทประเทศไทยและระดับนานาชาติ ในประเด็นเนื้อหาหลักสูตร การจัดการศึกษา โดยใช้คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ มาตรฐานการศึกษาชาติ และหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ซึ่งได้ประมวลเนื้อหาและแบ่งสาระออกเป็น 6 ส่วน ตามกรอบมโนทัศน์ในการวิจัย (แผนภาพที่ 1) ดังนี้

1. ความหมายของพลเมือง
2. พลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย
3. คุณลักษณะอันพึงประสงค์
4. การจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง
5. การประเมินผลการศึกษาหน้าที่และความเป็นพลเมืองระดับนานาชาติ (International Civic and Citizenship Education Study : ICCS)
6. กรอบการประเมินผลด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง
7. การสร้างและพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผล

แผนภาพที่ 1 กรอบมโนทัศน์ในการวิจัย (Conceptual Framework)

ความหมายของพลเมือง

แนวคิดของความเป็นพลเมือง หรือ Citizenship นั้นมาจากแนวคิดหลักๆ 3 ประการ (Cohen 1999 ; Kymlicka and Norman 2000 ; Carens 2000) คือ 1) พลเมืองตามสถานภาพทางกฎหมาย ประกอบด้วย หน้าที่พลเมือง สิทธิทางการเมืองการปกครองและสิทธิทางสังคม 2) พลเมืองในฐานะตัวแทนของการเมืองการปกครองซึ่งเป็นพลเมืองที่มีความกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมกับสถาบันทางการเมือง 3) พลเมืองในฐานะสมาชิกของชุมชนทางการเมืองที่มีเอกลักษณ์ของตนชัดเจน

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (2555) ได้อธิบายความแตกต่างระหว่างคำว่า พลเมือง ประชาชน และราษฎรไว้ว่า คำว่า “พลเมือง” มีความหมายแตกต่างจากคำว่า “ประชาชน” และ “ราษฎร” โดยประชาชน หมายถึง คนทั่วไป คนของประเทศ ราษฎร หมายถึง คนของรัฐ ส่วนพลเมือง หมายถึง หมู่คนที่ เป็นของประเทศใด ประเทศหนึ่งซึ่งเป็นกำลังของประเทศชาติในทุกๆด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ การทหาร และอำนาจต่อรองกับประเทศอื่น นอกจากนี้พลเมืองยังหมายถึง คนที่สนับสนุน เป็นกำลังอำนาจของผู้ปกครอง เป็นคนที่อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของผู้ปกครอง ความแตกต่างดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า พลเมืองจะเป็นผู้ที่กระตือรือร้นในการรักษาสิทธิต่างๆ รวมทั้งการมีส่วนร่วมทางการเมือง ดังนั้น “ความเป็นพลเมือง” คือ การที่คนในประเทศรับบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของสมาชิกทางสังคมที่มีต่อรัฐ ประชาชนเป็นแค่ผู้รับคำสั่งจากผู้ปกครองหรือผู้นำประเทศนั้นๆ

ราชบัณฑิตยสถาน (2556) ได้อธิบายคำว่า พลเมือง หมายถึง คนที่มีสิทธิและหน้าที่ในฐานะประชาชนของประเทศใดประเทศหนึ่ง หรือประชาชนที่อยู่ภายใต้ผู้ปกครองเดียวกัน มักมีวัฒนธรรมเดียวกัน เช่น คนไทย ทุกคนควรทำตัวเป็นพลเมืองดี คือนอกจากตระหนักถึงสิทธิของตนเองแล้วยังต้องทำหน้าที่ที่กฎหมายรัฐธรรมนูญ กำหนดด้วย เช่น เสียภาษีให้รัฐ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อนึ่ง คำว่า พลเมือง มีความหมายต่างกับ ประชาชน ในแง่ที่เน้นสิทธิและหน้าที่มากกว่าคำว่า ประชาชน

กล่าวโดยสรุปคือ คำว่า “พลเมือง” มาจากคำว่า พล+เมือง ซึ่งหมายถึง พละกำลังของประเทศ ดังนั้นในการที่ประเทศจะพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าได้จึงต้องอาศัยประชาชนเจ้าของประเทศนั้นๆ เป็นกลไกในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ พลเมืองที่ดีย่อมหมายถึง ความสามารถในการนำพาประเทศไปในทิศทางที่ดี “พลเมืองดี” คือ ประชาชนที่ทำหน้าที่ของตนได้อย่างครบถ้วน ทั้งสิ่งที่ต้องทำ (หน้าที่) และสิ่งที่ควรทำ สำหรับ “หน้าที่” หมายถึง สิ่งที่ต้องทำ หรือสิ่งที่ถูกห้ามมิให้กระทำซึ่งจะถูกระบุในกฎหมายหรือกฎ ข้อบังคับต่างๆ เป็นต้น โดย “หน้าที่” จะแตกต่างจาก “สิ่งที่ควรทำ” คือ หน้าที่ถ้าทำตามก็จะเกิดผลดีต่อตนเอง ครอบครัวหรือสังคม หากละเว้นก็จะได้รับผลเสียโดยตรงคือการลงโทษ เช่น ปรับ จำคุก หรือประหารชีวิต เป็นต้น แต่สำหรับสิ่งที่ควรทำนั้นจะเป็นสิ่งที่คนส่วนใหญ่ในสังคมเห็นตรงกันว่าเป็นสิ่งที่ควรทำหรือไม่ควรทำ ซึ่งถูกกำหนดไว้โดยกรอบของบรรทัดฐานทางสังคม ค่านิยม วัฒนธรรมและประเพณี หากบุคคลใดละเมิดไม่ทำตามจะได้รับผลเสียโดยทางอ้อม เช่น ได้รับการดูหมิ่นเหยียดหยาม หรือไม่คบค้าสมาคมด้วย ในทางตรงกันข้ามหากผู้ใดกระทำตามก็จะได้รับการยกย่อง ชื่นชมสรรเสริญจากคนในสังคม

พลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย

พลเมืองดีจะถูกกำหนดไว้โดยลักษณะของระบอบการปกครองและประเพณี วัฒนธรรมของประเทศนั้นๆ สำหรับประเทศไทยซึ่งปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ก็จะมีลักษณะพลเมืองดีที่กำหนดไว้ทั้งในหน้าที่พลเมืองและความเป็นพลเมือง ตลอดจนคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของพลเมือง

ที่ใช้เป็นเกณฑ์ในการจัดการศึกษาเพื่อเตรียมความพร้อมด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองที่ดีให้แก่เยาวชนในสังคมต่อไป

ในรายงาน “การพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง” จะได้กล่าวถึง การวัดและประเมินผล “หน้าที่และความเป็นพลเมือง” ซึ่งสองคำนี้มีความหมายที่แตกต่างกันเล็กน้อยคือ หน้าที่พลเมืองหมายถึง หน้าที่ของตนเองที่มีต่อประเทศชาติโดยพลเมืองจะถูกปลูกฝังให้รู้หน้าที่ที่ควรกระทำและให้ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ส่วนความเป็นพลเมืองจะเป็นการสร้างจิตสำนึกเพื่อให้ปฏิบัติตามหน้าที่พลเมืองต่อไปได้ในอนาคต โดยความเป็นพลเมืองสามารถเริ่มได้จากความรับผิดชอบต่อผู้อื่นและต่อชุมชนของตนเอง ดังนั้นในการที่จะสร้างพลเมืองที่ดีตามระบอบประชาธิปไตยจะต้องอาศัยการให้ความรู้และการเตรียมความพร้อมในด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง เพราะการที่ระบอบประชาธิปไตยจะสำเร็จได้นั้นไม่ได้หมายถึงการมีรัฐธรรมนูญที่ดี หากแต่ประชาชนจะต้องเป็นพลเมืองที่ดีตามระบอบประชาธิปไตยด้วยซึ่งหมายถึง ประชาชนใช้สิทธิเสรีภาพโดยมีความรับผิดชอบต่อ เคารพสิทธิผู้อื่น เคารพความแตกต่างและเคารพกติกาของสังคม

วารสารธรรม สามโกเศศ (2554) ได้ให้ความหมายของการความเป็นพลเมืองไว้ว่า การเป็นคนที่ได้รับผิดชอบได้ด้วยตนเอง มีความสำนึกในสันติวิธี มีการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ความเป็นพลเมือง ประกอบด้วย มีวัฒนธรรมประชาธิปไตย เคารพกฎกติกา เคารพความเสมอภาค เคารพสิทธิผู้อื่น เคารพและยอมรับความแตกต่าง ใช้สิทธิและเสรีภาพอย่างมีความรับผิดชอบต่อ ตระหนักและรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ปรีชาญาณ เทวานฤมิตกุล (2552) ได้อธิบายความเป็นพลเมืองของระบอบประชาธิปไตย หมายถึง การที่สมาชิกมีอิสรภาพ ควบคู่กับความรับผิดชอบต่อและมีอิสรเสรีภาพควบคู่กับหน้าที่ สอดคล้องกับ บลินธร์ เพ็ชรฤทธิ์ (2550) ที่ให้คำจำกัดความของคำว่า “พลเมืองดี” หมายถึง การที่บุคคลมีพฤติกรรมที่เหมาะสมตามสภาพบริบททางสังคม และทำประโยชน์ให้แก่สังคม ได้แก่ การรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง ครอบครัว ชุมชน รวมถึงประเทศชาติ เคารพและปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมือง มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ตลอดจนเป็นบุคคลที่มีจิตสำนึกในการพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้า พัฒนาตนเองให้เป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ มีพฤติกรรมดี มีจิตใจดี มีความรับผิดชอบต่อรักษาสิ่งแวดล้อม รวมทั้งให้ความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกัน และปฏิบัติต่อกัน เพื่อให้เกิดความสงบสุข

พลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยควรจะเป็นพลเมืองที่มีคุณลักษณะที่สำคัญ คือ เป็นผู้ที่ยึดมั่นในหลักศีลธรรมและคุณธรรมของหลักศาสนา มีหลักการทางประชาธิปไตยในการดำรงชีวิต ปฏิบัติตนตามกฎหมายดำรงตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ ให้เป็นสังคมและเป็นประเทศประชาธิปไตยอย่างแท้จริงตามหลักการทางประชาธิปไตย

เนื่องจากพลเมือง เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมประชาธิปไตย ดังนั้นการสร้างความเป็นพลเมืองจึงนับว่าเป็นเครื่องมือการพัฒนากระบวนการเมืองการปกครองให้ก้าวไปสู่การเป็นสังคมประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์ สร้างจิตสำนึกประชาธิปไตยเพื่อให้ประชาชนเป็นพลเมือง ดังที่ชียอนันต์ สมุทวณิช (2553) ได้อธิบายถึงลักษณะพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยว่า พลเมืองที่ดีจะปฏิเสธระบอบอุปถัมภ์ ซึ่งเมื่อเลือกผู้แทนราษฎร หรือ สส. ก็จะเป็นผู้แทนประชาชนอย่างแท้จริงและพลเมืองเหล่านี้จะรวมตัวกันกลายเป็นสังคมพลเมือง ที่ประชาชนใส่ใจในความสงบสุขและปัญหาของประเทศ ประชาชนเข้มแข็ง สามารถถ่วงดุลอำนาจกับรัฐบาลได้ ซึ่งทำให้ประชาธิปไตยเป็นการปกครองโดยประชาชนโดยแท้จริง

สรุปลักษณะพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย มี 6 ประการดังนี้

- 1) มีอิสรภาพและพึ่งตนเองได้

- 2) เห็นคนเท่าเทียมกัน
- 3) ยอมรับความแตกต่าง
- 4) เคารพสิทธิผู้อื่น
- 5) รับผิดชอบต่อสังคม
- 6) เข้าใจระบอบประชาธิปไตยและมีส่วนร่วม

พลเมืองดีมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของชาติ คำสั่งสอนของพ่อแม่ ครู อาจารย์ มีความสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน รู้จักรับผิดชอบชั่วดีตามหลักจริยธรรม และหลักธรรมของศาสนา มีความรอบรู้ มีสติปัญญา ยืนยันชั้นเชิง สร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่ตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ เมื่อประชาชนในประเทศปฏิบัติตามวิถีประชาธิปไตยแล้วนั้น จะส่งผลให้ประเทศชาติและสังคมมีการพัฒนาไปอย่างมั่นคงเพราะคนที่มีความรู้ความสามารถได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นหรือร่วมมือกันทำงานเพื่อส่วนรวม

คุณลักษณะอันพึงประสงค์

ในทุกสังคมล้วนต้องการคนดี ซึ่งคนดีอาจหมายถึง การเป็นคนที่มีคุณธรรม จริยธรรม ตามหลักศีลธรรม และค่านิยมที่ดีงามในสังคม การเป็นพลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตยมีความหมายและขอบเขตข้อจำกัดมากกว่าการเป็นคนดีโดยทั่วไป พลเมืองดี นอกจากจะเป็นคนที่มีคุณธรรม จริยธรรมแล้ว ยังต้องประกอบด้วยคุณลักษณะของระบบการปกครองตามอุดมการณ์ทางการเมืองของรัฐนั้นๆ

พลเมืองดีถูกนำมาตีความหมายในลักษณะคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ในบริบทของสังคมที่ปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยได้กำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของพลเมืองที่ดีไว้ดังนี้ (วิชัย ภูโยธินและคณะ 2552)

- 1) เคารพกฎหมายบ้านเมืองและปฏิบัติตามกฎระเบียบ ข้อบังคับของสังคม
- 2) เป็นผู้ที่มีเหตุผล และรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
- 3) ยอมรับมติเสียงส่วนใหญ่
- 4) เป็นผู้ที่มีน้ำใจประชาธิปไตยและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม
- 5) เคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น
- 6) มีความรับผิดชอบต่อตนเอง สังคม ชุมชน ประเทศชาติ
- 7) มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมือง การปกครอง
- 8) มีส่วนร่วมในการป้องกัน แก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สังคม
- 9) มีคุณธรรมและจริยธรรม ปฏิบัติตามหลักธรรม

สถาบันพระปกเกล้าได้อธิบายถึงคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของพลเมืองไทยจากรายงานการวัดความเป็นพลเมืองไว้ดังตารางแสดงคุณสมบัติของความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ (Normative Citizenship) (ถวิล บุรีกุล และคณะ 2555)

ตารางที่ 1 คุณสมบัติของความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ (Normative Citizenship)

คุณสมบัติของความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์	องค์ประกอบ
1. ความเป็นพลเมืองที่ให้ความสำคัญกับวิถีวัฒนธรรม (Traditionalist/ Minimalist)	ไปใช้สิทธิเลือกตั้งเสมอ เคารพผู้อาวุโสกว่า เสียสละเวลาทำงานเพื่อส่วนรวม ปฏิบัติตามกฎหมาย ปฏิบัติตามหลักศาสนา มีความภาคภูมิใจในการเป็นคนไทย เต็มใจที่จะเสียภาษี ทำงานแบบสุจริต
2. ความเป็นพลเมืองที่ให้ความสำคัญกับความมีอิสระภาพและความก้าวหน้าทันสมัย (Modern/Liberal)	สามารถเปรียบเทียบนโยบายของพรรคและผู้รับสมัครรับการเลือกตั้ง มีความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครอง สามารถวิเคราะห์และแสดงความคิดเห็นทางการเมือง สามารถคุยเรื่องการเมืองนานาชาติ เป็นสมาชิกกลุ่ม/ สมาคม/ สหภาพ/ ชมรม เป็นต้น ติดตามการทำงานของนักการเมืองและข้าราชการ บริจาคโลหิต/ เงิน/ สิ่งของ/ แรงงาน รักษาสິงแวดล้อมโดยการนำกลับไปใช้ใหม่/ ช่วยปลูกต้นไม้/ แยกขยะ

สำหรับเยาวชนไทยก็ได้รับการปลูกฝังให้เป็นพลเมืองดี ตามวิสัยทัศน์หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ คือสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลโลกมี 8 ประการสำคัญ ดังนี้

- 1) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
- 2) ซื่อสัตย์สุจริต
- 3) มีวินัย
- 4) ใฝ่เรียนรู้
- 5) อยู่อย่างพอเพียง
- 6) มุ่งมั่นในการทำงาน
- 7) รักความเป็นไทย
- 8) มีจิตสาธารณะ

ซึ่งจะเห็นได้ว่าการศึกษามีส่วนสำคัญในการส่งเสริมให้เยาวชนมีความพร้อมในการเติบโตเป็นพลเมืองที่ดีตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขได้ ดังจะกล่าวในส่วนต่อไป

การจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง

เนื่องจากระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่มีประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุด ดังนั้นการสร้างให้ประชาชนกลายเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยจึงเป็นสิ่งสำคัญมากเทียบเท่ากับการมีรัฐธรรมนูญที่ดี นอกจากนี้หากคนไทยปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยยังช่วยทำให้สังคมไทยเกิดความสงบสุขและมีสันติสุข เพราะคนไทยเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ของตน เคารพกติกา ใช้สิทธิเสรีภาพที่ไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น

ร่วมกันแก้ปัญหาโดยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นสิ่งสำคัญ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยส่งเสริมให้ประเทศไทยพัฒนา ก้าวหน้าได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

สำหรับการสร้างประชาชนให้กลายเป็นพลเมืองที่ดีตามระบอบประชาธิปไตยนั้น สามารถทำได้โดยให้ การศึกษาเพื่อเตรียมความพร้อมให้เยาวชนมีความรู้ความเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ในฐานะพลเมือง และนำแนวคิด ตามวิถีประชาธิปไตยมาใช้ในการดำรงชีวิตได้ ซึ่งการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองนั้นมีรากฐานความคิดมาจาก แนวคิดพลเมืองที่สมบูรณ์ (Perfect Citizen Concept) เพลโต (อ้างไว้ใน “แนวคิดว่าด้วยความเป็นพลเมือง” โดย ศ.ดร. ธเนศวร์ เจริญเมือง, 2548) โดยมีแนวคิดสรุปได้ดังนี้ การให้การศึกษาทางการเมืองแก่ประชาชนนั้นเป็น สิ่งสำคัญ กล่าวคือ จะต้องให้การศึกษานี้เริ่มตั้งแต่ชั้นอนุบาล-ประถม เป็นการปลูกฝังความดีงามให้แก่ประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Parker (1991) และ Patrick (2002) ที่ว่าเยาวชนไม่สามารถเติบโตมาพร้อมกับความ เป็นพลเมืองที่สมบูรณ์ได้ด้วยตนเอง ดังนั้นเยาวชนเหล่านี้จึงจำเป็นต้องได้รับการอบรม บ่มเพาะ ปลูกฝังความรู้ และสร้างจิตสำนึกในด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองทั้งจากโรงเรียนและสังคม

การศึกษานับเป็นพื้นฐานของการสร้างและพัฒนาประเทศ เพราะเป็นเครื่องมือในการสร้างคนให้ สอดคล้องกับความต้องการของประเทศชาติในขณะเวลานั้นๆ และในการพัฒนาคนเพื่อให้เป็นพลังกำลังในการ พัฒนาประเทศก็จะต้องอาศัยการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองในการเตรียมความพร้อมให้แก่เยาวชนใน ประเทศนั้นๆ มีความรู้ ทักษะ มีจิตสำนึก ตระหนักในคุณค่า มีความรับผิดชอบในฐานะพลเมือง โดยส่วนใหญ่ การศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองจะอยู่บนฐานความคิด กระบวนการและค่านิยมตามระบอบการ ปกครองแบบประชาธิปไตย

การปลูกฝังเรื่องหน้าที่และความเป็นพลเมืองในประเทศไทยนั้นได้เริ่มมาตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลง การปกครอง คือ พ.ศ. 2475 ซึ่งในขณะนั้นประเทศไทยมีความจำเป็นจะต้องเร่งให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจ เรื่องการปกครองประชาธิปไตยควบคู่กับสิทธิและหน้าที่ของพลเมือง การศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง จึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยให้ประชาชนเหล่านี้มีความพร้อมต่อระบอบการปกครองแบบใหม่ คือระบอบ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข แนวคิดการสร้างพลเมืองโดยใช้การศึกษานั้นได้ผนวกเข้าไปใน รัฐธรรมนูญ แผนการศึกษาชาติ มาตรฐานการศึกษาและหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานในรูปแบบของ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของพลเมืองไทยหรือผู้เรียน (ศักดิ์ชัย นิรัฐทวี, 2549) นอกจากนี้ ในอดีต “วิชาหน้าที่ พลเมือง” เคยเป็นวิชาเฉพาะในหลักสูตรการศึกษาพื้นฐาน แต่ในปัจจุบัน “วิชาหน้าที่พลเมือง” กลับถูกลด ความสำคัญให้เป็นสาระหนึ่งในสาระการเรียนรู้สังคมศึกษานั้น ทำให้นักเรียน ครู หรือแม้กระทั่งผู้บริหารไม่ได้ ให้ความสำคัญเท่าที่ควร

การจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองเป็นหนึ่งในหน้าที่ของรัฐซึ่งได้ถูกระบุไว้ในรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 81 ดังนี้ “รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัด การศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้ สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับ การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข...” ต่อมา รัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 80 ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาเพื่อให้คนไทยมีความเป็นพลเมืองไว้ว่า

“รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านสังคม การสาธารณสุข การศึกษาและวัฒนธรรม...”

(3) พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการจัดการศึกษาในทุกระดับและทุกรูปแบบให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม จัดให้มีแผนการศึกษาแห่งชาติ กฎหมายเพื่อพัฒนาการศึกษาของชาติ จัดให้มีการพัฒนาคุณภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก รวมทั้งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกของความเป็นไทย มีระเบียบวินัย คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมและยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ซึ่งสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายหรือคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนที่ระบุไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติในแต่ละยุคสมัยต่างๆ ที่มีจุดมุ่งหมายในการสร้างให้คนไทยเป็นพลเมืองที่ดีตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สรุปได้ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 จุดมุ่งหมายหรือคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนที่ระบุไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ

แผนการศึกษาแห่งชาติ	จุดมุ่งหมาย/คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน
1. แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2475	พลเมืองแห่งสยาม คือเป็นพลเมืองผู้สามารถประกอบอาชีพได้ เป็นผู้ที่มีรู้จักสิทธิและหน้าที่แห่งพลเมือง
2. แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2494	ข้อ (1) ...ให้พลเมืองได้รับการศึกษา...มีความรู้ความสามารถที่จะประกอบอาชีพและมีจิตใจเป็นประชาธิปไตย และข้อ (4) ให้มีจริยศึกษา มีวัฒนธรรมดีงาม เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนตน
3. แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520	(1) ให้มีความเคารพในสิทธิและหน้าที่ของตนเองและของผู้อื่น มีระเบียบวินัย มีความเคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย ศาสนาและหลักธรรม (2) ให้มีความเข้าใจและกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศตามวิถีทางประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ (3) ให้มีความรับผิดชอบต่อชาติ ต่อท้องถิ่น ต่อครอบครัว และตนเอง (4) ให้มีสำนึกในการเป็นคนไทยร่วมกันและการเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ มีความรักชาติ ตระหนักในความมั่นคงปลอดภัยของชาติและการมีส่วนร่วมในการป้องกันประเทศ (5) ให้มีความยึดมั่นและผดุงความเสมอภาค ความสุจริตและความยุติธรรม และ (8) ให้มีความสามารถในการติดต่อทำความเข้าใจและร่วมมือซึ่งกันและกัน รู้จักการแสวงหาความจริง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักแก้ปัญหาและข้อขัดแย้งด้วยสติปัญญาและสันติวิธี
4. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542	มาตรา 6 กล่าวถึงความมุ่งหมายของการศึกษา ว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

แผนการศึกษาแห่งชาติ	จุดมุ่งหมาย/คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน
	โดยเฉพะอย่างยิ่ง ในมาตรา 7 เน้น ให้กระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิหน้าที่ เสรีภาพ เคารพกฎหมาย ความเสมอภาคและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติ

นอกจากนี้ คุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ทั้งในฐานะพลเมืองและพลโลกยังถูกกำหนดไว้ในมาตรฐานที่ 1 ของมาตรฐานการศึกษาของชาติ (พ.ศ. 2547) เพื่อกำหนดเป็นเป้าหมาย นโยบายและแนวทางพัฒนาการจัดการศึกษาของชาติในทุกระบบและ ทุกประเภทในระดับมหภาค โดยมาตรฐานการศึกษาของชาติมีอุดมการณ์สำคัญของการจัดการศึกษา คือการจัดให้มีการศึกษาตลอดชีวิตและการสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ การศึกษาที่สร้างคุณภาพชีวิตและสังคมบูรณาการอย่างสมดุลระหว่าง ปัญญาธรรม คุณธรรมและวัฒนธรรม เป็นการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อคนไทยทั้งปวง มุ่งสร้างพื้นฐานที่ดีในวัยเด็ก ปลูกฝังความเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมตั้งแต่วัยการศึกษาขั้นพื้นฐานและพัฒนาความรู้ความสามารถเพื่อการทำงานที่มีคุณภาพ โดยให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาได้ตรงตามความต้องการของผู้เรียน และสามารถตรวจสอบได้อย่างมั่นใจว่าการศึกษาเป็นกระบวนการของการพัฒนาชีวิตและสังคม เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนสามารถพึ่งตนเองและพึ่งกันเองได้ และสามารถแข่งขันได้ในระดับนานาชาติ

สำหรับมาตรฐานที่ 1 ได้ระบุถึงคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ทั้งในฐานะพลเมืองและพลโลกไว้ว่า “คนไทยเป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข มีการพัฒนาที่เหมาะสมกับช่วงวัย พัฒนาคนตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพตรงตามความต้องการ ทั้งในด้านสุขภาพร่างกายและจิตใจ สติปัญญา ความรู้และทักษะคุณธรรม และจิตสำนึกที่พึงประสงค์ และอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข” โดยใช้ตัวบ่งชี้ที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่และความเป็นพลเมืองดังนี้

ตัวบ่งชี้ที่ 1.4 ทักษะทางสังคม โดยระบุว่า

1.4.1 คนไทยเข้าใจและเคารพในธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและสังคม มีทักษะและความสามารถที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข

1.4.2 คนไทยมีความรับผิดชอบ เข้าใจ ยอมรับ และตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน สามารถแก้ปัญหาในฐานะสมาชิกของสังคมไทยและสังคมโลกโดยสันติวิธี

ตัวบ่งชี้ 1.5 คุณธรรม จิตสาธารณะและจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก

1.5.1 คนไทยดำเนินชีวิตโดยการสุจริต วาจสุจริต และมโนสุจริต

1.5.2 คนไทยมีความรับผิดชอบต่อศีลธรรมและสังคม มีจิตสำนึกในเกียรติภูมิของความเป็นคนไทย มีความภูมิใจในชนชาติไทย รักแผ่นดินไทย และปฏิบัติตามระบอบประชาธิปไตย เป็นสมาชิกที่ดี เป็นอาสาสมัครเพื่อชุมชน และสังคมในฐานะพลโลก

สำหรับการศึกษาขั้นพื้นฐานก็ได้กำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนไว้ในวิสัยทัศน์ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ดังนี้

“หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคนซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษาต่อ การประกอบอาชีพ และการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ” ซึ่งเมื่อผู้เรียนจบการศึกษาขั้นพื้นฐานจะมีคุณลักษณะ ดังนี้

- 1) มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตนตามหลักของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- 2) มีความรู้อันเป็นสากลและมีความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยี และมีทักษะชีวิต
- 3) มีสุขภาพและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัยและรักการออกกำลังกาย
- 4) มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
- 5) มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

นอกจากการศึกษาเรื่องหน้าที่และความเป็นพลเมืองจะถูกระบุไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ มาตรฐานการศึกษาของชาติและหลักสูตรแกนกลางฯ แล้วยังมียุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ. 2553 - 2561 เป็นกลไกในการขับเคลื่อนการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่ 2 เพื่อให้คนไทยยุคใหม่เป็นพลเมืองที่กระตือรือร้น มีความตระหนักในพลังของตนเองเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมให้สงบ ร่มเย็น มั่นคง โดยเคารพกติกา หลักความเสมอภาค ซึ่งมีอนุกรรมการ กนป. ด้านพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองดี เสนอให้มีการพัฒนาการศึกษาที่สร้างความเป็นพลเมือง ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างกระบวนการคิดวิเคราะห์ ให้ผู้เรียนมีทักษะรอบด้าน ตลอดจนเสริมสร้างคุณลักษณะของความเป็นพลเมือง หล่อหลอม ปลูกฝังค่านิยมความเป็นพลเมืองให้แก่ผู้เรียน

กล่าวโดยสรุปคือ การศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองนับเป็นฐานรากของการเมืองภาคพลเมือง ในปัจจุบันปัญหาการเมืองที่เกิดจากการไม่ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง การชุมนุมทางการเมืองที่รุกรานสิทธิหรือการเคลื่อนไหวทางการเมืองของประชาชนที่โน้มนำไปสู่ความรุนแรง เป็นสิ่งที่เน้นย้ำความสำคัญของการพัฒนารากฐานของการเมืองภาคพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยให้เข้มแข็งด้วยการสร้างพลเมืองที่พร้อมด้วยหลักแนวคิดประชาธิปไตยและเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้น (Active Citizen) รับผิดชอบตนเองได้ ใช้สิทธิเสรีภาพควบคู่กับความรับผิดชอบ เคารพสิทธิเสรีภาพผู้อื่น เคารพความแตกต่าง เคารพหลักความเสมอภาค ไม่แก้ปัญหาด้วยความรุนแรง ร่วมรับผิดชอบต่อสังคม มีจิตสาธารณะ เพื่อให้ประเทศไทยมีความมั่นคง ประชาชนแต่ละกลุ่มความคิด ความเชื่ออยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและปราศจากความรุนแรง ภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่และความเป็นพลเมืองในประเทศไทย

ในการสร้างให้ระบอบการเมืองการปกครองของประเทศมีความเป็นประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์นั้น สถาบันครอบครัวนับว่าเป็นสถาบันที่สำคัญเพราะเป็นสถาบันแรกที่อบรมบ่มเพาะ ปลูกฝังความเชื่อ ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรมอันดีงามให้กับเด็ก เนื่องจากการถ่ายทอดความคิดทางการเมือง (Political Socialisation) นั้น มีการดำเนินจากรุ่นสู่รุ่น เป็นกระบวนการหนึ่งของการถ่ายทอดทางสังคม (Socialisation) ที่บุคคลเรียนรู้ที่จะปรับตัวเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ โดยที่บุคคลนั้นๆ เรียนรู้ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม กฎหมายของสังคม ตลอดจน ความคิด ความรู้สึก เจตคติ เพื่อมาพัฒนาให้เป็นบุคลิกภาพหรือพฤติกรรมที่สอดคล้องกับคนอื่นในสังคม ผ่านบุคคลต่างๆ อันได้แก่ พ่อแม่ ครูอาจารย์ เพื่อน ตัวแทนศาสนา สื่อมวลชน เป็นต้น

กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมที่กล่าวมาข้างต้นนั้น สอดคล้องกับ กมลวรรณ การมปราษฎ์ คล้ายแก้ว (2557) ที่ได้ให้ข้อเสนอว่า ครอบครัวสามารถปลูกฝังและพัฒนาให้เยาวชนเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย ได้โดยอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย คือ อบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนและใช้เหตุผลกับเด็ก เพื่อให้เด็กได้ซึมซับกับสังคมประชาธิปไตย ได้ฝึกคิดในสิ่งที่ตนเองสนใจ รับผิดชอบในหน้าที่ที่ตนเองได้รับมอบหมายจากผู้ปกครอง เรียนรู้การเคารพการตัดสินใจของตนเองและผู้อื่น ประกอบกับที่ผู้ปกครองเองนั้นเป็นแบบอย่างที่ดีในการเป็นพลเมืองตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เพราะเด็กจะได้เรียนรู้ จดจำ นำไปสู่การปลูกฝังเจตคติ ค่านิยมและพัฒนาเป็นพฤติกรรมที่พลเมืองดีพึงปฏิบัติ นอกจากนี้ วรพล วิหุลม (2557) ได้สรุปปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ว่ามีผลมาจากการเลี้ยงดูแบบสนับสนุนและใช้เหตุผลที่ครอบครัวได้ปลูกฝังให้เด็กมา อีกทั้งการรับรู้ข่าวสารทางการเมืองและแบบอย่างที่ดีด้านประชาธิปไตยจากคนรอบข้างมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมพลเมืองที่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กล่าวคือผลสำรวจด้านการมีส่วนร่วมนั้นออกมาค่อนข้างสูง รองลงมาคือ การยอมรับฟังและเคารพผู้อื่น และใช้เหตุผลในการตัดสินใจตามลำดับ

นอกเหนือจากสถาบันครอบครัวและสภาพภูมิหลังทางบ้าน คือ การอบรมเลี้ยงดูแล้ว โรงเรียน ห้องเรียน ครูและเพื่อนยังเป็นปัจจัยด้านบริบทที่มีผลต่อเจตคติ ค่านิยม พฤติกรรม ของนักเรียนในด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง (ศศิวิมล เกลียวทอง, 2556) เนื่องจากโรงเรียนเป็นสถาบันที่นักเรียนได้เรียนรู้ทักษะ ประเพณี และความเชื่อทางสังคม โดยมีครูเป็นผู้สร้างบรรยากาศในห้องเรียนให้เกิดการเรียนรู้ ปฏิสัมพันธ์ของครูและนักเรียนมีอิทธิพลต่อจิตใจนักเรียน การปฏิบัติของครูต่อนักเรียนมีผลต่อเจตคติของนักเรียนที่มีต่อสังคมและการแสดงออก หรือการปฏิบัติต่อนักเรียนคนอื่นๆ ด้วย เพื่อนก็เป็นตัวแปรสำคัญ เพราะนักเรียนไม่ได้เรียนรู้จากครูเพียงอย่างเดียว หากแต่ยังเรียนรู้แลกเปลี่ยนผ่านการมีปฏิสัมพันธ์อันดีจากเพื่อน/สังคมในโรงเรียนด้วย และเมื่อนักเรียนมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีในโรงเรียนแล้วก็จะส่งผลให้นักเรียนใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างสงบสุข

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2554 (อ้างถึง สมพงษ์ จิตระดับ) ที่ได้กล่าวว่าการปลูกฝังด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองให้แก่เด็กนั้นควรเริ่มทำตั้งแต่ระดับอนุบาล-ประถมศึกษา ซึ่งจะต้องเน้นการปฏิบัติให้มากกว่าเนื้อหาตามสาระของหลักสูตรแกนกลาง การเรียนรู้ นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้หลากหลายรูปแบบ เช่น เรียนรู้ด้วยตนเอง (individual learning) เรียนรู้จากเพื่อน (peer learning) เรียนรู้จากกลุ่ม (cooperative learning) เรียนรู้จากการสังเกตและเลียนแบบ (observational learning and modeling) และเรียนรู้จากประสบการณ์จริง (experiential learning) ซึ่งปัจจุบันการจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยของไไทยนั้น เน้นเนื้อหามากกว่ากิจกรรมที่สร้างสำนึกความเป็นประชาธิปไตย โดยที่กิจกรรมนั้นจะมีผู้สอนทำหน้าที่เอื้ออำนวยให้

ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ เน้นที่ผู้เรียนเป็นสำคัญ เช่น การทำงานเป็นกลุ่ม มีส่วนร่วมกันในกิจกรรมประชาธิปไตย เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม อันจะทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจ และมีเจตคติ ค่านิยมที่ดีของพลเมืองตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

การประเมินผลการศึกษาน้ำที่และความเป็นพลเมืองระดับนานาชาติ (International Civic and Citizenship Education Study : ICCS)

โครงการประเมินผลการศึกษาน้ำที่และความเป็นพลเมือง (International Civic and Citizenship Education Study: ICCS) เป็นโครงการวิจัยเชิงเปรียบเทียบโดยสมาคมการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษานานาชาติ (International Association for the Evaluation of Educational Achievement: IEA) มีจุดประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเตรียมความพร้อมให้แก่เยาวชนในด้านน้ำที่และความเป็นพลเมือง ซึ่งเป็นการวัดและประเมินผลจากปัจจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนน้ำที่และความเป็นพลเมือง อาทิ ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของนักเรียน กิจกรรมที่นักเรียนเข้าร่วม ความเชื่อ เจตนาเชิงพฤติกรรม และเจตคติ นอกจากนี้ในการวิเคราะห์ปัจจัยที่กล่าวมาข้างต้น ยังนำเอาข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์บริบท อันประกอบด้วย เนื้อหาสาระของการศึกษาน้ำที่และความเป็นพลเมืองในหลักสูตรที่ใช้ในสถานศึกษา คุณสมบัติและประสบการณ์ของครูผู้สอน สภาพแวดล้อมและบรรยากาศของสถานศึกษา และการสนับสนุนจากบ้านและชุมชน ฯลฯ มาประกอบเพื่อหาความเชื่อมโยงกับผลการศึกษาที่ได้จากการวัดและประเมินผลของนักเรียน

โครงการ ICCS ได้ริเริ่มและพัฒนามาจากงานวิจัยที่สำคัญ 2 โครงการคือ การวิจัยเกี่ยวกับน้ำที่พลเมืองศึกษา โดยเป็นส่วนหนึ่งของโครงการ Six Subject Study เมื่อปี ค.ศ. 1971 (พ.ศ.2514) และ โครงการการศึกษาน้ำที่พลเมืองและประชากรศึกษา (Civic Education Study: CIVED) ในปี ค.ศ. 1999 (พ.ศ.2542) ตามลำดับ ต่อมา ในปี ค.ศ. 2009 (พ.ศ.2552) โครงการ International Civic and Citizenship Education Study: ICCS จึงได้จัดตั้งขึ้น มีผู้เข้าร่วมจากทั่วโลกกว่า 38 ประเทศ นอกจากนี้ยังมีการศึกษาเปรียบเทียบความเป็นพลเมืองและความรู้เรื่องพลเมืองศึกษาในภูมิภาคต่างๆ อาทิ ทวีปเอเชีย ทวีปยุโรปและทวีปอเมริกาใต้ ซึ่งประเทศไทยได้เข้าร่วมการประเมินผลทั้งระดับนานาชาติและระดับภูมิภาคของ ICCS 2009 ด้วย

ผลการศึกษาจากโครงการ ICCS 2009 พบว่า กลุ่มตัวอย่างนักเรียนไทย (ม.2) มีคะแนนเฉลี่ยความรู้เรื่องพลเมืองศึกษาและพลโลกศึกษาเท่ากับ 452 คะแนน ซึ่งต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของ ICCS อย่างมีนัยสำคัญ และเมื่อแบ่งตามระดับความรู้ความสามารถของพลเมืองและพลโลกศึกษาออกเป็น 3 ระดับ (คะแนนสูงสุดอยู่ที่ระดับที่ 3) กลุ่มตัวอย่างนักเรียนไทยมีความรู้ความสามารถด้านพลเมืองและพลโลกศึกษา ดังนี้

ระดับที่ 1 (395-478 คะแนน)- เป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจน้ำที่พลเมืองในลักษณะกว้างซึ่งเป็นความรู้พื้นฐานและรู้จักกลไกการดำเนินงานของสถาบันทางการเมืองและสังคม (ร้อยละ 38)

ระดับที่ 2 (479-562 คะแนน)- เป็นผู้ที่มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับสถาบัน ระบบและแนวคิดทางการเมืองและความเป็นพลเมือง เข้าใจความเชื่อมโยงระหว่างสถาบันกับกระบวนการดำเนินงาน (ร้อยละ 29)

ระดับที่ 3 (563 คะแนนขึ้นไป) - เป็นผู้ที่มีการนำความรู้ความเข้าใจไปใช้ด้วยการประเมินหรือตัดสินใจตามความต้องการของนโยบาย การปฏิบัติและพฤติกรรมต่างๆ (ร้อยละ 8)

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มตัวอย่างนักเรียนไทยร้อยละ 25 ที่มีความรู้ความสามารถในระดับต่ำกว่าระดับที่ 1 หรือมีคะแนนน้อยกว่า 395 คะแนน จากผลการศึกษา ICCS 2009 สามารถสรุปได้ว่า นักเรียนไทยมีเจตคติที่ดี

และมีความตั้งใจที่จะร่วมกิจกรรมความเป็นพลเมืองดีทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน ถึงแม้ว่าจะมีความรู้เกี่ยวกับการเป็นพลเมืองดี และการเป็นพลโลกที่ดีค่อนข้างจำกัด

สำหรับการประเมินในครั้งที่ 4 หรือ โครงการประเมินผลการศึกษาหน้าที่และความเป็นพลเมืองระดับนานาชาติ (International Civic and Citizenship Education Study: ICCS 2016) พัฒนาการวิจัยมาจาก ICCS 2009 โดยสามารถนำมาปรับใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลการศึกษาหน้าที่และความเป็นพลเมืองโดยเทียบเคียงมาตรฐานสากลครั้งนี้ได้ ดังรายละเอียดที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้

1. กรอบการประเมินผล

กรอบเนื้อหาที่จะใช้ในการวัดและประเมินผลการศึกษาหน้าที่และความเป็นพลเมือง แบ่งออกเป็น 2 ส่วนสำคัญคือ กรอบหน้าที่และความเป็นพลเมือง และกรอบบริบท

1.1 กรอบหน้าที่และความเป็นพลเมือง แบ่งออกเป็น 3 ด้านคือ

1) ด้านเนื้อหา (Content Domains)

- สังคมพลเมืองและระบบ (Civic society and systems) ประกอบด้วยกลไก ระบบ และองค์กร ที่สนับสนุนภาคสังคม

- หลักการของสังคมพลเมือง (Civic principles) หมายถึง พื้นฐานทางด้านจริยธรรมที่ ประชาสังคมมีส่วนร่วม

- การมีส่วนร่วมในสังคม (Civic participation) มักอ้างอิงถึง พลเมืองที่กระตือรือร้นหรือพลเมืองที่มีส่วนร่วมเพื่อส่วนรวมในการปกป้องสิทธิและมุ่งประโยชน์สาธารณะ (Active Citizen) คือกระบวนการและวิธีการปฏิบัติที่บ่งชี้ถึงการมีส่วนร่วมของพลเมืองในประชาคมนั้นๆ

- เอกลักษณ์ของสังคมพลเมือง (Civic identities) หมายถึง ความรู้สึกส่วนบุคคล ซึ่งความรู้สึกที่แสดงออกมาสะท้อนถึงการเป็นตัวแทนของแนวปฏิบัติของชุมชนนั้นๆและเชื่อมโยงไปยังชุมชนอื่นๆ

ทั้งนี้ ICCS 2016 ได้มีประเด็นที่เพิ่มเติมตามแนวโน้มของโลกที่เปลี่ยนไปใน 5 ประเด็นคือ

- การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Environmental sustainability in civics and citizenship)

- การมีปฏิสัมพันธ์กันในโรงเรียน (Social interaction at school)

- การใช้สื่อสังคมสมัยใหม่ (The use of new social media for civic engagement)

- ความตระหนักในเศรษฐกิจ (Economic Awareness as an aspect of citizenship) และ

- คุณธรรม จริยธรรม (The role of morality in civics and citizenship)

2) ด้านความรู้ (Cognitive Domains) ประกอบด้วย

- การรู้ คือ การที่นักเรียนแสดงออกถึงความรู้ที่มีในด้านเนื้อหาของหน้าที่และความเป็นพลเมือง

- การให้เหตุผลและการคิดวิเคราะห์ คือกระบวนการคิดที่นักเรียนสามารถสรุปความรู้ในเรื่องต่างๆและเชื่อมโยงเข้าด้วยกันได้ เพื่อนำไปให้เหตุผลและประเมินผลในด้านกิจกรรมทางหน้าที่และความเป็นพลเมือง ตลอดจนการใช้ความรู้ เหตุผล เพื่อนำไปแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่างๆได้

3) ด้านพฤติกรรมความรู้สึก (Affective-behavioral Domains) ประกอบด้วย

- เจตคติ (Attitudes) หมายถึง สภาวะของจิตและความรู้สึกที่มีต่อความคิด คน สิ่งของ เหตุการณ์ สถานการณ์หรือความสัมพันธ์ต่างๆ โดยเจตคติจะมีความหมายแคบกว่าค่านิยมความเชื่อ สามารถ

เปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลาและหยั่งรากลึกน้อยกว่าค่านิยมความเชื่อ เจตคติที่เกี่ยวกับหน้าที่และความเป็นพลเมือง ประกอบด้วย ความเชื่อส่วนบุคคลของนักเรียนที่มีต่อหน้าที่และความเป็นพลเมือง เจตคติของนักเรียนที่มีต่อสิทธิและความรับผิดชอบ เจตคติของนักเรียนที่มีต่อสถาบัน

- ค่านิยม ความเชื่อ (Value beliefs) คือ ความเชื่อที่มีต่อคุณค่าของแนวคิด สถาบัน คน หรือความคิด/มโนคติ ค่านิยมความเชื่อช่วยให้คนจัดการกับความขัดแย้งที่มีต่อตนเอง และผู้อื่น ค่านิยมความเชื่อส่งผลอิทธิพลต่อเจตคติและพฤติกรรมของแต่ละบุคคล

- เจตนาเชิงพฤติกรรม (Behavioral intentions) คือ ความคาดหวังของนักเรียนที่มีต่อการกระทำในอนาคต ไม่ใช่พฤติกรรมในปัจจุบัน ซึ่งในส่วนของกรวัดเจตนาเชิงพฤติกรรมจะอยู่ในแบบสอบถามนักเรียนเพื่อสำรวจความตั้งใจหรือเจตนาของนักเรียนที่มีต่อการกระทำ/กิจกรรม/แนวทางปฏิบัติของพลเมืองที่ตนเองจะทำในอนาคต/หรือในฐานะผู้ใหญ่

- พฤติกรรม (Behaviors) สำหรับพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่และความเป็นพลเมืองนั้นอาจถูกจำกัดโดยกรอบอายุของนักเรียน กล่าวคือกิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่และความเป็นพลเมือง นักเรียนไม่สามารถทำได้ ณ อายุ 14 ปี อย่างไรก็ตามในส่วนแบบสอบถามนักเรียนได้สำรวจพฤติกรรมจากภูมิหลังของนักเรียน

1.2 กรอบด้านบริบท (The ICCS contextual framework) แบ่งบริบทที่มีผลต่อการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองออกเป็น 4 บริบท ดังนี้

1) บริบทชุมชนในวงกว้าง (Wider community) หมายถึง ชุมชนในระดับท้องถิ่น ภูมิภาค ประเทศ และการรวมตัวกันของกลุ่มประเทศที่อยู่ในทวีปเดียวกัน เช่น กลุ่มประเทศอาเซียน สหภาพยุโรป เป็นต้น

2) บริบทของโรงเรียนและห้องเรียน (Schools and classrooms) คือ การจัดการเรียนการสอน วัฒนธรรมของโรงเรียนที่นักเรียนได้เรียนรู้ สภาพแวดล้อมทั่วไปของโรงเรียน

3) บริบทสิ่งแวดล้อมทางบ้าน (Home environments) หมายถึงสภาพภูมิหลังของครอบครัว และสังคมที่นักเรียนมีปฏิสัมพันธ์ด้วยนอกเหนือจากห้องเรียนและโรงเรียน

4) บริบทของบุคคล (Individual characteristics) คือลักษณะนิสัย บุคลิกภาพของนักเรียนที่ส่งผลต่อการเรียนด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง

2. แนวคิดการออกแบบและพัฒนาเครื่องมือการวัดและประเมินผลด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลการวัดและประเมินผลทางการศึกษาด้านการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง แบ่งเป็น 4 ชุด ดังนี้ 1) เครื่องมือที่ใช้กับนักเรียน ได้แก่ แบบทดสอบความรู้ฉบับนานาชาติ (Student Test) แบบสอบถามฉบับนานาชาติ(Student Questionnaire) และแบบสำรวจฉบับภูมิภาค (ICCS Regional Module) ซึ่งจะวัดเฉพาะประเทศที่เลือกจะเข้าร่วมการประเมินระดับภูมิภาคยุโรป เอเชียและลาตินอเมริกา 2) เครื่องมือสำหรับครู คือ แบบสอบถามครู (Teacher Questionnaire) 3) เครื่องมือสำหรับสถานศึกษา คือ แบบสอบถามโรงเรียน (School Questionnaire) ซึ่งมีผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้ตอบ และ 4) เครื่องมือสำหรับการสำรวจบริบทระดับชาติ (National Contexts Survey) ซึ่งจะแบบสอบถาม Online เกี่ยวกับโครงสร้างระบบการศึกษา การจัดการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง หลักสูตรและการพัฒนาการให้ความรู้ด้านพลเมืองศึกษา ซึ่งตอบโดยศูนย์วิจัยแห่งชาติ (National Research Centre: NRC)

ตารางที่ 3 เครื่องมือวัดที่ใช้ในการวิจัย เวลาโดยประมาณที่ใช้ในการวัด และผู้ที่ให้คำตอบ

เครื่องมือวัด	เวลาที่ใช้ในการวัด	ผู้ให้คำตอบ
แบบทดสอบความรู้ของนักเรียน	60 นาที	นักเรียน
แบบสอบถามนักเรียน	40+ นาที	นักเรียน
แบบสอบถามโรงเรียน	~ 30 นาที	ผู้อำนวยการโรงเรียน
แบบสอบถามครู	~30 นาที	ครูที่สอนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

2.1 เครื่องมือที่ใช้สำหรับนักเรียน

- แบบทดสอบความรู้สำหรับนักเรียน (Student Test) เป็นแบบทดสอบความรู้ความเข้าใจที่มีลักษณะข้อสอบแบบให้เลือกตอบ (multiple-choice) มีสาระที่ครอบคลุมเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองและพลเมืองศึกษา
- แบบสอบถามสำหรับนักเรียน (Student Questionnaire) แบบสอบถามนักเรียนจะทำหน้าที่รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการรับรู้ ค่านิยม และทัศนคติที่มีต่อความเป็นพลเมืองและพลเมืองศึกษา รวมทั้งข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะ ภูมิหลังทางครอบครัว และกิจกรรมต่างๆ ภายในและภายนอกโรงเรียน

2.2 เครื่องมือที่ใช้สำหรับผู้อำนวยการโรงเรียน และครู

นอกจากเครื่องมือวัดสำหรับนักเรียนในห้องเรียนกลุ่มตัวอย่างแล้ว ยังมีแบบสอบถามเกี่ยวกับโรงเรียน (School Questionnaire) สำหรับผู้อำนวยการโรงเรียน และแบบสอบถามสำหรับครู (Teacher Questionnaire) สำหรับครูกลุ่มตัวอย่างที่สอนนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

3. กระบวนการสร้างเครื่องมือวัดและประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง

ในการสร้างเครื่องมือวัดและประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง สมาคมการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษานานาชาติ (International Association for the Evaluation of Educational Achievement: IEA) ได้จัดตั้งคณะทำงานในนาม ICCS International Study Center เพื่อสร้างและพัฒนาเครื่องมือร่วมกับองค์กรต่างๆ ดังนี้

1. แบบทดสอบนักเรียนและแบบสอบถามนักเรียน ออกแบบและพัฒนาร่วมกับศูนย์การศึกษาระหว่างประเทศด้านการวิจัยประเทศออสเตรเลีย (Australia Council for Educational Research : ACER in Melbourne, Australia)

2. แบบสอบถามครูและแบบสอบถามโรงเรียน ออกแบบและพัฒนาร่วมกับห้องปฏิบัติการทดลองสำหรับครู มหาวิทยาลัยโรม เทร กรุงโรม สาธารณรัฐอิตาลี (Laboratorio di Pedagogia sperimentale (LPS) at the Roma Tre University in Rome, Italy)

โดยมี ศูนย์ประมวลผลข้อมูลและการวิจัยของ IEA สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี (IEA Data Processing and Research Center: DPC in Hamburg, Germany) เป็นผู้ดูแลเรื่องการสุ่มตัวอย่าง การวิเคราะห์และประเมินผลการวิจัย นอกจากนี้ ในกระบวนการสร้างและพัฒนาเครื่องมือ ทาง IEA ได้ให้ประเทศที่เข้าร่วมโครงการ ICCS หรือ

ผู้แทนนักวิจัยระดับนานาชาติ (National Research Centers: NRCs) เข้ามามีบทบาทในการให้ข้อคิดเห็น เสนอ แนวทางการพัฒนากรอบการวัดและประเมิน ตลอดจนปรับปรุงข้อคำถามในเครื่องมือเพื่อให้เหมาะสมกับบริบทและ วัฒนธรรมของประเทศนั้นๆ อีกด้วย และมีคณะผู้ทรงคุณวุฒิ หรือ Project Advisory Committee (PAC) ควบคุม คุณภาพงานวิจัย สรุปได้ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 : ขั้นตอนการสร้างและพัฒนาเครื่องมือ โดย IEA ICCS

ขั้นตอนการดำเนินงาน	ผู้รับผิดชอบ
1. ยกร่างข้อสอบและข้อคำถามในแบบสอบถามตามกรอบ การวัดและประเมิน	ICCS International Study Center
2. ทบทวนกระบวนการสร้างและพัฒนาข้อสอบ และ ข้อสอบที่ยกร่างโดย ICCS International Study Center	Project Advisory Committee ผู้ทรงคุณวุฒิ
3. จัดประชุม และทบทวนกรอบการวัดและประเมินผล กระบวนการสร้างข้อสอบ และพิจารณาข้อสอบที่ ICCS International Study Center และ Project Advisory Committee ยกร่างมาขึ้นต้น	NRCs (National Research Centers) ผู้แทนนักวิจัยระดับชาติ
4. ทบทวนและปรับปรุงข้อสอบตามคำแนะนำของ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้แทนนักวิจัยระดับชาติ	ICCS International Study Center (ISC)
5. นำข้อสอบที่พัฒนาแล้วไปทดลองเครื่องมือ ครั้งที่ 1	ICCS International Study Center
6. ทบทวนผลวิเคราะห์ที่ได้จากการนำข้อสอบไปใช้ในการ ทดลองเครื่องมือครั้งที่ 1 เพื่อนำมาเสนอแนวทางการพัฒนา เครื่องมือเพื่อนำไปใช้ทดลองเครื่องมือครั้งที่ 2	Project Advisory Committee ผู้ทรงคุณวุฒิ NRCs (National Research Centers) ผู้แทนนักวิจัยระดับชาติ
7. ทบทวนและปรับปรุงข้อสอบตามคำแนะนำของ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้แทนนักวิจัยระดับชาติ	ICCS International Study Center
8. นำข้อสอบที่พัฒนาแล้วไปทดลองเครื่องมือ ครั้งที่ 2	ICCS International Study Center
9. ทบทวนผลวิเคราะห์ที่ได้จากการนำข้อสอบไปใช้ในการ ทดลองเครื่องมือครั้งที่ 2 เพื่อนำมาปรับปรุงและพัฒนา สำหรับใช้เก็บข้อมูลจริง	ICCS International Study Center

4. วิธีการดำเนินการ

4.1 วิธีการเก็บข้อมูล การดำเนินการเก็บข้อมูลของ ICCS IEA แบ่งเป็น 5 ระยะหลักๆ ดังนี้
ระยะที่ 1 พัฒนาเครื่องมือในเบื้องต้นด้วยการประชุมและการอภิปรายร่วมกันในกลุ่มผู้ประสานงานวิจัย นานาชาติ (NRC)

- ระยะที่ 2 พัฒนาประเด็นข้อคำถามโดยให้ประเทศที่เข้าร่วมโครงการมีส่วนร่วมและให้การยอมรับ
- ระยะที่ 3 ทบทวน และคัดเลือกด้วยความละเอียดรอบคอบ
- สร้างตามกรอบการประเมินที่ตั้งไว้
 - มีการทบทวนอย่างมีคุณภาพจากกลุ่มผู้ประสานงานวิจัยนานาชาติ (NRC) และคณะกรรมการที่ปรึกษาโครงการ (PAC) และผู้เชี่ยวชาญอื่นๆ
- ระยะที่ 4 การนำร่อง (Pilot Study)
- ดำเนินการเฉพาะในประเทศที่คัดเลือก
 - นำข้อมูลที่ได้ไปปรับและนำเสนอต่อกลุ่มผู้ประสานงานวิจัยนานาชาติ (NRC) และคณะกรรมการที่ปรึกษาโครงการ (Project Advisory Committee: PAC)
- ระยะที่ 5 การออกภาคสนาม (Field Trial)
- ดำเนินการเก็บข้อมูลในทุกประเทศที่เข้าร่วมโครงการ ประเทศละ 25 โรงเรียน นักเรียนจำนวน 600 คน ครูโรงเรียนละประมาณ 15 คน เพื่อทดสอบเครื่องมือและกระบวนการปฏิบัติงานสำหรับแต่ละประเทศที่เข้าร่วมโครงการ เพื่อให้เครื่องมือมีคุณภาพ โดยเฉพาะในประเทศที่อาจมีอคติจากความแตกต่างทางวัฒนธรรม ก่อนการสำรวจเก็บข้อมูลจริง
- ระยะที่ 6 การสำรวจหลัก (Main Survey)
- ดำเนินการเก็บข้อมูลในทุกประเทศที่เข้าร่วมโครงการ ประเทศละ 150 โรงเรียน นักเรียนจำนวน 3,000 คน ครูโรงเรียนละประมาณ 15 คน

4.2 การสุ่มตัวอย่าง

ICCS 2016 มีการแบ่งกลุ่มตัวอย่างเป็น 2 ระดับ โดยระดับแรกของการสุ่มตัวอย่าง จะใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบกำหนดความน่าจะเป็นให้เป็นสัดส่วนกับขนาด (Sampling with probability proportional to size: PPS) เพื่อกำหนดโรงเรียนในแต่ละประเทศ จำนวนที่ต้องการจะประมาณการจากลักษณะประจำชาติ ทั้งสิ้น 150 โรงเรียน ในแต่ละโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจะสุ่มชั้นเรียนระดับที่เป็นกลุ่มเป้าหมายแบบไม่เจาะจง 1 ห้อง (กลุ่มเป้าหมายคือ นักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นเกรด 8 ซึ่งมีอายุระหว่าง 13.5 – 15 ปี เทียบเป็นระดับการศึกษาของไทยคือ ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2) และนักเรียนทุกคนในห้องดังกล่าวจะเป็นกลุ่มตัวอย่าง ดังนั้น กลุ่มตัวอย่างนักเรียนในแต่ละประเทศ จะมีจำนวนประมาณ 3,000 – 4,500 คน

ระดับต่อมาเป็นการสุ่มครูผู้สอนระดับชั้นที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในโรงเรียนโดยไม่เจาะจงจากครูที่สอนและไม่สอนวิชาที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่และความเป็นพลเมือง ทั้งนี้ กรณีที่โรงเรียนมีครูไม่เกิน 20 คน ครูทุกคนจะได้รับเชิญให้มีส่วนร่วม ส่วนโรงเรียนที่มีครู 21 คนขึ้นไป จะถูกสุ่มมาเพียง 15 คน

อัตราการมีส่วนร่วมที่กำหนดไว้สำหรับแต่ละประเทศคือ ร้อยละ 85 ของโรงเรียนที่ถูกเลือก และร้อยละ 85 ของนักเรียนที่ถูกเลือกในโรงเรียนที่ถูกเลือกในโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการ หรือคิดเฉลี่ยรวมกันร้อยละ 75 เกณฑ์นี้จะใช้ในกลุ่มตัวอย่างครูด้วยเช่นกัน ทั้งนี้หากประเทศใดไม่สามารถทำได้ตามเกณฑ์จะรายงานผลแยกไว้ด้านล่างของตารางที่ IEA กำหนดมาให้กรอกข้อมูลสำหรับการสุ่มตัวอย่าง (รศ.ดร. รสสุคนธ์ มกรมณี, 2553) ทั้งนี้ ขั้นตอนการเลือกกลุ่มตัวอย่างจะใช้โปรแกรมที่ IEA DPC : Data Processing and Research Center เป็นผู้พัฒนาและดำเนินการสุ่มตัวอย่างโดย DPC ที่เมืองฮัมบูร์ก สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

การสร้างและพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองโดยเทียบเคียงมาตรฐานสากล ได้นำกรอบวิธีวิจัยของ ICCS 2016 ซึ่งพัฒนามาจาก ICCS 2009 มาปรับใช้เป็นแนวทางการดำเนินงานใน 3 ส่วน คือ 1) กรอบการประเมินผล 2) การออกแบบและพัฒนาเครื่องมือการวัดและประเมินผลด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง 3) วิธีการดำเนินการในส่วนที่ 2 และส่วนที่ 3 จะกล่าวถึงในบทต่อไป ส่วนกรอบการประเมินผลมีรายละเอียดที่ใช้ดำเนินการ ดังนี้

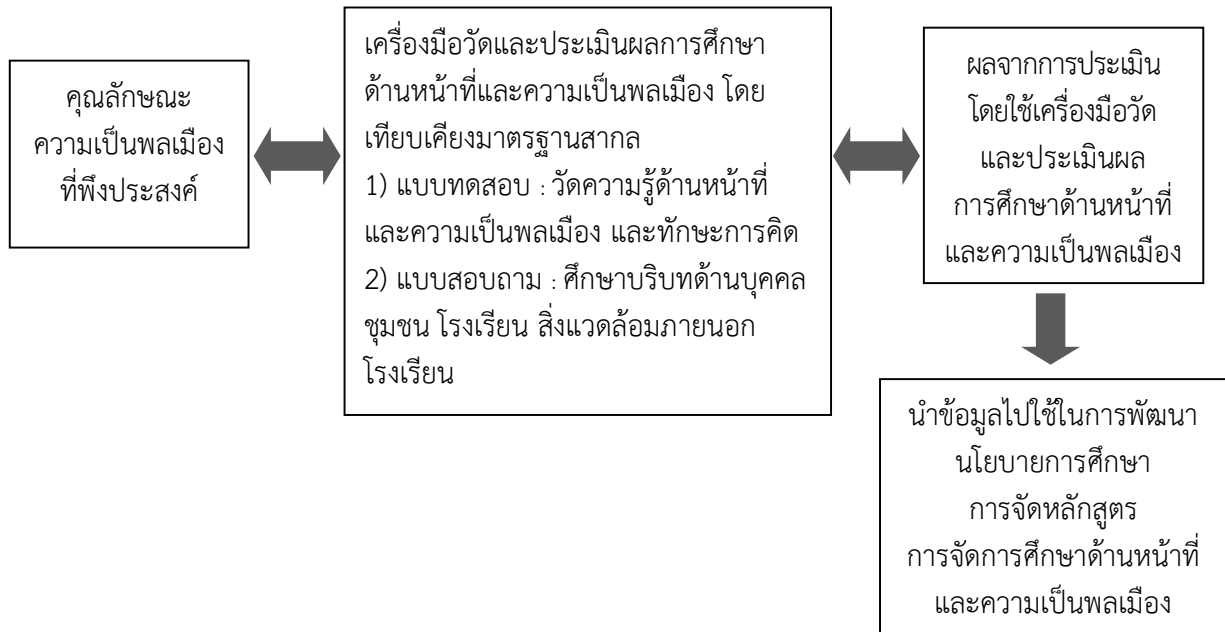
กรอบการประเมินผลด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง โดยเทียบเคียงมาตรฐานสากล

คำว่า “มาตรฐานสากล” เป็นที่รู้จักและกลายมาเป็นตัวชี้วัดสำคัญในด้านการวัดการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจ นับตั้งแต่ยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม (Industrialisation) ที่มีการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจสังคมจากเศรษฐกิจการเกษตรแบบดั้งเดิมเป็นเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมที่ขึ้นกับเครื่องจักร ซึ่งทำให้เกิดค่านิยมการแข่งขันเพื่อยกระดับสถานะของประเทศของตนให้เป็นที่ยอมรับและเป็นผู้นำในระดับโลก สอดคล้องกับ ลัทธิสังคมนิยมใหม่ (Neoliberalism) ที่ได้ให้ความสำคัญกับการแข่งขัน ประสิทธิภาพและประสิทธิผล การเทียบมาตรฐาน (standardization) การวัดและการประเมินผล ผนวกกับอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ บนพื้นฐานที่ว่า โลกไร้พรมแดน พลเมืองของแต่ละประเทศปรับเปลี่ยนบทบาทตนเองเป็นพลโลก ทำให้การศึกษาต้องปรับเปลี่ยนไปเพื่อให้ก้าวเท่าทัน ดังนั้น ระบบการศึกษา นโยบายการศึกษา ตลอดจนตัวชี้วัดหรือมาตรฐานต่างๆ จะต้องสามารถนำไปใช้ได้เหมือนกันไม่ว่าจะที่ไหนๆ ในโลกก็ตามอย่างไร้ข้อจำกัด เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกัน ดังนั้น เมื่อมีการเปรียบเทียบกันระดับโลก เครื่องมือที่นำมาใช้ในการวัดและประเมินจึงต้องมีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับระดับสากล เพื่อให้สามารถเปรียบเทียบกันในเรื่องต่างๆ ได้ อีกทั้งผลที่ได้จากการศึกษาเชิงเปรียบเทียบยังนำมาใช้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มประเทศ 2 กลุ่มคือ ผู้ที่พัฒนาแล้ว (Developed countries) และผู้ที่กำลังพัฒนา (Developing countries) โดยผู้ที่กำลังพัฒนาจะเรียนรู้และนำแนวทาง นโยบายและวิธีการปฏิบัติจากประเทศที่ก้าวหน้า (Best Practices) มาประยุกต์ ปรับใช้เพื่อให้เหมาะสมกับบริบทของประเทศของตน (Policy borrowing)

ทั้งนี้ เพื่อให้การพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง มีคุณภาพและมาตรฐานที่เป็นสากล สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา จึงได้นำกรอบการวิจัยและเครื่องมือวัดผลที่ได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติจากโครงการประเมินผลการศึกษาหน้าที่และความเป็นพลเมืองระดับนานาชาติ (International Civic and Citizenship Education Study : ICCS) ซึ่งได้รับการพัฒนาโดยสมาคมนานาชาติด้วยการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา มาปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของประเทศไทย โดยการศึกษาค้นคว้าได้แบ่งกรอบการประเมินออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) กรอบหน้าที่และความเป็นพลเมือง กำหนดเค้าโครงลักษณะที่จะดำเนินการวัดในแบบทดสอบความรู้และแบบสอบถามความคิดเห็นของนักเรียน และ 2) กรอบบริบท จะเป็นตัวกำหนดทิศทางเพื่อศึกษาปัจจัยด้านบริบทที่อาจจะมีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง

- 1) กรอบหน้าที่และความเป็นพลเมือง ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ
 - 1.1) ด้านเนื้อหา (Content Domains)
 - 1.2) ด้านทักษะการคิด (Cognitive Domains)
 - 1.3) ด้านการรับรู้และพฤติกรรม (Affective-behavioral Domains)

- 2) กรอบบริบท แบ่งเป็น 4 ด้าน คือ
- 2.1) ชุมชนในระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และประเทศ
 - 2.2) โรงเรียนและห้องเรียน
 - 2.3) สิ่งแวดล้อมภายนอกห้องเรียน/โรงเรียนของนักเรียน
 - 2.4) บริบทด้านบุคคลและครอบครัวของนักเรียน
- การดำเนินงานวิจัยสรุปเป็นกรอบความคิดได้ดังนี้

แผนภาพที่ 2 กรอบการประเมินผลด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง

กรอบการประเมินผลด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง มีรายละเอียดดังนี้

1. ด้านเนื้อหา (Content Domains) หมายถึง การวัดผลสัมฤทธิ์ด้านสาระเนื้อหาเกี่ยวกับด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองของนักเรียน จำแนกเป็น 9 ประเด็น ดังนี้

1) สังคมพลเมืองและระบบ (Civic society and systems) หมายถึง กลไกการดำเนินงานของบุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชน และองค์กรในสังคม ที่สมาชิกรับรู้และตระหนักในบทบาท หน้าที่ความรับผิดชอบของตนเอง และร่วมสร้างสังคมให้เข้มแข็ง เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติ โดยเน้นเรื่องสิทธิของปัจเจกชน และสิทธิในการมีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง ซึ่งถือเป็นการพัฒนาศักยภาพของประชาชนที่มีฐานะเป็นผู้อยู่ในปกครองของรัฐ และผู้มีอำนาจ ให้กลายเป็น “พลเมือง” (Citizen) สังคมพลเมืองประกอบด้วย 3 ประการคือ พลเมือง สถาบันรัฐ และสถาบันพลเมือง

พลเมือง (Citizens) หมายถึง กลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กันในด้านการปกครอง เกิดขึ้นระหว่างบุคคลกับกลุ่มของพลเมืองและสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับความรู้และความเข้าใจในบทบาท สิทธิ ความรับผิดชอบ โอกาสและความสามารถในการสนับสนุนการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตามความต้องการของพลเมืองและกลุ่มคนภายในสังคมพลเมือง

สถาบันรัฐ (State institution) หมายถึง สถาบันหรือศูนย์กลางในการดำเนินการและประกาศใช้กฎหมายและวิธีการปกครองเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประชาชนในประเทศนั้นๆ ซึ่งสถาบันรัฐนี้เป็นทั้งตัวแทนของประชาชนและให้บริการประชาชนในคราวเดียวกัน เช่น รัฐสภา/สภานิติบัญญัติ รัฐบาล หน่วยงานระหว่างประเทศ/หน่วยงานปกครองระหว่างประเทศ หน่วยงานการยุติธรรม หน่วยงานด้านการป้องกันประเทศ หน่วยงานของรัฐ (พลเรือน หรือ บริการสาธารณะ) คณะกรรมการเลือกตั้ง เป็นต้น

สถาบันพลเมือง (Civil institution) หมายถึง สถาบันที่ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการติดต่อประสานงานระหว่างพลเมืองกับสถาบันรัฐ โดยเปิดโอกาสให้พลเมืองดำเนินบทบาทของตนในสังคมอย่างเต็มที่ เช่น สถาบันศาสนา บริษัท/บรรษัท สหภาพการค้า พรรคการเมือง องค์กรนอกภาครัฐ (NGOs) กลุ่มอิทธิพล สื่อมวลชน โรงเรียน องค์กรทางวัฒนธรรม/องค์กรที่มีความสนใจเฉพาะทาง เป็นต้น

2) หลักการของสังคมพลเมือง (Civic principles) หมายถึง พื้นฐานทางจริยธรรมที่มีร่วมกันของสังคมพลเมือง ซึ่งรวมถึงการสนับสนุน การคุ้มครองป้องกันและการส่งเสริมหลักการนั้นๆ ให้กลายเป็นความรับผิดชอบของพลเมือง ตลอดจนเกิดเป็นแรงจูงใจเพื่อให้บุคคลและกลุ่มคนเข้าร่วมกิจกรรมของสังคมพลเมือง หลักการของสังคมพลเมืองประกอบด้วย ความเสมอภาค เสรีภาพ และความเป็นปึกแผ่นในสังคม

ความเสมอภาค (Equity) หมายถึง ความเท่าเทียมกันบนพื้นฐานที่ว่าประชาชนทุกคนมีสิทธิที่ได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมและยุติธรรม ซึ่งการได้รับการคุ้มครองและส่งเสริมความเสมอภาคนี้เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้สังคมเกิดสันติภาพ และความราบรื่น ทั้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชนด้วย ทั้งนี้เพราะมนุษย์ทุกคนถือกำเนิดมาด้วยความเท่าเทียมกันทั้งศักดิ์และสิทธิ

เสรีภาพ (Freedom) หมายถึง การที่มนุษย์ทุกคนมีอิสระในการตัดสินใจที่จะกระทำการใดๆ โดยไม่ขัดต่อกฎหมายหรือละเมิดสิทธิของผู้อื่น เช่น การพูด การแสดงความคิดเห็น การนับถือศาสนา ความเชื่อ การเข้าร่วมชุมนุม เป็นต้น ซึ่งถูกกำหนดไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (สหประชาชาติ, 1948) โดยสังคมมีหน้าที่คุ้มครองปกป้องเสรีภาพแก่สมาชิกทุกคนอย่างแข็งขัน ทั้งนี้ยังครอบคลุมไปถึงการคุ้มครองปกป้องเสรีภาพในทุกชุมชน อันหมายถึง ชุมชนอื่นที่มีใช้ชุมชนของตนด้วย

ความเป็นปึกแผ่นในสังคม (Social cohesion) หมายถึง ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งในสังคม ความรู้สึกเชื่อมโยง เกี่ยวพัน และมีวิสัยทัศน์ร่วมกันของบุคคล และชุมชนในสังคม เมื่อสังคมเกิดความเป็นปึกแผ่น สังคมนั้นจะเกิดการรับรู้ เข้าใจ และยอมรับในความหลากหลายของปัจเจกบุคคล และชุมชน ซึ่งความหลากหลายนั้นได้ประกอบกันเข้าเป็นสังคม

3) การมีส่วนร่วมในภาคพลเมือง (Civic participation) หมายถึง การเปิดโอกาสให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลหรือชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม พัฒนา ตัดสินใจ ตรวจสอบ ติดตามและประเมินผลในเรื่องที่มี

ผลกระทบต่อตนเอง ชุมชน และสังคม การมีส่วนร่วมในสังคมพลเมือง สามารถทำได้ 3 ประการ คือ การตัดสินใจ การชักจูงโน้มน้าว การมีส่วนร่วมในชุมชน

การตัดสินใจ (Decision-making) หมายถึง การมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นที่มีผลทำให้เกิดการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติทั้งในแต่ละชุมชนหรือกลุ่มบุคคลต่างๆในชุมชน เช่น การเข้าร่วมบริหารกำกับดูแลองค์กร/ธรรมาภิบาลระดับองค์กรและการออกเสียงเลือกตั้ง เป็นต้น

การชักจูงโน้มน้าว (Influencing) หมายถึง การกระทำที่มุ่งให้ทราบและส่งผลต่อนโยบาย การปฏิบัติ และเจตคติต่อผู้อื่นหรือกลุ่มอื่นในแต่ละชุมชน เช่น เข้าร่วมอภิปรายสาธารณะ เข้าร่วมเพื่อแสดงการสนับสนุนหรือประท้วงในที่สาธารณะ เข้าร่วมในการพัฒนานโยบาย พัฒนาข้อเสนอเพื่อให้เกิดการปฏิบัติ หรือเพื่อการสนับสนุน ตลอดจนการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ต่างๆตามพื้นฐานทางจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิธีการผลิตของผลิตภัณฑ์นั้นๆ (การบริโภคอย่างมีจริยธรรม/จริยธรรมของนักบริโภคนิยม) การฉ้อราษฎร์บังหลวง เป็นต้น

การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community participation) หมายถึง การที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมดำเนินการเพื่อพัฒนาและเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ไปในทิศทางที่ต้องการ โดยมุ่งสู่ผลประโยชน์สูงสุดของชุมชนนั้นๆ ได้แก่ การเป็นอาสาสมัคร การมีส่วนร่วมในองค์การศาสนา วัฒนธรรม และกีฬา การรักษาตนให้เป็นผู้รอบรู้/พหุสูตร (Keeping oneself informed)

4) เอกลักษณ์ของสังคมพลเมือง (Civic identities) หมายถึง ลักษณะเฉพาะของสังคมพลเมืองนั้นๆ ที่เกิดจากพื้นฐานความคิดที่ว่า บุคคลแต่ละคนมีหน้าที่ในฐานะพลเมืองและการรับรู้หน้าที่ของตนเองซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากความสัมพันธ์ที่บุคคลนั้นๆ มีต่อครอบครัว เพื่อน และชุมชน ดังนั้นเอกลักษณ์ของสังคมพลเมืองจึงเชื่อมโยงกันอย่างชัดเจนกับลักษณะเฉพาะของบุคคลและความสัมพันธ์ของพลเมืองที่มีต่อกัน เอกลักษณ์ทางสังคมประกอบด้วย ภาพลักษณ์แห่งตนในฐานะพลเมือง และความเชื่อมโยงกันในฐานะพลเมือง

ภาพลักษณ์แห่งตนในฐานะพลเมือง (Civic self-image) หมายถึง ประสบการณ์ของแต่ละบุคคลที่มีต่อสถานะของตนเองในสังคมพลเมืองนั้นๆ ซึ่งรวมไปถึงค่านิยมและบทบาทในฐานะพลเมืองที่แต่ละบุคคลมี ตลอดจนความเข้าใจและเจตคติส่วนบุคคลที่มีต่อค่านิยมและบทบาทนั้นๆ และวิธีการจัดการกับค่านิยมและบทบาทที่แต่ละบุคคลเลือกปฏิบัติไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ที่สงบสุขหรือเกิดการขัดแย้งก็ตาม

ความเชื่อมโยงกันในฐานะพลเมือง (Civic connectedness) หมายถึง ความรู้สึกส่วนบุคคลที่มีต่อการเชื่อมโยงความแตกต่างที่มีในสังคมพลเมืองและความแตกต่างด้านบทบาทในฐานะพลเมืองที่ตนแสดงในสังคมนั้นๆ ทั้งนี้ยังรวมถึงความเชื่อส่วนบุคคลเกี่ยวกับความอดทนที่มีต่อระดับความหลากหลายทางด้านแนวคิดและการปฏิบัติทางสังคมในสังคม ทั้งที่เกิดภายในชุมชนนั้นและระหว่างชุมชน และความสำนึก ความเข้าใจของสมาชิกในชุมชนนั้นๆ ที่มีต่อผลกระทบอันเกิดมาจากขอบเขตของความแตกต่างในด้านความเชื่อและค่านิยมของชุมชนอื่น

5) การพัฒนาอย่างยั่งยืน หมายถึง การรับรู้ และเข้าใจบทบาท/หน้าที่ของพลเมืองกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ตลอดจนตระหนักถึงความสำคัญในประเด็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นที่สนใจของโรงเรียน ชุมชน ประเทศ นานาชาติ และมีพฤติกรรมที่ดีในการสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืนด้วยวิธีการต่างๆ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น การประหยัดน้ำ หรือพลังงาน การรีไซเคิลของเสีย การเสนอ

แนวคิดของนักเรียน หรือนโยบายของโรงเรียนที่เกี่ยวกับการจัดการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น ความคิดริเริ่มในการกำจัดน้ำเสีย หรือลดการใช้สารเคมี เป็นต้น

6) การมีปฏิสัมพันธ์กันในโรงเรียน หมายถึง การที่บุคคลในโรงเรียนมารวมกัน มีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิด ผ่านกิจกรรมทั้งในและนอกห้องเรียน ทั้งนี้เป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้หน้าที่และความเป็นพลเมืองจากประสบการณ์ เช่น การมีส่วนร่วมของนักเรียนในกิจกรรมโรงเรียน การเปิดโอกาสให้นักเรียนได้อภิปรายในชั้นเรียน ข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะของนักเรียนถูกนำมาพิจารณาในการตัดสินใจในระดับโรงเรียน ความสัมพันธ์ของครูกับนักเรียนที่โรงเรียน การรับรู้คุณค่าของการมีส่วนร่วมของนักเรียนที่โรงเรียน นอกจากนี้ยังรวมถึงการตระหนักรู้ของนักเรียนเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ในโรงเรียน ทั้งการปฏิสัมพันธ์ที่ดี (การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ความเห็นอกเห็นใจของนักเรียนที่มีต่อเพื่อนร่วมชั้น) และการปฏิสัมพันธ์ที่ไม่ดี (พฤติกรรมที่ก่อให้เกิดปัญหา) เช่น การตระหนักรู้เรื่องการใช้ความรุนแรงทางกายและวาจา

7) การใช้สื่อสังคมสมัยใหม่ หมายถึง การใช้งานสื่อทางสังคมในปัจจุบัน ทั้งในเครือข่ายการสื่อสารอินเทอร์เน็ตและเครื่องมือเพื่อใช้สื่อสารต่อกัน (เช่น Facebook Twitter YouTube และ เว็บไซต์เนื้อหาที่สามารถเข้ามาใช้สื่อสาร/แลกเปลี่ยนข้อมูลร่วมกัน เช่น wikis blogs pantip) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่และความเป็นพลเมือง เช่น การตั้งกระทู้หรือแสดงความคิดเห็น การเป็นสมาชิกในกลุ่ม ติดตามบุคคลสำคัญ อ่านกระทู้ การโพสต์ความเห็นในบล็อก / ฟอรัม / เว็บไซต์เครือข่ายสังคม และการแบ่งปัน (share) เนื้อหา การเข้าร่วมในการประท้วง การทำงานการกุศล การใช้ข้อมูลที่รวบรวมจากสื่อทางสังคมสำหรับใช้ในกิจกรรมการเรียนรู้ รวมทั้งการใช้สื่อสังคมใหม่สำหรับกิจกรรมที่ผิดศีลธรรม เช่น การโกง การขโมยความคิดผู้อื่น และการข่มขู่ เป็นต้น

8) ความตระหนักในเศรษฐกิจ หมายถึง การที่รัฐรู้จักใช้จ่ายงบประมาณในด้านต่างๆ อย่างเหมาะสม ทั้งการศึกษา สาธารณสุข การรักษาสีสิ่งแวดล้อม คมนาคม แรงงาน ฯลฯ รวมถึงการบริหารจัดการรายได้รายจ่ายของแต่ละคน โดยเป้าหมายในระดับโรงเรียน คือ การเตรียมนักเรียนและสร้างความคุ้นเคยเพื่อการตัดสินใจทางเศรษฐกิจและการเงินที่นักเรียนทั้งในปัจจุบันและในอนาคตเมื่อนักเรียนโตเป็นผู้ใหญ่ เช่น กฎหมาย ธนาคาร การใช้จ่าย สินเชื่อบุคคล ตราสารหนี้และการหลอกลวงทางอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

9) คุณธรรม จริยธรรม หมายถึง พฤติกรรมที่ดีของบุคคลที่แสดงออกในด้านที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่และความเป็นพลเมืองเพื่อให้สังคมเกิดความสงบเรียบร้อย ซึ่งพฤติกรรมที่ดีดังกล่าวมีพื้นฐานมาจากความเชื่อ หลักศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี บรรทัดฐานและค่านิยมของสังคมนั้นๆ ตลอดจนความสามารถในการตระหนักรู้เจตคติ และพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการรู้ผิดชอบชั่วดี เช่น ทศนคติต่อการทุจริตในภาครัฐหรือบริการสาธารณะ ทศนคติต่อการไม่ปฏิบัติตามกฎหมายของประชาชน คุณธรรมของนักเรียนที่มีความเคารพต่อการแสดงออกของความซื่อสัตย์สุจริต การตอบสนองของนักเรียนต่อสถานการณ์ต่างๆ เช่น การหารายได้บ่นถนน หรือการเป็นพยานการกระทำผิดกฎหมาย การยอมรับต่อพฤติกรรมที่ผิดศีลธรรมต่างๆ เป็นต้น

2. ด้านทักษะการคิด (Cognitive Domains) หมายถึง ระดับการคิดที่นักเรียนนำมาใช้ในการตอบคำถาม เพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองของนักเรียนโดยแบ่งทักษะการคิดออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่

1) การรู้ (Knowing) หมายถึง การที่นักเรียนสามารถจดจำข้อมูลที่เรียนรู้มาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง แล้วนำมาใช้ในการตอบคำถามที่ต้องการตรวจสอบความรู้ ความเข้าใจที่นักเรียนมีเกี่ยวกับนิยามศัพท์ คำ

บรรยาย และคุณลักษณะสำคัญของแนวความคิดและเนื้อหาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง ตลอดจนอาจรวมไปถึงความสามารถด้วยความรู้ที่ตนเองจดจำได้

2) การให้เหตุผลและการวิเคราะห์ (Reasoning and applying) หมายถึง การที่นักเรียนสามารถนำข้อมูลหรือความรู้ต่างๆ ที่ตนเองมีในด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองมาสรุปเป็นความคิดรวบยอดของตนเองเพื่อประกอบการให้เหตุผล หรือนำมาสรุปและเชื่อมโยงกับสถานการณ์ที่ตนเองคุ้นเคย แล้วนำมาใช้ในการวิเคราะห์เลือกตอบคำถาม เช่น การยกสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่และความเป็นพลเมืองเพื่อให้เด็กเรียนวิเคราะห์ว่าสถานการณ์ใดน่าจะเหมาะสมที่สุด เป็นต้น

3. ด้านการรับรู้และพฤติกรรม (Affective-behavioral Domains) หมายถึง การวัดการรับรู้และพฤติกรรมของนักเรียนที่มีต่อหน้าที่และความเป็นพลเมืองใน 4 ด้าน คือ

1) ค่านิยม ความเชื่อ (Value beliefs) หมายถึง รูปแบบของความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิดอันเกี่ยวข้องกับหน้าที่และความเป็นพลเมือง อาจมีเหตุผลหรือไม่มีเหตุผลก็ได้ ที่บุคคลหรือกลุ่มคนในสังคมยึดมั่น พอใจยอมรับและให้คุณค่าต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ว่ามีคุณค่าหรือไม่มีคุณค่า โดยค่านิยม ความเชื่อจะฝังรากลึกอยู่ในตัวบุคคล และมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมที่แสดงออกมา เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมเพราะเมื่อบุคคลนั้นๆ ต้องตัดสินใจในเรื่องใดๆ ก็ตามมักจะนำค่านิยม ความเชื่อมาเป็นมาตรฐานในการตัดสินใจว่าสิ่งใดเลวหรือดี และใช้ในการตัดสินใจตัดสินใจพฤติกรรมของตนเองและผู้อื่นด้วยว่าควรทำหรือไม่ มีประโยชน์หรือโทษต่อตนเอง ต่อผู้อื่นหรือไม่ นอกจากนี้ ค่านิยมจะอยู่ในรูปแบบของความเชื่อของบุคคลตลอดไปจนกว่าจะพบกับค่านิยมใหม่ที่ตนเองพอใจและยอมรับ

2) เจตคติ (Attitudes) หมายถึง สภาวะของจิตหรือความรู้สึกซึ่งเกิดจากประสบการณ์ทั้งทางบวกและทางลบ การเรียนรู้ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี โดยเจตคติจะเป็นตัวกำหนดทิศทางของความรู้สึกที่บุคคลมีต่อ บุคคลอื่น ความคิด วัตถุ เหตุการณ์ สถานการณ์ ซึ่งการแสดงออกที่มีผลมาจากเจตคติอาจเป็นได้ทั้งทางบวก (เห็นด้วย) ทางลบ (ไม่เห็นด้วย) หรือกลางๆ (ไม่รู้สึกระไรเลย) เช่น หากมีเจตคติ/ความรู้สึกไปในทางบวก บุคคลนั้นก็แสดงออกในลักษณะของความพึงพอใจ เห็นด้วย ชอบและสนับสนุน เมื่อเปรียบเทียบกับเจตคติกับค่านิยม ความเชื่อ เจตคติจะมีความหมายที่แคบกว่าและสามารถเปลี่ยนแปลงตามเวลา และเป็นไปได้ที่บุคคลจะมีเจตคติที่ขัดแย้งกันในเวลาเดียวกัน รูปแบบของเจตคติที่เกี่ยวกับหน้าที่และความเป็นพลเมือง ประกอบด้วย (1) เจตคติส่วนบุคคลต่อตนเอง (2) เจตคติส่วนบุคคลต่อบุคคลอื่น (3) เจตคติส่วนบุคคลต่อสถาบัน และ (4) เจตคติส่วนบุคคลต่อนโยบายและการปฏิบัติเฉพาะกรณี

3) เจตนาเชิงพฤติกรรม (Behavioral intentions) หมายถึง ความรู้สึกหรือเจตคติที่บุคคลมีต่อการกระทำ/พฤติกรรม ที่ไม่ใช่พฤติกรรมจริงที่เกิดขึ้นในขณะนั้น เป็นการแสดงออกถึงพฤติกรรมที่คาดการณ์ว่าจะทำได้ในอนาคตผ่านสถานการณ์ที่กำหนดขึ้น เช่น การถามว่านักเรียนวางแผนว่าจะทำอะไรในสถานการณ์ต่างๆ พฤติกรรมเจตนาถูกกำหนดขึ้นโดย 1) ปัจจัยส่วนบุคคล: เจตคติ/ความรู้สึกที่บุคคลนั้นๆ มีต่อพฤติกรรม 2) ปัจจัยทางสังคม: เจตคติ/ความรู้สึกที่บุคคลอื่นหรือสังคมมีต่อพฤติกรรมที่ตนเองจะทำ ซึ่งอาจมีแนวโน้มให้บุคคลนั้นคล้อยตามได้ 3) การรับรู้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรม พฤติกรรมเชิงเจตนาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองประเมินโดยแบบสอบถามการรับรู้ของนักเรียน ประกอบด้วย ข้อคำถามเกี่ยวกับเจตนาของนักเรียนที่มีต่อการกระทำทางหน้าที่พลเมืองในฐานะผู้ใหญ่ ได้แก่ ความพร้อมในการมีส่วนร่วม ซึ่งสะท้อนความเชื่อของนักเรียน

เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมในภาคพลเมือง ที่นักเรียนอาจจะกระทำเมื่อตนเองโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ เช่น การเข้าร่วมการประชุมประท้วง เป็นต้น

4) พฤติกรรม (Behaviors) หมายถึง การกระทำ/กิริยาอาการที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลแสดงออกมา อาจเป็นพฤติกรรมที่สังเกตได้ (พฤติกรรมภายนอก) หรือ สังเกตไม่ได้โดยตรง (พฤติกรรมภายใน) โดยพฤติกรรมต่างๆ อยู่ภายใต้การควบคุมของเจตนาเชิงพฤติกรรม (Behavioral intentions) ซึ่งพฤติกรรมที่เกี่ยวกับหน้าที่พลเมืองของนักเรียนนี้จะถูกจำกัดไว้ที่ขอบเขตของพลเมืองที่มีอายุ 14 ปี โดยข้อมูลเหล่านี้สามารถรวบรวมได้จากแบบสอบถามภูมิหลังของนักเรียน เช่น (1) ความถี่ของกิจกรรมที่นักเรียนกระทำ เช่น การใช้สื่อ การอภิปราย และการเข้าร่วมกิจกรรม (2) การเข้าไปเกี่ยวข้องหรือการมีส่วนร่วมในกิจกรรมภาคพลเมืองในชุมชนของตน เช่น เข้ากลุ่มสิทธิมนุษยชน สมาคมศาสนา ยุวสมาคม เป็นต้น และ (3) การเกี่ยวข้องหรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมภาคพลเมืองในบริบทโรงเรียนที่ตนศึกษาอยู่ เช่น เป็นกรรมการในสภานักเรียน เป็นสมาชิกชมรมหนังสือพิมพ์ของโรงเรียน การโต้วาที เป็นต้น

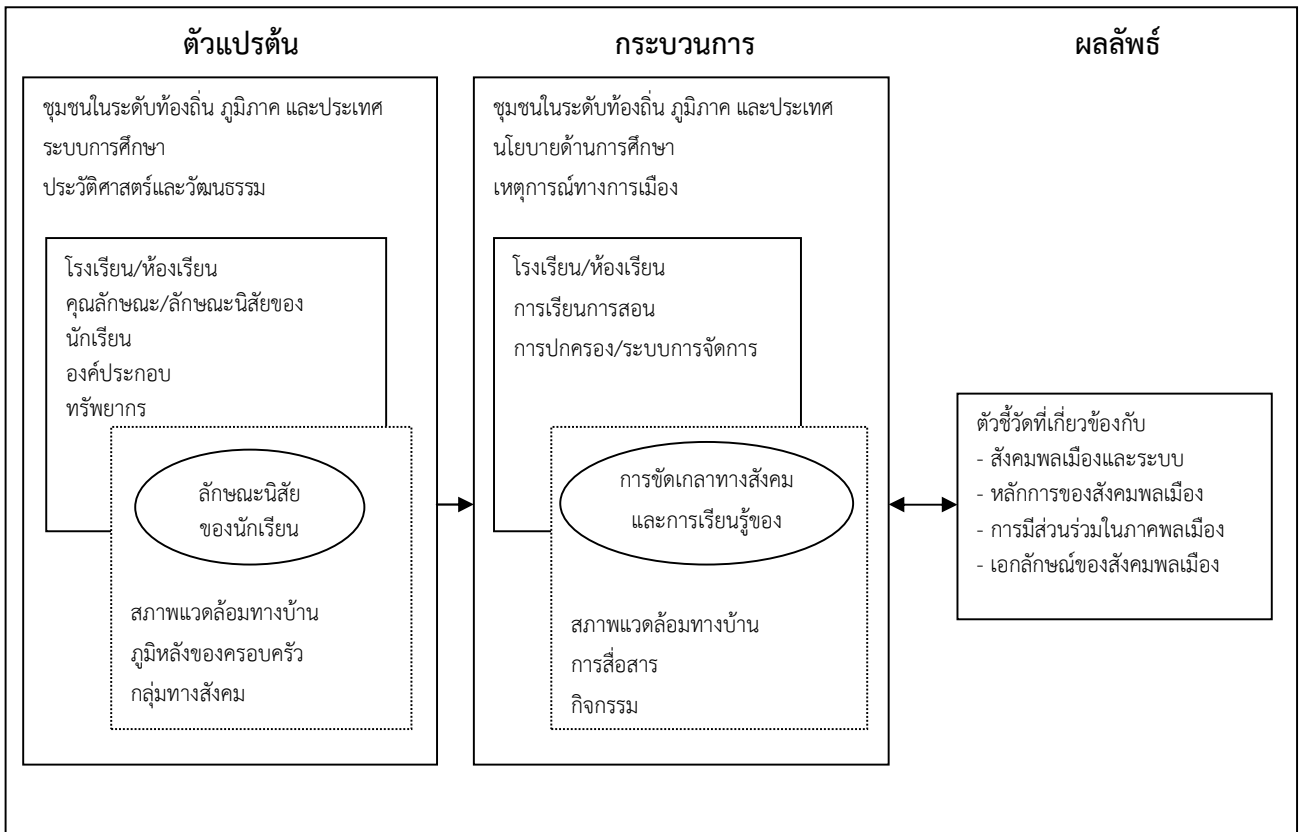
กรอบด้านบริบท

กรอบบริบทของการประเมิน แยกบริบทเป็นระดับต่างๆ ดังนี้

- ชุมชน ได้แก่ บ้าน โรงเรียน ท้องถิ่น ภูมิภาค และประเทศ
- โรงเรียนและห้องเรียน ได้แก่ ปัจจัยการสอนที่นักเรียนได้รับ วัฒนธรรมโรงเรียน สภาพแวดล้อมทั่วไปของโรงเรียน
- สิ่งแวดล้อมภายนอกโรงเรียน ได้แก่ ปัจจัยเกี่ยวกับภูมิหลังของบ้าน สังคมภายนอกโรงเรียนของนักเรียน (เช่น กิจกรรมกลุ่มเพื่อน)
- บุคคล ได้แก่ บุคลิกภาพของนักเรียนรายบุคคล

กรอบแนวคิดด้านบริบทกับการพัฒนา การเรียนรู้ของนักเรียนในด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองมาจากพื้นฐานแนวคิด/งานวิจัยที่เกี่ยวข้องว่าเยาวชนพัฒนาความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของตนในฐานะพลเมืองจากกิจกรรมและประสบการณ์ที่ได้สั่งสมมาจากบ้าน โรงเรียน ห้องเรียนและชุมชนในระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และประเทศ อนึ่ง ความรู้ ความสามารถ พื้นฐานทางนิสัยและความเชื่อส่วนบุคคลของนักเรียนนั้น ได้รับอิทธิพลมาจาก 1) ชุมชน ซึ่งในที่นี้ไม่ได้หมายถึงชุมชนที่อยู่รอบๆตัวนักเรียนเพียงเท่านั้น หากแต่รวมไปถึงชุมชนวงกว้าง ที่หมายถึงชุมชนระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาคและระดับประเทศ 2) โรงเรียนและห้องเรียน ผ่านกระบวนการเรียนการสอน วัฒนธรรมของโรงเรียนที่นักเรียนได้รับประสบการณ์ ตลอดจนสภาพแวดล้อมของโรงเรียน 3) สภาพแวดล้อมทางบ้าน ในที่นี้หมายถึงภูมิหลังทางบ้านและสภาพสังคมที่นักเรียนประสบนอกโรงเรียน 4) ลักษณะนิสัยส่วนบุคคล (ลักษณะนิสัยนี้จะส่งผลถึงวิธีการที่นักเรียนตอบสนองต่อการเรียนรู้ด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง)

ทั้งนี้ อิทธิพลด้านบริบทที่มีผลต่อการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองสามารถอธิบายได้ในรูปแบบของตัวแปรต้นและกระบวนการ ตัวแปรต้น หมายถึง ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ เช่น ปัจจัยทางประวัติศาสตร์ หรือแม้กระทั่งนโยบายด้านการศึกษา ที่จะเป็นตัวกำหนดว่าจะจัดการเรียนการสอนหน้าที่และความเป็นพลเมืองให้นักเรียนอย่างไร ส่วนกระบวนการ คือการกำหนดทิศทาง/รูปแบบการจัดการเรียนการสอนด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง เช่น ขอบเขตความเข้าใจและการมีส่วนร่วมของนักเรียน อาจส่งผลถึงวิธีการที่โรงเรียนแต่ละแห่งใช้ออกแบบหรือกำหนดรูปแบบการเรียนการสอนด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองในโรงเรียนนั้นๆ

แผนภาพที่ 3 กรอบแนวคิดด้านบริบทที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา การเรียนรู้ของนักเรียนในด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง

จากแผนภาพดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าปัจจัยด้านบริบทมีอิทธิพลต่อผลลัพธ์/ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง ระหว่างกระบวนการและผลลัพธ์ มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน กล่าวคือ หากนักเรียนมีคะแนนด้านความรู้และการมีส่วนร่วมทางพลเมืองมาก แสดงว่านักเรียนคนนั้นเข้าร่วมกิจกรรมด้านพลเมืองมาก (ทั้งที่บ้าน โรงเรียน และชุมชน) ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนได้คะแนนผลสัมฤทธิ์ออกมาสูง ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต้นและกระบวนการ สื่อถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่เป็นไปในทิศทางเดียว

ดังนั้น การออกแบบเครื่องมือวัดและประเมินผลด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง ในส่วนกรอบด้านบริบท จะใช้ตัวแปรและปัจจัยจากแผนภาพที่ 3 มาเป็นตัวกำหนดว่าจะสำรวจบริบทในด้านใดบ้างและสำรวจใคร ซึ่งปรากฏอยู่ในแบบสอบถามต่างๆ กล่าวคือ บริบททางโรงเรียน/ห้องเรียนจะใช้แบบสอบถามครูและแบบสอบถามโรงเรียนในการเก็บข้อมูล ส่วนบริบทเกี่ยวกับตัวนักเรียน (ภูมิหลังทางครอบครัว ลักษณะนิสัย สภาพแวดล้อมทางบ้าน/ชุมชนโดยรอบ) ปัจจัยเกี่ยวกับตัวกระบวนการ เช่น กิจกรรมการเรียนรู้ ตลอดจนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางพลเมือง จะถูกสำรวจจากแบบสอบถามนักเรียน ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับแบบทดสอบความรู้ของนักเรียนที่จะแสดงระดับผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง ซึ่งสรุปได้ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 : ตัวแปรของกรอบบริบทและเครื่องมือวัด

ระดับ	ตัวแปรต้น	กระบวนการ	ผลลัพธ์
ชุมชน (ระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และประเทศ)	ระบบการศึกษา ประวัติศาสตร์และ วัฒนธรรม	นโยบายด้านการศึกษา เหตุการณ์ทางการเมือง	StTและ StQ: ผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการทดสอบ การรับรู้ของนักเรียน พฤติกรรมของนักเรียน
โรงเรียน/ห้องเรียน	ScQ+ TQ: ลักษณะของโรงเรียน ทรัพยากร	ScQ+ TQ: การนำเอาหลักสูตรมาใช้ นโยบายและแนวทางการปฏิบัติ	
นักเรียน	StQ: เพศ อายุ	StQ: กิจกรรมการเรียนรู้ การลงมือปฏิบัติ/การมีส่วนร่วม	
สิ่งแวดล้อมทางบ้าน	StQ: ฐานะทางเศรษฐกิจและ สังคมของผู้ปกครอง เชื้อชาติ/เผ่าพันธุ์ ภาษาที่ใช้	StQ: การสื่อสาร กิจกรรมระหว่างกลุ่มเพื่อน	

สัญลักษณ์ : ScQ = School Questionnaire

TQ = Teacher Questionnaire

StQ = Student Questionnaire

StT= Student Test

ที่มา: ICCS 2009 International Report: Civic knowledge, attitudes, and engagement among lower-secondary school students in 38 countries โดย IEA หน้า 29

การสร้างและพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผล

ในการวิจัยสิ่งที่สำคัญประการหนึ่งคือการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาตอบปัญหาของการวิจัย การบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวได้นั้นผู้วิจัยจำเป็นต้องเข้าใจในขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือ หรือวิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมที่มีคุณภาพ โดยเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจในธรรมชาติของเครื่องมือหรือวิธีการใช้ มีการศึกษาตัวแปรที่ต้องการศึกษาเพื่อนำมาสร้างและพัฒนาเครื่องมือ/วิธีการให้มีความสอดคล้องกับลักษณะหรือประเภทของข้อมูลที่ต้องการใช้ต่อไป

สำหรับการวิจัยทางการศึกษา เป็นการทำวิจัยเพื่อศึกษาค้นคว้าเพื่อให้เข้าใจการเรียนรู้และวิธีการเรียนรู้ของมนุษย์ อีกทั้งยังศึกษาบริบทของการจัดการศึกษา อาทิ นโยบาย สถานศึกษา ครูผู้สอน นักเรียน (ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา, ทักษะคิด ฯลฯ) และสิ่งแวดล้อม ได้แก่ สิ่งแวดล้อมที่โรงเรียน สังคมและครอบครัว ที่มีผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียน นอกจากนี้ ในงานวิจัยทางการศึกษาจะพบว่ามีสร้างและพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลทางการศึกษาในด้านต่างๆ ซึ่งเครื่องมือเหล่านี้ เกิดจากการนำเอาทฤษฎีการเรียนรู้ ทฤษฎีทางสังคม ทฤษฎีทาง

จิตวิทยาและกรอบแนวคิด ระเบียบวิธีวิจัยมาศึกษาเพื่อออกแบบเครื่องมือให้สามารถตอบคำถามการวิจัยทางการศึกษา และเข้าใจการเรียนรู้ของนักเรียนในด้านต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม

1. ความหมายของเครื่องมือวัดและประเมินผล

เครื่องมือวัดและประเมินผล ประกอบด้วยคำสำคัญ 3 คำที่มีความหมาย ดังนี้

1) เครื่องมือ (tool or instrument) คือสิ่งที่ใช้วัดตัวแปรเพื่อให้ได้ผลจากการวัดที่เรียกว่า “ข้อมูล”
 2) การวัด (Measurement) หมายถึง กระบวนการหาปริมาณ หรือจำนวนของสิ่งต่าง ๆ โดยใช้เครื่องมืออย่างใดอย่างหนึ่ง ผลจากการวัดจะออกมาเป็นตัวเลข หรือสัญลักษณ์ โดยสิ่งที่ต้องการวัดนั้นเป็นผลมาจากการกระทำหรือกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น การวัดผลการเรียนรู้ สิ่งที่วัดคือ ผลที่เกิดจากการเรียนรู้ของผู้เรียน และ 3) การประเมินผล (Evaluation) หมายถึง การตัดสิน หรือวินิจฉัยสิ่งต่าง ๆ ที่ได้จากการวัดและประเมินผล

กล่าวโดยสรุปคือ เครื่องมือวัดและประเมินผล เป็นสิ่งนำไปใช้วัดผลที่มาจากกระทำหรือกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อนำผลที่ได้จากการวัดไปตัดสินตามเกณฑ์หรือวัตถุประสงค์ที่วางไว้

ในการวิจัยทางการศึกษา มีการวัดการเรียนรู้ที่แบ่งออกเป็น 3 ด้าน (บลูมและคณะ, 1965) และเครื่องมือที่ใช้ในการวัดและประเมินผลการศึกษา ที่เหมาะสมกับการวัดแตกต่างกันไป ดังต่อไปนี้

1) ด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) เป็นการวัดพฤติกรรมที่เกี่ยวกับสติปัญญา การรู้คิด ความสามารถในการคิดเรื่องราวต่างๆ ซึ่งแบ่งออกเป็น 6 ระดับจากขั้นพื้นฐานไปสู่ขั้นที่ซับซ้อนดังนี้ 1) ความรู้ ความจำ 2) ความเข้าใจ 3) การนำไปใช้ 4) การวิเคราะห์ 5) การสังเคราะห์ และ 6) การประเมินค่า (บลูมและคณะ, 1965) ต่อมา แอนเดอร์สันและครัทอล (2001) ได้ปรับการแบ่งระดับการวัดพฤติกรรมเกี่ยวกับสติปัญญาใหม่ ดังตารางเปรียบเทียบต่อไปนี้

ตารางที่ 6 เปรียบเทียบระดับการวัดพฤติกรรมเกี่ยวกับสติปัญญา

บลูมและคณะ (1965)	แอนเดอร์สันและครัทอล (2001)
6. ขั้นประเมินค่า (Evaluation)	6. ขั้นการสร้างสรรค์ (Creating)
5. ขั้นการสังเคราะห์ (Synthesis)	5. ขั้นการประเมิน (Evaluating)
4. ขั้นการวิเคราะห์ (Analysis)	4. ขั้นการวิเคราะห์ (Analyzing)
3. ขั้นการนำความรู้ไปใช้ (Application)	3. ขั้นการนำเอาความรู้ไปประยุกต์ใช้ (Applying)
2. ขั้นความเข้าใจ (Comprehensive)	2. ขั้นการเข้าใจ (Understanding)
1. ขั้นความรู้ (Knowledge)	1. ขั้นการจำ (Remembering)

กล่าวคือ การวัดด้านพุทธิพิสัย หรือ พฤติกรรมที่เกี่ยวกับสติปัญญา เป็นการวัดเพื่อทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน (Achievement Test) เพื่อวินิจฉัยการเรียนการสอน (Diagnostic Test) และเพื่อทดสอบเชาวน์ปัญญาและความถนัด (Intelligence and Aptitude Test) โดยเครื่องมือที่ใช้วัดด้านพุทธิพิสัย มีลักษณะดังต่อไปนี้

- ข้อสอบแบบถูก-ผิด (True-False)

- ข้อสอบแบบจับคู่ (Matching)
- ข้อสอบแบบเลือกตอบ (Multiple choice)
- ข้อสอบแบบตอบสั้น (Short Answer)
- ข้อสอบแบบความเรียง (Essay)

2) ด้านจิตพิสัย (Affective Domain) เป็นการวัดพฤติกรรมทางด้านจิตใจเกี่ยวกับค่านิยม ความรู้สึก ความซาบซึ้ง ทศนคติ ความเชื่อ ความสนใจและคุณธรรม ซึ่งพฤติกรรมด้านจิตพิสัยของผู้เรียนนี้จะไม่เกิดขึ้นทันที และเป็นการสอดแทรก ปลูกฝังสิ่งดีงามควบคู่กันไปกับการจัดการเรียนการสอน พฤติกรรมด้านจิตพิสัยแบ่งออกเป็น 5 ระดับ ได้แก่ การรับรู้หรือการยอมรับ (Receiving) การตอบสนอง (Responding) การเกิดค่านิยม/ การเห็นคุณค่า (Valuing) การจัดรวบรวมหรือจัดระเบียบค่านิยม (Organizing) และการสร้างลักษณะนิสัยตามค่านิยมที่ยึดถือ หรือการสร้างคุณลักษณะที่เกิดจากค่านิยม (Characterizing)

การวัดพฤติกรรมทางด้านจิตใจ หรือจิตพิสัยนี้ สามารถวัดได้จากการแสดงออกถึงคุณลักษณะด้านจิตพิสัยที่แสดงออกได้ 3 ทางคือ ทางความคิด/ความเชื่อ ทางความรู้สึก และทางการกระทำ ดังนั้นการวัดจิตพิสัยมักจะวัดโดยวิธีมาตราวัดประมาณค่า (Rating Scale) แบบตรวจสอบรายการ (Checklist) และแบบบันทึกเหตุการณ์ (Anecdotal Record) ซึ่งเครื่องมือที่ใช้วัดจิตพิสัยมีหลักๆ อยู่ 2 เครื่องมือ คือ แบบสำรวจความสนใจ (Interest Inventory) และ แบบวัดเจตคติ (Attitude Test) ที่สามารถวัดได้โดยการประเมินตนเอง เช่น การตอบแบบสอบถาม แบบวัดเจตคติ และ ประเมินโดยผู้อื่น เช่น การสังเกตและบันทึกพฤติกรรมลงไปในแบบตรวจสอบรายการโดยครูหรือเพื่อนร่วมชั้นเรียน เป็นต้น

3) ด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) เป็นการวัดพฤติกรรมการเรียนรู้ที่บอกถึงความสามารถในการปฏิบัติงานได้อย่างคล่องแคล่วชำนาญ สามารถวัดได้จากการปฏิบัติที่แสดงออกมาให้เห็น โดยมีเวลาและคุณภาพของงานเป็นตัวชี้ระดับของทักษะที่เกิดขึ้นว่ามีมากน้อยเพียงใด การวัดทักษะพิสัยจะวัดใน 2 ส่วน ดังนี้ 1) วัดกระบวนการทำงาน (process) และ 2) วัดผลผลิต (product) ซึ่งผู้วัดกำหนดเกณฑ์การให้คะแนนหรือ rubric scoring เพื่อเป็นแนวทางการให้คะแนนที่แยกแยะความสำเร็จของการเรียนรู้/การปฏิบัติของผู้เรียน โดยการกำหนดเกณฑ์การให้คะแนนมี 2 วิธีคือ เกณฑ์การให้คะแนนในภาพรวม (holistic scoring) ที่ให้คะแนนจากภาพรวมของผลงาน และเกณฑ์การให้คะแนนแบบแยกส่วน (analytical scoring) ที่ให้คะแนนผลงานโดยพิจารณาจากกระบวนการสร้างผลงานนั้นๆ

นอกจากนี้ผู้วิจัยจะต้องกำหนดวัตถุประสงค์ก่อนว่าจะวัดการเรียนรู้หรือพฤติกรรมทางการเรียนรู้ด้านใดแล้ว ในการออกแบบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยจะต้องระบุรายละเอียดที่สำคัญ 2 ส่วนคือ

- 1) รายละเอียดของเครื่องมือ คือระบุประเภท ลักษณะ ส่วนประกอบ รวมทั้งอาจอ้างอิงถึงแนวคิดหรือทฤษฎีตามลักษณะเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 2) วิธีการสร้างและหาคุณภาพของเครื่องมือ เป็นการระบุขั้นตอนการสร้างและวิธีการหาคุณภาพของเครื่องมืออย่างละเอียด

2. กระบวนการสร้างและพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผล

ในการสร้างและพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผล มีกระบวนการดังต่อไปนี้

ขั้นเตรียมการ

1. การสร้างเครื่องมือวัดและประเมินผล

สำหรับขั้นตอนในการเตรียมการหรือการสร้างเครื่องมือวัดนั้น ผู้วิจัยจะต้องศึกษาการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นจะต้องมีวิธีการที่มีระบบ มีขั้นตอนเพื่อที่จะได้ข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพจากแหล่งข้อมูลที่กำหนดไว้ โดยจะนำมาวิเคราะห์และตอบปัญหาการวิจัยได้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ จำแนกเป็นขั้นตอนดังนี้

1) กำหนดจุดประสงค์ เป็นการกำหนดว่าข้อมูลที่ต้องการมีอะไรบ้าง โดยการศึกษาและวิเคราะห์จากวัตถุประสงค์หรือปัญหาของการวิจัยว่ามีตัวแปรอะไรบ้างที่เป็นตัวแปรอิสระ ตัวแปรตาม และตัวแปรที่เกี่ยวข้อง และจะใช้อะไรเป็นตัวชี้วัดจึงจะได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับความเป็นจริง

2) กำหนดแหล่งข้อมูล เป็นการกำหนดว่าแหล่งข้อมูลหรือผู้ให้ข้อมูลเป็นใคร อยู่ที่ไหน มีขอบเขตเท่าไร ที่จะต้องกำหนดให้ชัดเจนและเป็นแหล่งข้อมูลปฐมภูมิหรือทุติยภูมิแล้วต้องพิจารณาว่าแหล่งข้อมูลนั้นๆ สามารถที่จะให้ข้อมูลได้อย่างครบถ้วนหรือไม่

3) กำหนดกลุ่มตัวอย่าง เป็นการเลือกใช้วิธีสุ่มตัวอย่าง และขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม

4) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ต้องการจะศึกษาหรือปัญหาของการวิจัย ดูกรอบแนวคิดด้านการวัดและการประเมินผลจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5) เลือกเครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การสร้างหรือเลือกเครื่องมือในการวิจัยนั้น ผู้วิจัยต้องสร้างขึ้นให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ลักษณะประชากร ลักษณะข้อมูลที่ผู้วิจัยต้องการ และระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย (รศ.ดร. บุญมี พันธุ์ไทย, 2554)

ตารางที่ 7 การสร้างหรือเลือกเครื่องมือในการวิจัย

ประเภทของเครื่องมือ	วัตถุประสงค์ (ใช้วัดอะไร)	ข้อมูล (วัดได้อะไร)
แบบทดสอบ	ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน	คะแนนผลการสอบ
แบบสังเกต	พฤติกรรม	คะแนนพฤติกรรม
แบบสอบถาม/ สัมภาษณ์	ความคิดเห็น	ผลความคิดเห็น
แบบวัดเจตคติ	เจตคติ	คะแนนเจตคติ

สำหรับประเภทของเครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการเก็บข้อมูลนั้นมีหลากหลายวิธี แบ่งออกเป็น

- แบบทดสอบ (Test)
- แบบสอบถาม (Questionnaire)
- การสัมภาษณ์ (Interview)
- การสังเกต (Observation)

ในการเลือกเครื่องมือในการวิจัย มีองค์ประกอบที่ผู้วิจัยจะต้องพิจารณาเพื่อเลือกใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ต้องการอย่างมีประสิทธิภาพ มีดังนี้ (ปาริชาติ สถาปิตานนท์ 2546: 163-165)

1) คำถามการวิจัย การกำหนดคำถามการวิจัยที่ชัดเจนจะทำให้ผู้วิจัยสามารถกำหนดประเด็นหลักและประชากรในการวิจัยได้เบื้องต้นซึ่งนำไปสู่การออกแบบเครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อตอบคำถามการวิจัยได้อย่างถูกต้องและชัดเจน

2) กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี เมื่อผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีที่ครอบคลุมแล้วนั้นจะช่วยให้เป็นแนวทางในการศึกษาประเด็นการวิจัยจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องว่าใช้ระเบียบวิธีวิจัยและวัตถุประสงค์/ตัวแปรอย่างไร

3) ระเบียบวิธีวิจัย การศึกษาระเบียบวิธีวิจัยแต่ละประเภทอย่างชัดเจนจะทำให้ผู้วิจัยทราบปรัชญา แนวคำถาม และแนวทางในการศึกษาข้อมูล ตลอดจนลักษณะของเครื่องมือที่สอดคล้องกับปรัชญาและนำมากำหนดเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยได้

4) หน่วยการวิเคราะห์ ในการวิจัยใดๆ การกำหนดหน่วยวิเคราะห์ที่แตกต่างกันที่อาจจะเป็นหน่วยแต่ละหน่วย หรือเป็นกลุ่ม มีผลต่อการเลือกใช้เครื่องมือวิจัยเพื่อให้สอดคล้องกับหน่วยการวิเคราะห์

5) ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง/ประชากร ในการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างและประชากรที่แตกต่างกัน จะต้องมีความสอดคล้องกับการเลือกเครื่องมือในการวิจัย ระยะเวลา และงบประมาณที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

6) คุณสมบัติของกลุ่มตัวอย่าง/ประชากร ที่เป็นคุณลักษณะเฉพาะหรือข้อจำกัดในการเก็บรวบรวมข้อมูล อาทิ ในการศึกษาพฤติกรรมของเด็กๆ อาจจะต้องเลือกใช้วิธีการสังเกต หรือสัมภาษณ์แทนการใช้แบบสอบถาม เป็นต้น

ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบข้างต้น ผู้วิจัยจึงเลือกเครื่องมือเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัย คือ แบบทดสอบและแบบสอบถาม รายละเอียดดังต่อไปนี้

1) แบบทดสอบ (Test) เป็นข้อคำถามหรือสถานการณ์ที่กำหนดขึ้น เพื่อใช้กระตุ้นหรือเร่งเร้าความสนใจให้ผู้เรียนได้แสดงพฤติกรรมต่างๆ ของตนเอง ตามที่กำหนดไว้ในจุดประสงค์การเรียนรู้ แบบทดสอบจำแนกได้ 2 ประเภท ดังนี้

1.1) จำแนกตามวิธีการสร้าง ได้แก่ แบบทดสอบที่สร้างขึ้นเอง และแบบทดสอบมาตรฐาน สำหรับแบบทดสอบที่สร้างขึ้นเอง เป็นแบบทดสอบที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์ของการทดสอบครั้งนั้นๆ โดยเริ่มต้นตั้งแต่การกำหนดจุดประสงค์ของการทดสอบให้ชัดเจน ดำเนินการสร้าง นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญได้ตรวจสอบแก้ไข แล้วนำไปทดลองใช้เพื่อนำผลการทดสอบมาวิเคราะห์คุณภาพของแบบทดสอบที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ปรับปรุงแก้ไข จนกระทั่งแน่ใจว่าเป็นแบบทดสอบที่มีคุณภาพในเกณฑ์ที่ยอมรับได้จึงจะสามารถนำแบบทดสอบฉบับนั้นไปใช้ได้

1.2) จำแนกตามลักษณะการนำไปใช้ ได้แก่ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (Achievement Test) แบบวัดความพร้อม (Readiness Test) แบบทดสอบวินิจฉัย (Diagnostic Test) แบบทดสอบเชาวน์ปัญญา (Intelligence Test) แบบทดสอบวัดความถนัด (Aptitude Test) แบบสำรวจบุคลิกภาพ (Personality Test) และแบบสำรวจความสนใจด้านอาชีพ (Vocational Interest Inventories)

2) แบบสอบถาม (Questionnaire) คือชุดคำถามที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้นเพื่อใช้วัดคุณลักษณะ เจตคติหรือความคิดเห็นของบุคคล โดยใช้คำถามเป็นตัวกระตุ้นหรือสิ่งเร้าให้ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงการตอบสนองตามความรู้สึกของตนเอง ซึ่งรูปแบบของข้อคำถามในแบบสอบถาม (วรรณรัตน์ อังสุประเสริฐ, 2543) มี 2 แบบคือ

2.1) ข้อคำถามแบบปลายเปิด เป็นการให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้ให้ความคิดเห็นอย่างอิสระ ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งและสะท้อนความรู้สึกที่เป็นจริง

2.2) ข้อคำถามแบบปลายปิด เป็นข้อคำถามที่กำหนดตัวเลือกในแต่ละข้อคำถามที่ให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้เลือกคำตอบที่สอดคล้องกับความคิดเห็นของตนเอง

6) กำหนดระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะต้องทราบว่ากำหนดข้อมูลในช่วงใดที่สอดคล้องกับประชากรและกลุ่มตัวอย่างเพื่อวางแผนดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลว่าจะใช้เวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลเท่าไร ใช้งบประมาณและแรงงานในการเก็บรวบรวมข้อมูลมากน้อยเพียงใด โดยอาจวางแผนระยะเวลาการดำเนินการเพื่อใช้เป็นแนวทางการดำเนินงานให้สำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

7) เขียนนิยามเชิงปฏิบัติการ เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ตนเองต้องการจะวิจัยแล้ว จะต้องสามารถกำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือในการวัดและประเมินนิยามนั้นๆ ได้อย่างถูกต้องและชัดเจน

8) เขียนคำถามตามนิยามเชิงปฏิบัติการ หลังจากที่ได้กำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการ ผู้วิจัยจะต้องออกแบบลักษณะเครื่องมือที่จะวัดและประเมิน ตามขั้นตอนการออกแบบเครื่องมือที่มีลักษณะแตกต่างกันตามประเภทของเครื่องมือที่จะใช้ ดังต่อไปนี้

8.1) แบบทดสอบ ขั้นตอนการสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (ศิริชัย กาญจนวาสี, 2544: 133)

1) กำหนดจุดมุ่งหมายของการทดสอบ อาจได้มาจากการสร้างตารางวิเคราะห์ที่จำแนกให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบย่อยที่เกี่ยวข้องกัน ได้แก่ จุดมุ่งหมาย เนื้อหา กิจกรรม/ประสบการณ์ และพฤติกรรม (คุณลักษณะอันพึงประสงค์)

2) ออกแบบการสร้างแบบทดสอบ เป็นการกำหนดรูปแบบ ขอบเขตเนื้อหาและแนวทางการสร้างและพัฒนาเพื่อให้ได้ข้อสอบและแบบทดสอบที่มีคุณภาพ ที่มีขั้นตอนในการดำเนินการ ดังนี้

- วางแผนการทดสอบเป็นการกำหนดว่าจะทดสอบอะไรบ้าง อย่างไร
- กำหนดรูปแบบของการทดสอบ เป็นการพิจารณาของการใช้รูปแบบการทดสอบที่เหมาะสมกับสมรรถภาพและเนื้อหาในการทดสอบแต่ละครั้ง ซึ่งจำแนกได้ดังนี้ แบบทดสอบอิงเกณฑ์และแบบทดสอบอิงกลุ่ม แบบทดสอบเขียนตอบหรือแบบทดสอบเน้นการปฏิบัติ แบบทดสอบอัตนัยและแบบทดสอบปรนัย แบบทดสอบใช้ความเร็วและแบบทดสอบใช้สมรรถภาพสูงสุด แบบทดสอบเป็นกลุ่มและแบบทดสอบเป็นรายบุคคล

- การสร้างแผนผังการทดสอบ เป็นการสร้างแผนผังที่แสดงความสัมพันธ์และความสอดคล้องระหว่างจุดประสงค์และการสร้างแบบทดสอบ ทำให้ได้พิจารณาจุดประสงค์ นำหนักความสำคัญ ความถี่ของการทดสอบ และรูปแบบของการทดสอบ

- สร้างแผนการทดสอบ เป็นตารางที่สร้างเพื่อนำเสนอว่าการทดสอบแต่ละครั้งจะวัดเนื้อหาอะไร และมีจุดประสงค์อะไรบ้าง โดยระบุเนื้อหาที่อยู่ในแต่ละจุดประสงค์พร้อมทั้งกำหนดน้ำหนักความสำคัญ หรือสัดส่วนของข้อสอบที่จะต้องสร้างและพัฒนา

3) เขียนข้อสอบ ในการเขียนข้อสอบผู้เขียน/ครูต้องมีความรู้ในเนื้อหาสาระเป็นอย่างดีและมีทักษะในการเขียนข้อสอบ โดยมีวิธีการดังนี้

- กำหนดลักษณะเฉพาะของข้อสอบ โดยออกข้อสอบตามจุดประสงค์การเรียนรู้เพราะจะช่วยให้ประหยัดเวลาในการเขียนข้อสอบหรือใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบทดสอบคู่ขนาน

- กำหนดข้อสอบฉบับร่าง เป็นการเขียนข้อสอบตามลักษณะเฉพาะ และให้มีจำนวนข้อสอบตามที่กำหนดไว้ ผู้ออกข้อสอบอาจจะสร้างข้อสอบทีละข้อในบัตรข้อสอบ (Item Card) ที่ระบุรายละเอียดเกี่ยวกับข้อสอบข้อนั้น ผลการวิเคราะห์คุณภาพของข้อสอบหรือการนำไปใช้ และควรสร้างเกินจำนวนที่ต้องการไว้ประมาณ 25% เพื่อสำหรับการปรับปรุงแก้ไขหรือตัดข้อสอบที่ไม่มีคุณภาพออก

8.2 แบบสอบถาม หลักการในการสร้างและพัฒนาแบบสอบถาม (นิภา ศรีไพโรจน์, 2531: 95-97; วรรณรัตน์ อังสุประเสริฐ, 2543: 167-168 อ้างในระเบียบวิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์ สมชาย วรภิจเษมสกุล, 2554) มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) กำหนดขอบเขตของประเด็นที่ต้องการอย่างชัดเจนว่าต้องการสอบถามอะไรบ้างที่สอดคล้องกับปัญหาของการวิจัย/วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2) สร้างและพัฒนาข้อคำถามที่มีความเที่ยงตรง ความครอบคลุมและความสำคัญต่อประเด็นที่ต้องการเท่านั้น ควรหลีกเลี่ยงจำนวนคำถามที่มากเกินไปและคำถามที่ซ้ำซ้อนกันซึ่งจะทำให้ผู้ให้ข้อมูลเกิดความเบื่อหน่ายได้

3) การจัดเรียงข้อคำถาม ควรจัดเรียงให้มีความต่อเนื่องและสัมพันธ์กัน มีการจำแนกประเด็นที่ต้องการเป็นประเด็นย่อยๆ ที่ระบุหัวข้อให้ชัดเจนเพื่อให้มีความชัดเจนในการให้ข้อมูล

4) การเลือกใช้ลักษณะข้อคำถามที่ดี มีดังนี้

- ควรใช้ข้อความหรือประโยคสั้นๆ กะทัดรัด และได้ใจความสำคัญ

- ควรกำหนดข้อคำถามที่มีความชัดเจน เช่น หลีกเลี่ยงประโยคคำถามที่เป็นประโยคปฏิเสธ ชัดเส้นใต้คำ/ข้อความสำคัญที่ต้องการเน้น, หลีกเลี่ยงการใช้คำที่ผู้ให้ข้อมูลจะมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาต่างกัน เช่น บ่อยๆ เสมอๆ, ไม่ควรกำหนดข้อคำถามที่มีคำตอบที่ขึ้นาคำตอบ เช่น ท่านมีความต้องการ

8.2.1 แบบสอบถามที่ใช้การประมาณค่ารวมตามวิธีการของลิเคิร์ท (Likert's Scale)

การประมาณค่าตามวิธีการของลิเคิร์ทหรือ Likert's Scale ถูกสร้างขึ้นจากความเชื่อพื้นฐานว่า เขาวนปัญญาของมนุษย์จะมีการแจกแจงแบบโค้งปกติ โดยใช้หน่วยความเบี่ยงเบนมาตรฐานเป็นเกณฑ์ในการวัดประมาณความเข้มของความคิดเห็นที่มีต่อสิ่งต่างๆ สรุปคือ ใช้ 0 1 2 3 4 หรือ 1 2 3 4 5 เป็นเกณฑ์ในการวัดในมาตรวัดตามวิธีการของลิเคิร์ท สามารถจำแนกองค์ประกอบได้ดังนี้

1) ส่วนที่เป็นสิ่งเร้า (Stimulus) คือ ข้อคำถาม

2) ส่วนที่เป็นการตอบสนอง (Response) คือ ระดับของความคิดเห็นหรือความรู้สึก

8.2.2 ขั้นตอนการสร้างแบบสอบถามโดยใช้มาตรวัดตามวิธีการของลิเคิร์ท

1) กำหนดข้อความเกี่ยวกับเจตคติที่ต้องการให้มากที่สุดจากเอกสาร ผู้ทรงคุณวุฒิ หรือ จากปรากฏการณ์ทั้งเชิงบวกและลบที่มีความชัดเจน ไม่ใช่ข้อความที่มีความหมายกำกวม หนึ่งข้อความควรมีเจตคติเดียว

2) จำแนกแนวคำถาม ต้องแบ่งประเภทของคำถามที่เท่าๆกัน ทั้งประเภทที่เห็นด้วยหรือ คล้อยตาม ที่ใช้ข้อความในเชิงบวก หรือไปในทางที่ดี และประเภทที่ไม่เห็นด้วยหรือขัดแย้ง ซึ่งจะใช้ข้อความในเชิงลบ

3) กำหนดน้ำหนักคะแนนของความคิดเห็น จำแนกออกเป็น 5 ระดับคือ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย เฉยๆ ไม่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ข้อความเชิงบวก

ให้ 5 คะแนน หมายถึง เห็นด้วยอย่างยิ่ง

4 คะแนน หมายถึง เห็นด้วย

3 คะแนน หมายถึง ไม่แน่ใจ

2 คะแนน หมายถึง ไม่เห็นด้วย

1 คะแนน หมายถึง ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ข้อความเชิงลบ

ให้ 5 คะแนน หมายถึง ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

4 คะแนน หมายถึง ไม่เห็นด้วย

3 คะแนน หมายถึง ไม่แน่ใจ

2 คะแนน หมายถึง เห็นด้วย

1 คะแนน หมายถึง เห็นด้วยอย่างยิ่ง

4) ตรวจสอบข้อความ ว่าสอดคล้องกับเกณฑ์การพิจารณาหรือไม่

5) ทดสอบข้อความโดยนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญได้พิจารณาเพื่อแก้ไขปรับปรุง แล้วนำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการนำแบบสอบถามไปใช้

9) ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบนิยามเชิงปฏิบัติการและข้อความ สำหรับการทบทวนและตรวจสอบแบบทดสอบฉบับร่าง ซึ่งสามารถทำได้ดังนี้

9.1 ทบทวนและตรวจสอบด้วยตนเอง เป็นการทบทวนและตรวจสอบแบบทดสอบฉบับร่างที่ได้สร้างแล้วค่อยนำมาทบทวนโดยคิดว่าตนเองคือผู้สอบ เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงตามจุดประสงค์ สัดส่วนของข้อสอบ ความซ้ำซ้อน ความสมเหตุสมผลและความชัดเจนของภาษาที่ใช้

9.2 ทบทวนและตรวจสอบโดยผู้อื่น เป็นการนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้นๆได้ตรวจสอบความเที่ยงตรงตามจุดประสงค์ ความซ้ำซ้อน ความครอบคลุมและความชัดเจนของคำถามและคำตอบที่กำหนดให้

สำหรับการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (content validity) สามารถทำได้ดังนี้คือ ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเหมาะสมทั้งด้านเนื้อหาของข้อความ และภาษาที่ใช้ว่าได้ตรงตามนิยามเชิงปฏิบัติการที่กำหนดไว้หรือไม่ แล้วให้คะแนน +1 เมื่อแน่ใจว่าวัดได้ตรง ให้คะแนน -1 เมื่อแน่ใจว่าวัดได้ไม่ตรง และคะแนน 0 เมื่อไม่แน่ใจ จากนั้นนำผลคะแนนที่ได้จากผู้เชี่ยวชาญไปคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (index of item-objective: IOC) และคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่าดัชนีความสอดคล้อง ตั้งแต่ .70 ขึ้นไป (Innes and Straker 2003)

10) ปรับปรุงแก้ไขและทบทวนเครื่องมือฉบับร่าง เมื่อคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้องแล้ว ผู้วิจัยจึงจะดำเนินการปรับปรุงแก้ไขตัวเลือกตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้ได้ข้อคำถาม และตัวเลือกของแบบทดสอบที่มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น แล้วรวบรวมข้อสอบจัดทำเป็นแบบทดสอบฉบับที่จะนำไปทดลองใช้ ซึ่งมีคำแนะนำในการเรียงข้อสอบดังนี้

- ถ้าแบบทดสอบฉบับเดียวกันประกอบด้วยข้อสอบหลายประเภท ควรกำหนดให้เป็นส่วนๆ โดยที่ส่วนเดียวกันจะเป็นข้อสอบประเภทเดียวกัน เรียงลำดับจากประเภทการตอบที่ง่ายไปสู่ประเภทที่มีการตอบแบบซับซ้อน

- ในข้อสอบแต่ละตอน ควรเรียงข้อสอบไปตามจุดประสงค์ที่ง่ายไปสู่จุดประสงค์ที่ยาก

2. คุณลักษณะของเครื่องมือวัดและประเมินผลที่ดี

1) ความเที่ยงตรง (Validity)

ความเที่ยงตรง (Validity) หมายถึง เครื่องมือวัดผลนั้นสามารถวัดคุณลักษณะที่ต้องการจะวัดได้หรือไม่ ไม่ใช่วัดสิ่งอื่นที่ไม่ได้กำหนดไว้ว่าจะวัด เพราะตัวแปรทางการศึกษาที่ต้องการวัดนั้นมักมีลักษณะเป็นนามธรรม สังเกตเห็นได้ยาก (สุธรรม์ จันทรหอมและพรทิพย์ ไชยโส 2540 : 121) ลักษณะของความเที่ยงตรงแบ่งได้เป็น 4 ลักษณะ คือ

1.1) เที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity) หมายความว่า ข้อสอบฉบับนั้นมีคำถามสอดคล้องตรงตามเนื้อเรื่องหรือเนื้อหาวิชาที่ระบุไว้ในหลักสูตร สามารถวัดเนื้อหาสาระที่ต้องการวัดได้ครบถ้วนหรือวัดได้ครบตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนด

1.2) เที่ยงตรงตามโครงสร้าง (Construct Validity) หมายถึง เครื่องมือนั้นสามารถวัดพฤติกรรมและสมรรถภาพด้านต่าง ๆ ได้ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้และเป็นไปตามหลักการของทฤษฎีนั้น ๆ อย่างครบถ้วน มีคำถามแต่ความจำเป็นส่วนใหญ่

1.3) ความเที่ยงตรงตามสภาพ (Concurrent Validity) หมายถึง ลักษณะของเครื่องมือที่สามารถวัดได้ตรงตามสภาพความเป็นจริงของผู้ที่ถูกวัดในขณะนั้น ความเที่ยงตรงตามสภาพนี้ไม่สามารถวัดได้จริงๆ โดยใช้แบบทดสอบ แต่เราต้องเอาคะแนนของเด็กไปเปรียบเทียบกับสภาพจริงของเด็กดูว่าสอดคล้องกันหรือไม่

1.4) ความเที่ยงตรงเชิงพยากรณ์ (Predictive Validity) หมายถึง เครื่องมือที่สามารถให้ข้อมูลได้สอดคล้องกับผลการเรียนในภายหลัง วิธีหาความเที่ยงตรงของแบบทดสอบชนิดนี้ทำได้โดยนำคะแนนที่สอบได้ไปหาความสัมพันธ์กับคะแนนที่ได้ในอนาคตว่า มีความสอดคล้องตรงกันน่าเชื่อถือได้หรือไม่เพียงใด

2) ความเชื่อมั่น (Reliability)

ความเชื่อมั่น หมายถึง ความคงเส้นคงวาของคะแนนในการวัดแต่ละครั้ง หรือกล่าวได้ว่า เครื่องมือนั้นวัดครั้งใด ๆ ก็ได้ค่าเท่าเดิมไม่เปลี่ยนแปลง (พร้อมพรรณ อุดมสิน 2533 : 79)

ผลของการวัดไม่ว่าจะเป็นคะแนนหรืออันดับที่ก็ตามเมื่อวัดได้ผลออกมาแล้ว สามารถเชื่อถือได้ในระดับสูงจนสามารถประกันได้ว่า ถ้ามีการตรวจสอบวัดผลซ้ำอีกไม่ว่ากี่ครั้งก็จะได้ผลใกล้เคียงและสอดคล้องกับผลการวัดเดิมนั่นเอง

เกณฑ์พิจารณาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือวิจัย (Burns and Grove, 1997: 327 อ้างใน สมชาย วรภิจเกษมสกุล, 2554: 288) คือ เครื่องมือที่มีมาตรฐานทั่ว ๆ ไปควรมีความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.8 แต่ถ้าเป็นเครื่องมือที่สร้างและพัฒนาขึ้นควรมีความเชื่อมั่นอย่างน้อย 0.70 แต่หากเป็นเครื่องมือที่ใช้วัดเจตคติ ความรู้สึกควรมีความเชื่อมั่นตั้งแต่ 0.70 ขึ้นไป

3) ความเป็นปรนัย (Objectivity)

ความเป็นปรนัย หมายความว่า ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการวัดผลครั้งนั้นมีความเห็นสอดคล้องกันในเรื่องของคำถาม ค่าของคะแนนหรืออันดับที่วัดได้ตลอดจนการแปลงค่าคะแนนเป็นผลประเมินในการตัดสินคุณค่าก็สอดคล้องตรงกัน (ภัทธา นิคมานนท์ 2543 : 133)

คุณสมบัติความเป็นปรนัยของแบบทดสอบที่สำคัญมี 3 ประการดังนี้

1) ชัดแจ้งในความหมายของคำถาม ข้อสอบที่เป็นปรนัย ทุกคนที่อ่านข้อสอบไม่ว่าจะเป็นผู้สอบหรือผู้ตรวจข้อสอบย่อมจะเข้าใจตรงกัน ไม่ตีความไปคนละแง่

2) ตรวจให้คะแนนได้ตรงกัน ข้อสอบที่มีความเป็นปรนัย ไม่ว่าจะเป็นผู้ออกข้อสอบหรือใครก็ตามสามารถตรวจให้คะแนนได้ตรงกัน ข้อสอบที่ผู้ตรวจเฉลยไม่ตรงกัน แสดงให้เห็นถึงความไม่ชัดเจนในคำถามหรือคำตอบ

3) แปลความหมายของคะแนนได้ตรงกัน โดยทั่วไปข้อสอบปรนัยนั้นผู้ตอบถูกจะได้ 1 คะแนน ตอบผิดจะได้ศูนย์คะแนน จำนวนคะแนนที่ได้จะแทนจำนวนข้อที่ถูก ทำให้สามารถแปลความหมายได้ชัดเจนว่า ตอบถูกมากน้อยต่างกันอย่างไร

ความเป็นปรนัยของข้อสอบ จะทำให้เกิดคุณสมบัติทางความเชื่อมั่นของคะแนน อันจะนำไปสู่ความเที่ยงตรง ของการวัดผลด้วย (ชวาล แพร์ตกุล 2516 : 131)

4) ความยากง่าย (Difficulty)

ความยากง่าย ของข้อสอบพิจารณาได้จากผลการสอบของผู้สอบเป็นสำคัญ ข้อสอบใดที่ผู้สอบส่วนมากตอบถูก ค่าคะแนนเฉลี่ยของข้อสอบสูงกว่า 50% ของคะแนนเต็มอาจกล่าวได้ว่าเป็นข้อสอบที่ง่ายหรือค่อนข้างง่ายข้อสอบที่มีความยากง่ายพอเหมาะ คะแนนเฉลี่ยของข้อสอบควรมีประมาณ 50% ของคะแนนเต็ม ค่าคะแนนเฉลี่ยต่ำกว่า 50% แสดงว่าเป็นข้อสอบค่อนข้างยาก

ข้อสอบที่ดีควรมีความยากง่ายพอเหมาะ ไม่ยากหรือง่ายเกินไป ข้อสอบฉบับหนึ่ง ควรมีผู้ตอบถูกไม่ต่ำกว่า 20 คนและไม่เกิน 80 คนจากผู้สอบ 100 คน นั่นคือค่า P อยู่ระหว่าง 0.20-0.80 จึงถือว่าเป็นข้อสอบที่มีค่าความยากง่ายพอเหมาะ

5) อำนาจจำแนก (Discrimination)

อำนาจจำแนก คือลักษณะของแบบทดสอบที่สามารถแบ่งเด็กออกเป็นประเภทต่างๆ ได้ทุกระดับตั้งแต่อ่อนสุดจนถึงเก่งสุด แม้ว่าจะเก่งอ่อนกว่ากันเพียงเล็กน้อยก็สามารถชี้จำแนกให้เห็นได้ ข้อสอบที่มีอำนาจจำแนกสูงนั้น เด็กเก่งมักตอบถูกมากกว่าเด็กอ่อนเสมอ ข้อสอบที่ทุกคนทำถูกหมดจะไม่สามารถบอกอะไรได้เลย หรือผิดหมดไม่สามารถบอกได้ว่าใครเก่งหรืออ่อน

เกณฑ์ในการพิจารณาอำนาจจำแนกของข้อสอบมีหลักเกณฑ์ ดังนี้

5.1) ค่าอำนาจจำแนกของข้อสอบจะมีค่าอยู่ระหว่าง 1 ถึง -1 มีรายละเอียดของเกณฑ์การพิจารณาตัดสิน ดังนี้ (Ebel, 1978 : 267) อ้างใน สมชาย วรภิจเกษมสกุล, 2554: 289)

ได้ $0.40 \leq r$ เป็นข้อสอบที่มีอำนาจจำแนกดีมาก

$0.30 \leq r < 0.39$ เป็นข้อสอบที่มีอำนาจจำแนกดี

$0.20 \leq r < 0.29$ เป็นข้อสอบที่มีอำนาจจำแนกพอใช้ ปรับปรุงตัวเลือก

$r \leq 0.19$ เป็นข้อสอบที่มีอำนาจจำแนกต่ำควรตัดทิ้ง

5.2) ถ้าค่าอำนาจจำแนกมีค่ามากๆ เข้าใกล้ 1 แสดงว่าข้อสอบนั้นสามารถจำแนกคนเก่งและคนอ่อนออกจากกันได้ดี

5.3) ถ้าค่าอำนาจจำแนกที่ได้มีค่าเป็นลบ จะเป็นข้อสอบที่ไม่ดี ไม่สามารถจำแนกกลุ่มผู้สอบในลักษณะกลุ่มผู้สอบที่เก่งตอบผิดและกลุ่มอ่อนตอบถูกได้ เนื่องมาจากคำถามที่ไม่ชัดเจน/เฉลยคำตอบผิด/ตรวจให้คะแนนคลาดเคลื่อน หรือข้อสอบยากมาก

5.4) ถ้าค่าอำนาจจำแนกเป็นศูนย์ แสดงว่าข้อสอบนั้นไม่สามารถจำแนกคนเก่งและคนอ่อนออกจากกันได้

5.5) ข้อสอบที่มีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ 0.2 ขึ้นไปจึงจะเป็นข้อสอบที่มีอำนาจจำแนกที่ดีและข้อสอบที่ดีจะมีสัดส่วนคนเก่ง คนปานกลาง คนอ่อน

6) ความมีประสิทธิภาพ (Efficiency)

เครื่องมือวัดผลที่มีประสิทธิภาพ หมายถึง เครื่องมือที่ทำให้ได้ข้อมูล ถูกต้องเชื่อถือได้โดยลงทุนน้อยที่สุดไม่จำเป็นการลงทุนในแง่เวลา แรงงาน และทุนทรัพย์ รวมทั้งความสะดวกสบายคล่องตัวในการรวบรวมข้อมูล

ข้อสอบที่มีประสิทธิภาพสามารถให้คะแนนได้เที่ยงตรงและเชื่อถือมากที่สุด โดยใช้เวลาแรงงานและเงินน้อยที่สุด นอกจากนี้ประสิทธิภาพของข้อสอบยังรวมถึงการพิมพ์และจัดวางข้อสอบได้ถูกต้อง ข้อสอบที่พิมพ์ผิดตกหล่น จำนวนหน้าไม่ครบ รูปแบบของแบบทดสอบเรียงไม่เป็นระเบียบทำให้ผู้สอนเกิดความสับสน มีผลต่อคะแนนที่ได้จากการทำแบบทดสอบทั้งสิ้น การจัดรูปแบบของข้อสอบปรนัยแบบเลือกตอบเพื่อให้ดูง่ายมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยนิยมพิมพ์แบ่งครึ่งหน้ากระดาษ

7) ความยุติธรรม (Fair)

ความยุติธรรม ข้อสอบที่ดีต้องไม่เปิดโอกาสให้เด็กได้เปรียบเสียเปรียบกัน ไม่มีการทำให้กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งได้เปรียบคนอื่น ๆ

8) คำถามถามลึก (Searching)

ข้อสอบที่ถามลึกไม่ถามแต่เพียงความรู้ความจำเท่านั้น แต่จะถามวัดความเข้าใจการนำความรู้ที่ได้เรียนไปแล้วมาแก้ปัญหา วิเคราะห์ ตลอดจนสร้างสรรค์ สิ่งใหม่ขึ้นมาจนท้ายที่สุดคือ การประเมินผล

9) คำถามยั่ว (Exemplary)

คำถามยั่ว ได้แก่คำถามที่มีลักษณะท้าทายให้เด็กอยากคิดอยากทำ มีลีลาการถามที่น่าสนใจ ไม่ถามวนเวียนซ้ำซากน่าเบื่อหน่าย อาจมีการใช้รูปภาพประกอบ ที่ทำให้ข้อสอบน่าสนใจ นอกจากนี้ข้อสอบที่ยากเกินไปทำให้ผู้สอบหมดกำลังใจที่จะทำ ส่วนข้อสอบที่ง่ายเกินไป ก็ไม่ท้าทายให้ออกทำ การเรียงคำถามจากข้อง่ายไปหายากเป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้ข้อสอบมีลักษณะท้าทายน่าทำ

10) จำเพาะเจาะจง (Definite)

คำถามที่ดีต้องไม่ถามกว้างเกินไป ไม่ถามคลุมเครือ เด็กอ่านแล้วต้องเข้าใจชัดเจนว่าคำถามอะไร ส่วนจะตอบได้หรือไม่อยู่ที่ความสามารถของผู้ตอบเป็นสำคัญ

ขั้นพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผล

1. นำเครื่องมือไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างขนาดเล็ก (ทดลองเครื่องมือครั้งที่ 1)

การทดลองใช้และการวิเคราะห์ข้อสอบ เป็นการนำข้อสอบที่ได้รับการทบทวนและตรวจสอบปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มผู้สอบที่จะนำแบบทดสอบไปใช้จริงอย่างน้อยจำนวน 50 คนเพื่อให้ได้ผลการวิเคราะห์ข้อสอบที่น่าเชื่อถือ

2. วิเคราะห์คุณภาพข้อสอบ/เครื่องมือที่ใช้ จำแนกเป็น

2.1 การวิเคราะห์ทางกายภาพ เป็นวิเคราะห์เครื่องมือทั้งฉบับ เพื่อหาข้อมูลและปัญหาของข้อสอบทางกายภาพของข้อสอบ เช่น ความชัดเจนของคำชี้แจง คำถามและคำตอบ ความเหมาะสมของการใช้ภาษา ความยาวของแบบทดสอบ ระยะเวลาที่กำหนดให้ และรูปแบบการพิมพ์ เป็นต้น ในการวิเคราะห์ทางกายภาพนี้ การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ การหาค่าความเชื่อมั่น และความเที่ยงตรง

2.2 การวิเคราะห์เชิงปริมาณ เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่างมาวิเคราะห์เป็นรายข้อ เพื่อหาความยาก อำนาจจำแนกและประสิทธิภาพของตัวลอง ซึ่งการคัดเลือกข้อสอบที่มีคุณภาพนั้น จะต้องมีค่าความยากที่เหมาะสมคือ 0.2-0.8 และมีอำนาจแจกแจงสูง คือ ตั้งแต่ 0.2-1.00 เมื่อเลือกข้อสอบที่มีคุณภาพแล้วจึงจะนำมาจัดพิมพ์ต่อไป

3. ปรับและแก้ไขเพื่อนำไปใช้ในการทดลองเครื่องมือครั้งที่ 2 โดยผู้วิจัยดำเนินการปรับแก้เครื่องมือหลังจากที่ได้วิเคราะห์เครื่องมือทั้งเชิงกายภาพ (หาค่าความเชื่อมั่นและความเที่ยงตรง) และเชิงปริมาณ (หาค่าความยาก อำนาจจำแนกและประสิทธิภาพของตัวลอง) จากการทดลองเครื่องมือครั้งที่ 1 เมื่อได้ปรับแก้แล้ว จึงจะสามารถจัดพิมพ์แบบทดสอบและแบบสอบถามเพื่อใช้ในการทดลองเครื่องมือครั้งที่ 2 ต่อไป

4. จัดทำคู่มือประกอบการใช้เครื่องมือวัดและประเมินผล

ขั้นตอนนี้สิ่งที่ต้องคำนึงถึง ได้แก่ คำชี้แจงสำหรับผู้สอบและผู้ดำเนินการสอบว่ามีความชัดเจนมากน้อยเพียงใด เพื่อให้การดำเนินการสอบไปในแนวทางเดียวกันและจะต้องดำเนินการตามอย่างเคร่งครัด อีกทั้งยังต้องมีการกำหนดเวลาในการทดสอบ การปฏิบัติการทดสอบ และการตรวจให้คะแนนอีกด้วย

5. นำผลที่ได้จากการหาคุณภาพของเครื่องมือจากการทดลองเครื่องมือครั้งที่ 2 มาเป็นแนวทางในการปรับปรุงเครื่องมือให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น หากเป็นไปได้ก็ควรให้ผู้เชี่ยวชาญได้ช่วยพิจารณาอีกครั้งหนึ่งก็จะทำให้ได้เครื่องมือที่มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ตลอดจนตรวจสอบการจัดวางรูปแบบของเครื่องมือวัดและประเมินผลให้เหมาะสม ภาษา การสะกดคำ ฯลฯ

6. จัดพิมพ์เครื่องมือวิจัยฉบับสมบูรณ์ พร้อมทั้งจัดทำคู่มือในการใช้เครื่องมือดังกล่าวด้วย

จากรายละเอียดของการสร้างและพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลทางการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปให้เห็นกระบวนการซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น ดังแผนภาพที่ 4

แผนภาพที่ 4 หลักการสร้างและพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผล

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษาเอกสาร บทความ วิทยานิพนธ์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหน้าที่และความเป็นพลเมืองทั้งในบริบทประเทศไทยและระดับนานาชาติ ทำให้ทราบว่าการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองเป็นรากฐานที่สำคัญของการเมืองภาคพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย จึงต้องสร้างพลเมืองให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ มาตรฐานการศึกษาชาติ และหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งที่จะพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง โดยเทียบเคียงมาตรฐานสากล แต่มีความเหมาะสมกับบริบท วัฒนธรรมของประเทศไทย เพื่อใช้วัดและประเมินผลการจัดการศึกษาหน้าที่และความเป็นพลเมืองของแต่ละสถานศึกษา ซึ่งถือเป็นการพัฒนานักเรียนให้มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อสังคม มีศีลธรรม และเป็นพลเมืองดีในอนาคต

บทที่ 3 วิธีการดำเนินงาน

การดำเนินงานครั้งนี้เป็นการพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลด้านการศึกษาหน้าที่และความเป็นพลเมืองให้มีคุณภาพ มาตรฐาน โดยเทียบเคียงมาตรฐานสากล ซึ่งเครื่องมือวัดและประเมินผลที่ได้จะมีมาตรฐาน และเหมาะสมกับบริบท วัฒนธรรมของประเทศไทย และสามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลประกอบการจัดทำนโยบาย การศึกษาได้ การพัฒนาเครื่องมือดังกล่าวมีการดำเนินงานตามรายละเอียด ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล
 - 2.1 กรอบการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน
 - 2.2 การดำเนินการสร้างและพัฒนาเครื่องมือ
 - 2.3 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ
 - 2.4 ลักษณะของเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล
3. วิธีดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้คือโรงเรียนที่เปิดการเรียนการสอนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นทุกสังกัด และขนาดโรงเรียน ใน 4 ภูมิภาคและกรุงเทพมหานคร ยกเว้นโรงเรียนการศึกษาพิเศษ และโรงเรียนในพื้นที่ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ปีการศึกษา 2557

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้เป็นผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ปีการศึกษา 2557 ของสถานศึกษาที่เปิดการเรียนการสอนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) ได้แก่ โรงเรียนสาธิตของมหาวิทยาลัย และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร (กทม.) กระจายอยู่ใน 4 ภูมิภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ และกรุงเทพมหานคร โดยแบ่งเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ และขนาดใหญ่พิเศษ ซึ่งเลือกโดยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Random Sampling) โดยใช้โรงเรียนเป็นหน่วยการสุ่ม (Sampling Unit) มีขั้นตอนการสุ่ม ดังนี้

1. ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ เป็นโรงเรียนที่เปิดการเรียนการสอนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 20 แห่ง โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริหารโรงเรียน 1 คนต่อโรงเรียน ครูผู้สอน จำนวน 10 คนต่อ

โรงเรียน (หากโรงเรียนใดมีน้อยกว่า 10 คน ให้ใช้ตามจริง หากมีมากกว่า 10 คน ให้สุ่มเพียง 10 คน) และนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 1 ห้องเรียนต่อโรงเรียน (สุ่มจากจำนวนห้องเรียนทั้งหมด)

2. แบ่งภูมิภาค จำแนกโรงเรียนเป็น 5 กลุ่ม คือ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ภาคใต้ และกรุงเทพมหานคร

3. แบ่งสังกัดโรงเรียน จำแนกโรงเรียนเป็น 5 สังกัด คือ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้น
พื้นฐาน (สพฐ.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา
(สกอ.) ได้แก่ โรงเรียนสาธิตของมหาวิทยาลัย และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และสำนักงานการศึกษา
กรุงเทพมหานคร (กทม.)

4. แบ่งขนาดโรงเรียน จำแนกโรงเรียนตามเกณฑ์ของ สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมิน
คุณภาพการศึกษา(องค์การมหาชน) : สมศ. เป็น 4 ขนาด คือ

โรงเรียนขนาดเล็ก = จำนวนนักเรียนน้อยกว่าหรือเท่ากับ 300 คน

โรงเรียนขนาดกลาง = จำนวนนักเรียน ระหว่าง 301 - 1,000 คน

โรงเรียนขนาดใหญ่ = จำนวนนักเรียน ระหว่าง 1,001 - 2,000 คน

โรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษ = จำนวนนักเรียนมากกว่า 2,000 คน

5. กำหนดกลุ่มตัวอย่างแต่ละขนาดโรงเรียนของทุกสังกัด ใน 4 ภูมิภาคและกรุงเทพมหานคร โดยวิธี
เทียบสัดส่วนระหว่างประชากรแต่ละขนาดโรงเรียนกับขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

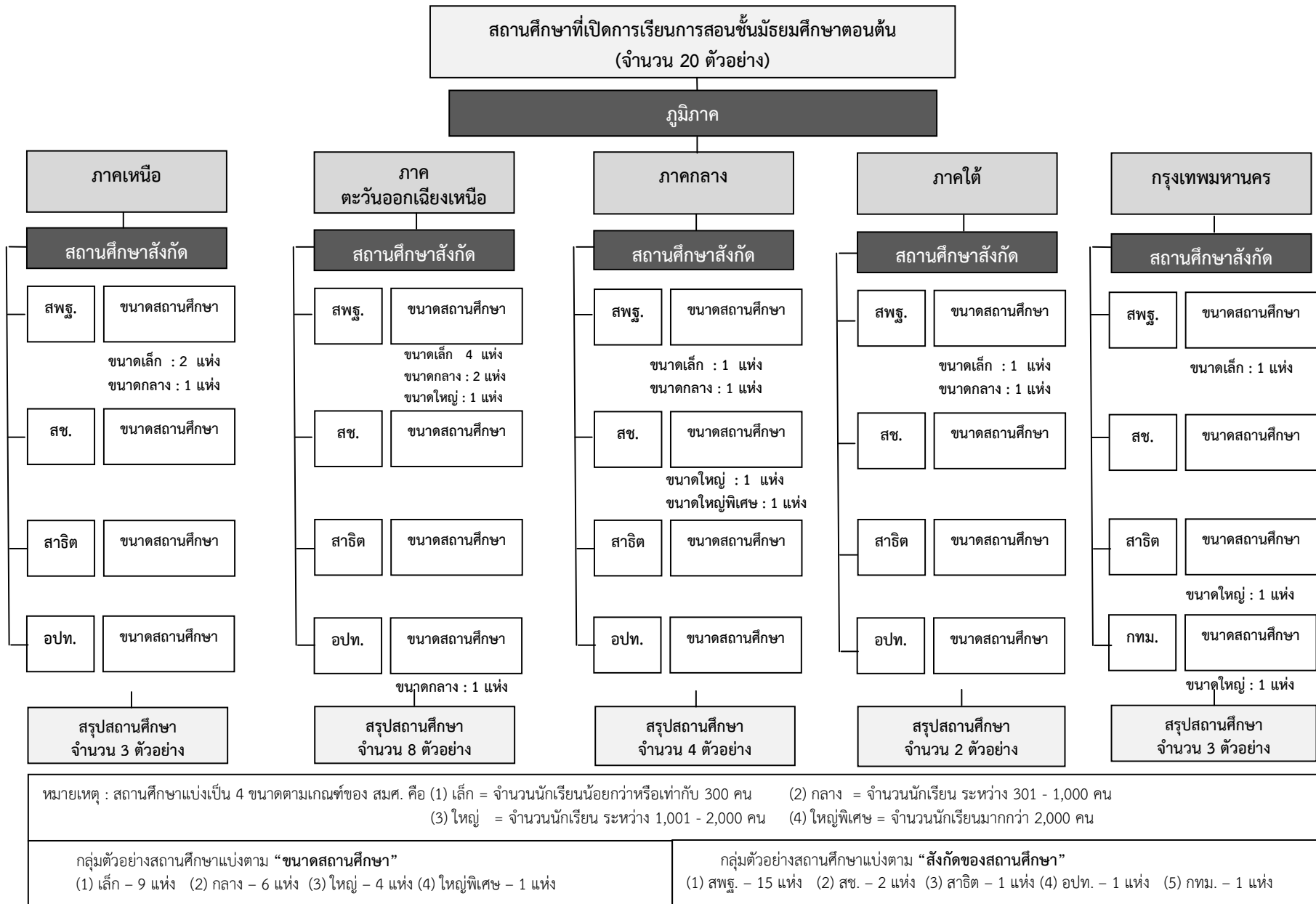
6. สุ่มตัวอย่างโรงเรียนจากประชากรโรงเรียนแต่ละขนาดของทุกสังกัด ใน 4 ภูมิภาคและ
กรุงเทพมหานคร โดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling)

7. สุ่มตัวอย่างห้องเรียนจากกลุ่มตัวอย่างโรงเรียนที่ได้จากข้อ 6 จำนวน 1 ห้องเรียนต่อโรงเรียน
จากนั้นสุ่มตัวอย่างนักเรียนในแต่ละห้องเรียน โดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) แบ่งกลุ่ม
ตัวอย่างออกเป็น 2 ระยะ ดังนี้

1) ระยะการศึกษานำร่อง (Pilot Study) นำเครื่องมือไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน
2 โรงเรียน โรงเรียนละ 2 ห้องเรียน มีนักเรียนรวมทั้งสิ้น 122 คน ครู 20 คน และผู้บริหารโรงเรียน 2 คน

2) ระยะการทดลองเครื่องมือภาคสนาม (Field Trial) นำเครื่องมือไปทดลองใช้กับกลุ่ม
ตัวอย่าง จำนวน 20 โรงเรียน สุ่มห้องเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 1 ห้องเรียนต่อโรงเรียน มีนักเรียน
จำนวน 566 คน สุ่มครูที่สอนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ประมาณ 15 คนต่อโรงเรียน มีครูจำนวน 174 คน และ
ผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 1 คนต่อโรงเรียน มีผู้บริหารโรงเรียน 20 คน

ได้จำนวนโรงเรียนที่ใช้ในการเก็บข้อมูลระยะการศึกษานำร่อง (Pilot Study) และการทดลอง
เครื่องมือภาคสนาม (Field Trial) จำแนกตามภาค สังกัด และขนาดโรงเรียน รายละเอียดดังแผนภาพที่ 5

แผนภาพที่ 5 ขั้นตอนการสุ่มกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

2.1 กรอบการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน

จากกรอบการประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองที่กล่าวในบทที่ 2 ได้นำมาเป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือวัดและประเมินผลทางการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง ทั้งในส่วนที่เป็นแบบทดสอบ และแบบสอบถาม สรุปได้ดังนี้

2.1.1 กรอบการประเมินของแบบทดสอบด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง

แบบทดสอบด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองที่สร้างขึ้นในการศึกษาครั้งนี้ เป็นแบบทดสอบที่วัดผลสัมฤทธิ์ทางด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองตามกรอบการประเมินที่กำหนด โดยข้อสอบแต่ละข้อวัดด้านเนื้อหา (Content Domains) จำนวน 9 ประเด็น และทักษะการคิด (Cognitive Domains) จำนวน 2 ด้าน ไปพร้อมกัน รายละเอียดตามตาราง 8

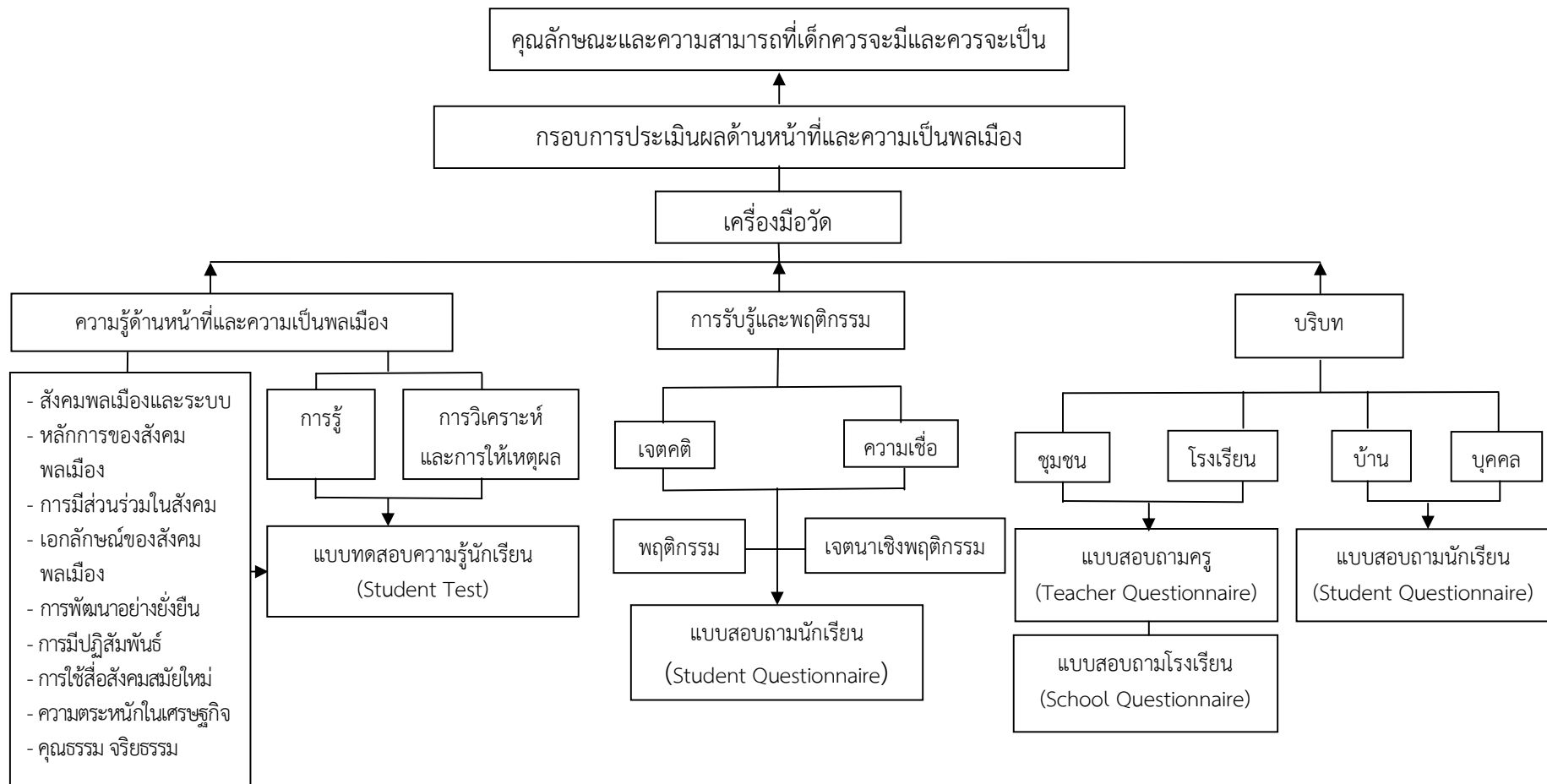
ตารางที่ 8 จำนวนข้อสอบของแบบทดสอบด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง จำแนกตามด้านเนื้อหา และความรู้

ด้านเนื้อหา (Content Domain)	ด้านทักษะการคิด (Cognitive Domain)		รวม จำนวน ข้อสอบ
	การรู้ (Knowing)	การให้เหตุผลและการวิเคราะห์ (Reasoning and Applying)	
1. สังคมพลเมืองและระบบ	6	4	10
2. หลักการของสังคมพลเมือง	4	3	7
3. การมีส่วนร่วมในสังคม	2	12	14
4. เอกลักษณ์ของสังคมพลเมือง	2	3	5
5. การพัฒนาอย่างยั่งยืน	1	2	3
6. การมีปฏิสัมพันธ์ในโรงเรียน	1	3	4
7. การใช้สื่อสังคมสมัยใหม่	1	6	7
8. ความตระหนักในเศรษฐกิจ	1	2	3
9. คุณธรรม จริยธรรม	-	7	7
รวม	18	42	60

2.1.2 กรอบการประเมินของแบบสอบถามด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง

แบบสอบถามด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามที่วัดการรับรู้และพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างตามกรอบการประเมินด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองที่กำหนด โดยมีข้อคำถามที่สอบถามเกี่ยวกับเรื่องค่านิยมความเชื่อ เจตคติ เจตนาเชิงพฤติกรรม และพฤติกรรมเกี่ยวกับหน้าที่พลเมืองของกลุ่มตัวอย่าง

จากกรอบการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินที่กล่าวมา สามารถสรุปได้ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 6 กรอบการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผล

2.2 การดำเนินการสร้างและพัฒนาเครื่องมือ

การสร้างเครื่องมือวัดและประเมินผลด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองในครั้งนี้ ดำเนินการโดยเทียบเคียงมาตรฐานสากล เพื่อให้ประเทศไทยมีเครื่องมือวัดและประเมินผลในด้านดังกล่าวที่มีคุณภาพมาตรฐานและเหมาะสมกับบริบท วัฒนธรรมของประเทศไทย มีขั้นตอนการดำเนินงานตามรายละเอียดดังนี้

1) ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหน้าที่และความเป็นพลเมืองทั้งในประเทศ และต่างประเทศ โดยเฉพาะโครงการ International Civic and Citizenship Education Study : ICCS ของสมาคมนานาชาติว่าด้วยการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา (International Association for the Evaluation of Education Achievement: IEA)

2) ยกร่างกรอบการประเมิน และเขียนนิยามศัพท์ที่ใช้ในการสร้างและพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลด้านการศึกษาหน้าที่และความเป็นพลเมืองในบริบทของประเทศไทย

3) สร้างเครื่องมือใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลให้สอดคล้องกับประเด็นในกรอบการประเมิน และนิยามศัพท์ที่กำหนดขึ้น จำนวน 4 ฉบับ ได้แก่ แบบทดสอบวัดความรู้ด้านการศึกษาหน้าที่และความเป็นพลเมืองของนักเรียน แบบสอบถามสำหรับนักเรียน แบบสอบถามสำหรับครู และแบบสอบถามสำหรับผู้อำนวยการโรงเรียน

4) นำเครื่องมือวัดและประเมินผลที่สร้างและพัฒนาขึ้น ไปให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาความสอดคล้องของเนื้อหาตามกรอบการประเมินและนิยามศัพท์ที่กำหนด

5) ศึกษานำร่อง (Pilot Study) โดยนำเครื่องมือที่สร้างและพัฒนาขึ้น ไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่สุ่มมาสำหรับการสร้างและพัฒนาเครื่องมือ ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียน 2 คน ครู 20 คน และนักเรียน จำนวน 122 คน

6) วิเคราะห์คุณภาพของเครื่องมือ และปรับปรุงแก้ไข

7) นำเสนอแนวทางการพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลทางการศึกษาด้านการศึกษาหน้าที่และความเป็นพลเมืองในการประชุม Mini Expo 1st เมื่อปลายเดือนพฤศจิกายน 2556

8) จัดทำคู่มือผู้ประสานงานโรงเรียน และคู่มือบริหารการทดสอบ พร้อมทั้งแบบฟอร์มการติดตามข้อมูล

9) ดำเนินการทดลองเครื่องมือภาคสนาม (Field Trial) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้น จำแนกตามภูมิภาค สังกัด และขนาดโรงเรียน จำนวน 20 โรงเรียน มีจำนวนผู้อำนวยการโรงเรียน 20 คน มีจำนวนครู 174 คน และมีจำนวนนักเรียน 566 คน

10) นำเสนอแนวทางการทดลองเครื่องมือภาคสนาม (Field Trial) ในการประชุม Mini Expo 2nd เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2557

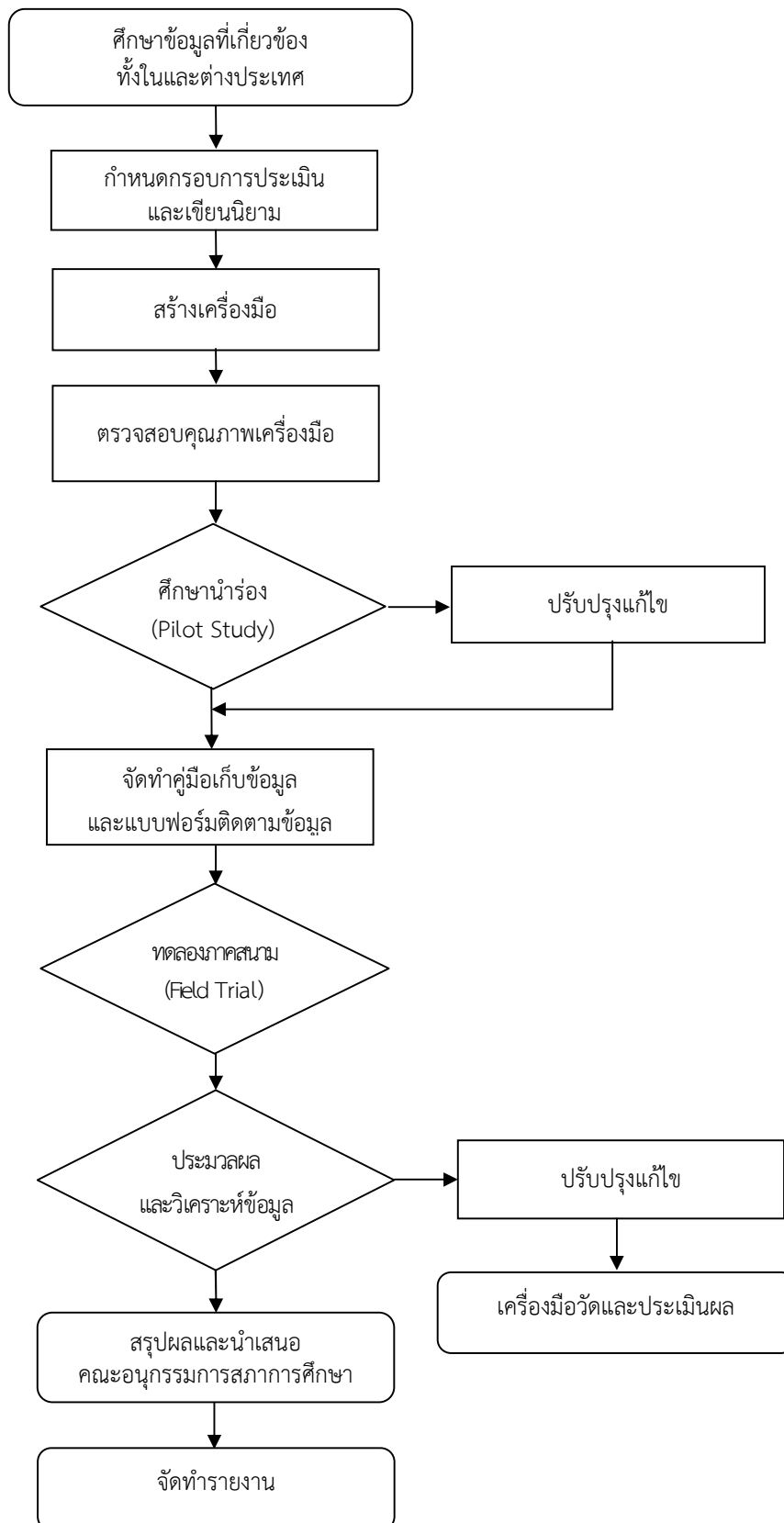
11) ประมวลผลวิเคราะห์และสรุปผลข้อมูล

12) ปรับแก้คุณภาพของเครื่องมือทั้งหมดให้สมบูรณ์

13) จัดทำ (ร่าง) รายงานการพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลทางการศึกษาด้านการศึกษาหน้าที่และความเป็นพลเมือง โดยเทียบเคียงมาตรฐานสากล

14) นำเสนอ (ร่าง) รายงานการพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง โดยเทียบเคียงมาตรฐานสากล ต่อที่ประชุมอนุกรรมการสภาการศึกษา

15) จัดพิมพ์เอกสารรายงาน “การพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง โดยเทียบเคียงมาตรฐานสากล” เพื่อเผยแพร่ต่อสาธารณชน

แผนภาพที่ 7 ขั้นตอนการสร้างและพัฒนาเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2.2 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

กระบวนการสร้างและพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลทางการศึกษามีขั้นตอนหนึ่งซึ่งมีความสำคัญคือการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวัดและประเมินผล การดำเนินงานครั้งนี้มีการสร้างเครื่องมือเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบทดสอบ และแบบสอบถาม ซึ่งมีการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือดังกล่าวก่อนการนำไปใช้เก็บข้อมูลจริง ดังนี้

1) ก่อนระยะการศึกษานำร่อง (Pilot Study) ดำเนินการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน (รายละเอียดในหน้า 72) พิจารณาความเที่ยงตรงทางด้านเนื้อหา ความสอดคล้อง ความถูกต้องของคำถามและคำตอบ และความถูกต้องของการใช้ภาษาของเครื่องมือทั้ง 4 ฉบับ คือแบบทดสอบนักเรียน แบบสอบถามสำหรับนักเรียน แบบสอบถามสำหรับครู และแบบสอบถามสำหรับผู้บริหาร

2) ระยะการศึกษานำร่อง (Pilot Study) ดำเนินการเก็บข้อมูลกับโรงเรียนกลุ่มตัวอย่างจำนวน 2 โรงเรียน เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 122 คน ครูที่สอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 20 คน และผู้บริหารสถานศึกษาจำนวน 2 คน ผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมืออีกครั้งจากข้อมูลที่ได้ ด้วยการวิเคราะห์หาค่าความเที่ยงตรงของแบบทดสอบ โดยคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruence : IOC) จากความเห็นของผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 ท่าน และคัดเลือกข้อสอบที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.70 ขึ้นไป หาค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบ โดยใช้สูตรคูเดอร์-ริชาร์ดสันสูตร 21 (Kuder-Richardson : K.R. 21) หาค่าความยากง่ายและค่าอำนาจจำแนกเป็นรายข้อ (Item Analysis) โดยใช้เทคนิค 27 เปอร์เซ็นต์ของการจำแนกกลุ่มสูงกลุ่มต่ำ แล้วคำนวณหาค่าความยากและอำนาจจำแนกโดยใช้สูตรอย่างง่าย นอกจากนี้ได้ตรวจสอบค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามโดยหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α - Coefficient) ด้วยวิธีของครอนบาค (Cronbach) และทำการคัดเลือกข้อคำถามที่ผ่านเกณฑ์การตรวจสอบคุณภาพก่อนนำเครื่องมือไปใช้ในระยะเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Trial)

3) ระยะการทดลองเครื่องมือภาคสนาม (Field Trial) ดำเนินการเก็บข้อมูลกับโรงเรียนกลุ่มตัวอย่างจำนวน 20 โรงเรียน เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 566 คน ครูที่สอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 174 คน และผู้บริหารสถานศึกษาจำนวน 20 คน และดำเนินการตรวจสอบคุณภาพแบบทดสอบจากข้อมูลที่ได้ ด้วยการวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น ค่าความยากง่ายและอำนาจจำแนก รวมทั้งตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถามโดยการหาค่าความเชื่อมั่นอีกครั้ง

2.4 ลักษณะของเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ เป็นเครื่องมือที่สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาสร้างและพัฒนาขึ้นตามกรอบการประเมิน มีจำนวนทั้งสิ้น 4 ฉบับ แบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ เครื่องมือที่ใช้สำหรับนักเรียน และเครื่องมือที่ใช้สำหรับผู้บริหารโรงเรียน และครู

เครื่องมือที่ใช้สำหรับนักเรียน มีจำนวน 2 ฉบับ ได้แก่

1) แบบทดสอบนักเรียน

เป็นแบบทดสอบวัดความรู้ด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ครอบคลุมเนื้อหา 9 ประเด็น มีลักษณะเป็นแบบเลือกตอบ มี 4 ตัวเลือก เป็นการวัดทักษะการคิดในด้านการรู้

(Knowing) และการให้เหตุผลและการวิเคราะห์ (Reasoning and Applying) จำนวน 60 ข้อ ใช้เวลาในการทำแบบทดสอบ 45 นาที

2) แบบสอบถามสำหรับนักเรียน

เป็นแบบสอบถามสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่วัดการรับรู้ ค่านิยมความเชื่อ เจตคติ เจตนาเชิงพฤติกรรม และพฤติกรรมในด้านหน้าที่พลเมืองและพลเมืองศึกษาของนักเรียน ข้อคำถามเป็นแบบปลายปิด มีลักษณะให้เลือกตอบข้อใดข้อหนึ่ง หรือเป็น 2 ตัวเลือก (Check List) หรือเป็นการประเมินความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่ถามว่าอยู่ในระดับใด (Rating Scale) จำนวน 23 ข้อ ใช้เวลาในการตอบแบบสอบถาม 30 นาที

เครื่องมือที่ใช้สำหรับผู้บริหารโรงเรียน และครู มีจำนวน 2 ฉบับ ได้แก่

1) แบบสอบถามสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา

เป็นแบบสอบถามที่รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบุคลากรในโรงเรียน การจัดการเรียนการสอน การบริหารงาน สภาพแวดล้อมและบรรยากาศของสถานศึกษา และการสนับสนุนจากบ้านและชุมชน มาประกอบเพื่อหาความเชื่อมโยงกับผลการศึกษาที่ได้จากการวัดและประเมินผลของนักเรียน ข้อคำถามมีลักษณะให้เลือกตอบข้อใดข้อหนึ่ง หรือให้เลือกตอบได้มากกว่า 1 ตัวเลือกขึ้นไป หรือเป็น 2 ตัวเลือก (Check List) หรือเป็นการประเมินความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่ถามว่าอยู่ในระดับใด (Rating Scale) จำนวน 21 ข้อ ใช้เวลาในการตอบแบบสอบถาม 30 นาที

2) แบบสอบถามสำหรับครู

เป็นแบบสอบถามที่รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน พฤติกรรมการมีส่วนร่วมของนักเรียน ประสิทธิภาพของครูผู้สอน สภาพแวดล้อมและบรรยากาศของสถานศึกษา และการสนับสนุนจากบ้านและชุมชน มาประกอบเพื่อหาความเชื่อมโยงกับผลการศึกษาที่ได้จากการวัดและประเมินผลของนักเรียน ข้อคำถามมีลักษณะให้เลือกตอบข้อใดข้อหนึ่ง หรือให้เลือกตอบได้มากกว่า 1 ตัวเลือกขึ้นไป หรือเป็น 2 ตัวเลือก (Check List) หรือเป็นการประเมินความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่ถามว่าอยู่ในระดับใด (Rating Scale) จำนวน 26 ข้อ ใช้เวลาในการตอบแบบสอบถาม 30 นาที

การตรวจให้คะแนนแบบสอบถามสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ครู และนักเรียน ใช้เกณฑ์การให้คะแนนตามน้ำหนักคะแนนความคิดเห็นที่กำหนดไว้ เช่น จำแนกความคิดเห็นออกเป็น 4 ระดับ คือ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง การให้คะแนนในแต่ละข้อมีดังนี้

- ให้ 4 คะแนน หมายถึง เห็นด้วยอย่างยิ่ง
- 3 คะแนน หมายถึง เห็นด้วย
- 2 คะแนน หมายถึง ไม่เห็นด้วย
- 1 คะแนน หมายถึง ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ตัวอย่างแบบทดสอบ

i) ข้อความในข้อใดเป็นหลักความเสมอภาคของประชาชน

- [1] ทุกคนได้รับการศึกษา
- [2] ทุกคนได้แสดงความคิดเห็น
- [3] ทุกคนประกอบอาชีพได้อย่างอิสระ
- [4] ทุกคนได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย

รหัสข้อสอบ	Item21
คำตอบถูก	ข้อ 4
ด้านเนื้อหา (Content Domain)	หลักการของสังคมพลเมือง
ด้านความรู้ (Cognitive Domain)	การรู้

ในชุมชนเล็กๆ แห่งหนึ่ง ชาวบ้านต้องการสร้างสวนสุขภาพเพื่อให้คนในชุมชนได้ออกกำลังกาย จึงได้ขอรับการสนับสนุนเงินทุนจากเทศบาล แต่เทศบาลไม่ยอมให้ ชาวบ้านกลุ่มนั้นจึงได้ขอรับบริจาคจากภาคเอกชน และสร้างสวนสุขภาพได้สำเร็จ ทำให้คนในชุมชนสนใจมาออกกำลังกายกันมากขึ้น เทศบาลจึงเสนอให้เงินสนับสนุนเพื่อทำให้สวนสุขภาพใหญ่ขึ้นกว่าเดิม

ii) เหตุผลข้อใดดีที่สุดที่จะสนับสนุนว่าเทศบาลแสดงออกได้อย่างเหมาะสมแล้ว

- [1] เทศบาลไม่ควรให้เงินสนับสนุนกับประชาชนที่มาขอ
- [2] เทศบาลรู้ดีว่าเงินที่ให้ไปเพื่อสนับสนุนโครงการของสังคมมักจะเปล่าประโยชน์
- [3] เทศบาลควรให้เงินสนับสนุนแก่ชุมชนเพิ่มเติมจากที่มีการสนับสนุนไปแล้วเท่านั้น
- [4] เทศบาลจำเป็นต้องสร้างความมั่นใจว่า เงินที่ให้ไปนั้นได้ถูกนำไปใช้เพื่อประโยชน์ของสังคมอย่างแท้จริง

รหัสข้อสอบ	Item16
คำตอบถูก	ข้อ 4
ด้านเนื้อหา (Content Domain)	การมีส่วนร่วมในสังคม
ด้านความรู้ (Cognitive Domain)	การให้เหตุผลและการวิเคราะห์

บริเวณหน้าโรงเรียนแห่งหนึ่งไม่มีทางม้าลาย มีแต่สะพานลอยข้ามถนนซึ่งอยู่ห่างจากหน้าโรงเรียนไปประมาณ 100 เมตร ธีระ กับ พงษ์พันธ์ เป็นเพื่อนสนิท กำลังคุยกันว่าข้ามถนนไปอีกฝั่งได้อย่างไร ธีระ : “เราเดินไปข้ามสะพานลอยกันเถอะ ปลอดภัยกว่าข้ามถนนตรงนี้” พงษ์พันธ์ : “ข้ามถนนหน้าโรงเรียนดีกว่า ป้ายรถเมล์อยู่ตรงข้าม ไม่ต้องเดินย้อนกลับมาอีก”

iii) ถ้านักเรียนเป็น ธีระ นักเรียนจะตัดสินใจอย่างไร

- [1] พุดโน้มน้าวให้เพื่อนข้ามสะพานลอย
- [2] ข้ามถนนหน้าโรงเรียนเพราะถนนโล่ง
- [3] เดินไปข้ามสะพานลอยเพราะกลัวถูกครูดำหนิ
- [4] ยินยอมจนกว่าจะมีคนอื่นมาข้ามถนนเป็นเพื่อน

รหัสข้อสอบ	Item52
คำตอบถูก	ข้อ 1
ด้านเนื้อหา (Content Domain)	คุณธรรมจริยธรรม
ด้านความรู้ (Cognitive Domain)	การให้เหตุผลและการวิเคราะห์

ตัวอย่างแบบสอบถามวัดพฤติกรรม

iv) กิจกรรมตามรายการต่อไปนี้ เกิดขึ้นในระหว่างการจัดการเรียนการสอนหน้าที่และความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ของท่านให้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 บ่อยครั้งเพียงใด

กรุณาตอบโดยอ้างอิงถึงระดับชั้น ม.2 ที่ท่านสอน (โปรดเลือกเพียง 1 ตัวเลือกในแต่ละแถว)

	บ่อยมาก	บ่อยครั้ง	บางครั้ง	ไม่เคยเลย
1) นักเรียนศึกษาจากตำราเรียน	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
2) ครูตั้งคำถามให้นักเรียนตอบ	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
3) ครูและนักเรียนจัดบันทึกต่างๆ	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
4) นักเรียนค้นคว้าวิเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งต่างๆ	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
5) นักเรียนทำโครงการต่างๆ ที่ต้องมีการค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลนอกโรงเรียน	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
6) นักเรียนทำแบบฝึกหัดฝึกฝน หรือแบบฝึกประกอบบทเรียน	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
7) นักเรียนทำงานเป็นกลุ่มตามหัวข้อที่ได้รับมอบหมายและเตรียมนำเสนอหน้าชั้นเรียน	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4

	บ่อยมาก	บ่อยครั้ง	บางครั้ง	ไม่เคยเลย
8) นักเรียนทำงานเดี่ยวตามหัวข้อที่ได้รับมอบหมายและเตรียมนำเสนอหน้าชั้นเรียน	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
9) นักเรียนร่วมกิจกรรมสวมนาบทบาทสมมุติหรือสถานการณ์จำลองต่างๆ	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
10) ครูสอดแทรกการพูดคุยให้นักเรียนออกความคิดเห็น ประเด็นความขัดแย้งต่างๆ	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4

ตัวอย่างแบบสอบถามวัดเจตคติ

V) ท่านเห็นด้วยมากน้อยเพียงใด กับการมีส่วนร่วมของนักเรียนในโรงเรียน
(โปรดเลือกเพียงหนึ่งตัวเลือกในแต่ละข้อ)

	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง	ไม่เห็นด้วย	เห็นด้วย	เห็นด้วย อย่างยิ่ง
1) การที่นักเรียนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของโรงเรียน ทำให้โรงเรียนดีขึ้น	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
2) เมื่อนักเรียนร่วมกันทำงาน การเปลี่ยนแปลงเชิงบวก หลายอย่างสามารถเกิดขึ้นได้ในโรงเรียน	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
3) การจัดตั้งกลุ่มของนักเรียนเพื่อแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ อาจช่วยแก้ปัญหาในโรงเรียนได้	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
4) นักเรียนสามารถมีบทบาทอย่างมากในการพัฒนาโรงเรียน ถ้านักเรียนร่วมมือกันทำ	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
5) ทุกโรงเรียนควรมีสถานักเรียน	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4

3. วิธีดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ มีการดำเนินงานตามขั้นตอนต่อไปนี้

- 1) จัดเตรียมฐานข้อมูลของโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง
- 2) ดำเนินการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง
- 3) ติดต่อประสานงานกับโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง เพื่อให้ตอบรับการเข้าร่วมโครงการ
- 4) รวบรวมและจัดทำรายชื่อ พร้อมกับข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียน เช่น จำนวนครูผู้สอน นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เป็นต้น
- 5) กำหนดรหัสโรงเรียน รหัสประจำตัวครูและรหัสประจำตัวนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในแบบฟอร์มการติดตาม แบบสอบถาม และแบบทดสอบ
- 6) จัดประชุมการประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง การเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Trial) เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล
- 7) จัดส่งเครื่องมือในการเก็บข้อมูล คู่มือผู้ประสานงานโรงเรียน คู่มือบริหารการทดสอบแบบฟอร์มติดตามครู และนักเรียน ให้โรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง
- 8) โรงเรียนดำเนินการสุ่มครูและนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างให้ได้ตามจำนวนที่กำหนด ศึกษาคู่มือผู้ประสานงานโรงเรียน คู่มือบริหารการทดสอบ พร้อมกรอกข้อมูลในแบบฟอร์มติดตามครู และนักเรียนให้ถูกต้อง ครบถ้วน
- 9) โรงเรียนดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล และส่งเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล แบบฟอร์มต่างๆ รวมทั้งเอกสารที่เกี่ยวข้องให้สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
- 10) ตรวจสอบให้คะแนนแบบทดสอบ และบันทึกข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลทั้งแบบทดสอบและแบบสอบถาม เพื่อนำไปวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติต่อไป

แผนภาพที่ 8 ขั้นตอนการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

4. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

ในการวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ ได้ดำเนินการนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์ดังนี้

1) หาค่าความเที่ยงตรงของแบบทดสอบ โดยคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruence : IOC) และคัดเลือกข้อสอบที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.70 ขึ้นไป (Innes and Straker, 2003 : 5 อ้างอิงมาจาก Thorn and Deitz, 1989)

2) หาค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบ โดยใช้สูตรคูเดอร์-ริชาร์ดสันสูตร 21 (Kuder-Richardson : K.R. 21) (พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2535 : 131)

3) หาค่าความยากง่ายและค่าอำนาจจำแนก มีการวิเคราะห์ข้อสอบเป็นรายข้อ (Item Analysis) โดยใช้เทคนิค 27 เปอร์เซนต์ของการจำแนกกลุ่มสูงกลุ่มต่ำ แล้วคำนวณหาค่าความยากและอำนาจจำแนกโดยใช้สูตรอย่างง่ายเพื่อคัดเลือกข้อสอบ (บุญเชิด ภิญโญนนันทพงษ์, 2519 : 140-161)

4) หาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α - Coefficient) ด้วยวิธีของครอนบัค (Cronbach) (พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2535 : 132)

บทที่ 4

ผลการดำเนินงาน

จากการพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง แล้วนำไปศึกษานำร่อง (Pilot Study) จากนั้นนำไปทดลองเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Trial) กับโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง 20 โรงเรียน ประกอบด้วย นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 566 คน ครูที่สอนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 174 คน และครูใหญ่หรือผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน 20 คน โดยครอบคลุมโรงเรียนทุกขนาด ทุกสังกัดใน 4 ภูมิภาคและ กรุงเทพมหานคร ผลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือมีรายละเอียด ดังนี้

1. ผลการตรวจสอบคุณภาพแบบทดสอบ
2. ผลการตรวจสอบคุณภาพแบบสอบถาม

โดยสามารถนำเสนอผลการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือในรายละเอียดได้ดังนี้

1. ผลการตรวจสอบคุณภาพแบบทดสอบ แบ่งออกเป็น 2 ระยะ ดังนี้

1.1 ระยะการศึกษานำร่อง (Pilot Study)

1) ความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity)

ก่อนการดำเนินงานในระยะการศึกษานำร่อง (Pilot Study) มีการนำแบบทดสอบที่สร้างขึ้น จำนวน 60 ข้อ ไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน (รายละเอียดในหน้า 72) ตรวจสอบเนื้อหาข้อสอบว่าวัดได้ตรงตาม ประเด็นที่กำหนดในกรอบการประเมินหรือไม่ ตรวจสอบคำตอบที่ถูกต้องของข้อสอบในแต่ละข้อ รวมถึงภาษาที่ใช้ โดยใช้เกณฑ์การตัดสินจากความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ใน 5 คน แล้วดำเนินการปรับปรุงแก้ไขตาม คำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ เพื่อนำไปทดลองใช้ในระยะเวลาการศึกษานำร่อง (Pilot Study) คงเหลือข้อสอบจำนวน 60 ข้อ

ภายหลังจากการทดลองเครื่องมือระยะการศึกษานำร่อง (Pilot Study) นำแบบทดสอบที่ผ่านการคัดเลือกไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน พิจารณาเนื้อหาข้อสอบว่าวัดได้ตรงและครอบคลุมกรอบการ ประเมินที่กำหนดหรือไม่ ตรวจสอบคำตอบที่เป็นตัวเลือกและตัวลง รวมทั้งความเหมาะสมของภาษาที่ใช้ในแต่ละข้อ และหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruence : IOC) โดยผู้เชี่ยวชาญให้คะแนน +1 เมื่อแน่ใจว่าวัดได้ตรง ให้คะแนน -1 เมื่อแน่ใจว่าวัดได้ไม่ตรง และคะแนน 0 เมื่อไม่แน่ใจว่าวัดได้ตรง และคัดเลือก ข้อสอบที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.70 ขึ้นไป (Innes and Straker, 2003 : 5 อ้างอิงมาจาก Thorn and Deitz, 1989) ได้ข้อสอบที่ผ่านการคัดเลือกทั้งหมดจำนวน 45 ข้อ ซึ่งมีค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.80-1.00 และทำการปรับปรุงแก้ไขตัวเลือกตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้ได้ตัวเลือกของแบบทดสอบที่มีคุณภาพ ยิ่งขึ้น ก่อนนำไปใช้ในระยะเวลาทดลองเครื่องมือภาคสนาม (Field Trial)

2) ความเชื่อมั่น (Reliability)

เครื่องมือวัดและประเมินผลฯ ที่สร้างขึ้นควรมีความคงที่ในการวัดซ้ำ ไม่ว่าจะใช้เครื่องมือชิ้น วัตก็ครั้งก็ได้ผลเหมือนเดิมหรือใกล้เคียงของเดิม จากการศึกษานำร่อง (Pilot Study) ได้นำเครื่องมือที่สร้างและ พัฒนาขึ้นไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่สุ่มมา แล้วนำผลการสอบมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบ

ด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองทั้งฉบับ โดยใช้สูตรคูเดอริชการ์ดสันสูตร 21 (Kuder-Richardson : KR-21) พบว่า แบบทดสอบนักเรียนฉบับระยะการศึกษานำร่อง (Pilot Study) มีความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.82

3) ความยากง่าย (Difficulty) และ อำนาจจำแนก (Discrimination)

ข้อสอบแต่ละข้อควรมีความยากของเนื้อหาที่ถามพอเหมาะกับความสามารถของผู้ตอบ และสามารถแยกคนเก่ง-อ่อน ออกจากกัน จากการศึกษา นำร่อง (Pilot Study) โดยนำเครื่องมือที่สร้างและพัฒนาขึ้นไป ทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่สุ่มมา แล้วนำผลการสอบมาวิเคราะห์หาค่าความยากและอำนาจจำแนกของข้อสอบ เป็นรายข้อและรายตัวเลือก โดยใช้เทคนิค 27 เปอร์เซ็นต์ของการจำแนกกลุ่มสูง-ต่ำ และคำนวณหาค่าความยาก และอำนาจจำแนกโดยใช้สูตรเพื่อคัดเลือกข้อสอบที่มีความยากอยู่ระหว่าง 0.20 ถึง 0.80 และค่าอำนาจจำแนก ตั้งแต่ 0.20 ขึ้นไป

ผลการวิเคราะห์หาค่าความยากง่ายและอำนาจจำแนกของข้อสอบเป็นรายข้อและรายตัวเลือก พบว่า แบบทดสอบที่สร้างขึ้นทั้งหมด จำนวน 60 ข้อ มีข้อสอบที่ผ่านเกณฑ์การคัดเลือกไว้จำนวน 45 ข้อ มีค่าความยากตั้งแต่ 0.22 ถึง 0.81 และค่าอำนาจจำแนกของข้อสอบมีค่าตั้งแต่ 0.21 ถึง 0.85 รายละเอียดดังตารางที่ 8 ส่วนข้อสอบที่มีค่าความยากง่ายและอำนาจจำแนกไม่ผ่านเกณฑ์ที่กำหนด ควรตัดทิ้งจำนวน 15 ข้อ ดังนี้

ด้านสังคมพลเมืองและระบบ	ข้อ 1, 4, 12
หลักการของสังคมพลเมือง	ข้อ 7, 23, 24, 25
การมีส่วนร่วมในสังคม	ข้อ 9, 10, 15, 28
เอกลักษณ์ของสังคมพลเมือง	ข้อ 38, 39
การมีปฏิสัมพันธ์ในโรงเรียน	ข้อ 26
การใช้สื่อสังคมสมัยใหม่	ข้อ 46

1.2 ระยะการทดลองเครื่องมือภาคสนาม (Field Trial)

1) ความเชื่อมั่น (Reliability)

หลังจากที่นำแบบทดสอบที่ผ่านการคัดเลือกในระยะการศึกษานำร่อง (Pilot Study) จำนวน 45 ข้อ ไปปรับปรุงให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น แล้วนำไปดำเนินการทดลองเครื่องมือภาคสนาม (Field Trial) จากนั้นนำคะแนนที่ได้จากการทดลองเฉพาะข้อที่คัดเลือกไว้ จำนวน 40 ข้อ มาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบทั้งฉบับ พบว่า มีความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.79

2) ความยากง่าย (Difficulty)

หลังจากนำเครื่องมือไปใช้ในการทดลองเครื่องมือภาคสนาม (Field Trial) แล้วนำผลการสอบมาวิเคราะห์โดยใช้เทคนิค 27 เปอร์เซ็นต์ของการจำแนกกลุ่มสูง-ต่ำ และคำนวณหาค่าความยากและอำนาจจำแนกของข้อสอบเป็นรายข้อและรายตัวเลือกอีกครั้ง พบว่า แบบทดสอบที่คัดเลือกไว้จากการศึกษานำร่อง (Pilot Study) จำนวน 45 ข้อ ผลการวิเคราะห์ข้อสอบที่ผ่านเกณฑ์สามารถนำมาใช้ได้มีค่าความยากตั้งแต่ 0.28 ถึง 0.81 และค่าอำนาจจำแนกของข้อสอบมีค่าตั้งแต่ 0.20 ถึง 0.64 จำนวน 40 ข้อ รายละเอียดดังตารางที่ 8 ส่วนข้อสอบที่มีค่าความยากง่ายและอำนาจจำแนกไม่ผ่านเกณฑ์ที่กำหนด ควรตัดทิ้งจำนวน 5 ข้อ ดังนี้

หลักการของสังคมพลเมือง	ข้อ 10
การมีส่วนร่วมในสังคม	ข้อ 12, 15, 18
การพัฒนาอย่างยั่งยืน	ข้อ 27

สรุปผลจากจำนวนข้อสอบที่สร้างขึ้น 60 ข้อ หลังการวิเคราะห์คุณภาพแบบทดสอบระยะ การศึกษานำร่อง (Pilot Study) ได้ข้อสอบที่มีคุณภาพจำนวน 45 ข้อ และหลังการวิเคราะห์คุณภาพแบบทดสอบ ระยะการทดลองเครื่องมือภาคสนาม (Field Trial) คงเหลือข้อสอบที่มีคุณภาพจำนวนทั้งสิ้น 40 ข้อ รายละเอียดดัง ตารางที่ 9

ตารางที่ 9 ผลการคัดเลือกข้อสอบ จำแนกตามเนื้อหา และช่วงเวลาที่ดำเนินการทดลองเครื่องมือ

เนื้อหา (Content Domain)	ระยะการศึกษานำร่อง (Pilot Study)			ระยะการทดลองภาคสนาม (Field Trial)		
	จำนวน ข้อสอบ ที่สร้างขึ้น	จำนวน ข้อสอบ ที่ควร ปรับปรุง	จำนวน ข้อสอบ ที่มี คุณภาพ	จำนวน ข้อสอบ ที่พัฒนาขึ้น	จำนวน ข้อสอบ ที่ควร ปรับปรุง	จำนวน ข้อสอบ ที่มี คุณภาพ
1. สังคมพลเมืองและระบบ	10	3	7	7	-	7
2. หลักการของสังคมพลเมือง	7	4	3	3	1	2
3. การมีส่วนร่วมในสังคม	14	4	10	10	3	7
4. เอกลักษณ์ของสังคมพลเมือง	5	2	3	3	-	3
5. การพัฒนาอย่างยั่งยืน	3	-	3	3	-	2
6. การมีปฏิสัมพันธ์ในโรงเรียน	4	1	3	3	-	3
7. การใช้สื่อสังคมสมัยใหม่	7	1	6	6	-	6
8. ความตระหนักในเศรษฐกิจ	3	-	3	3	-	3
9. คุณธรรม จริยธรรม	7	-	7	7	-	7
รวม	60	15	45	45	4	40

2. ผลการตรวจสอบคุณภาพแบบสอบถาม

การศึกษาคั้งนี้มีการตรวจสอบคุณภาพแบบสอบถามโดยให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน (รายละเอียดในหน้า 72) พิจารณาความเที่ยงตรงของข้อคำถามในแต่ละข้อโดยตรวจสอบความสอดคล้องระหว่าง เนื้อหากับประเด็นต่างๆ ตามกรอบการประเมินและนิยามศัพท์ที่กำหนดไว้

ผลการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ พบว่า แบบสอบถามแต่ละข้อมีความสอดคล้องและครอบคลุม กรอบการประเมินที่กำหนด แต่ยังมีภาษาไม่ชัดเจน อาจทำให้ผู้ตอบแบบสอบถามสับสนและให้ข้อมูลผิดพลาดได้ จึงเสนอแนะให้ปรับแก้ข้อความในบางข้อคำถามให้ชัดเจน ตรงประเด็นมากขึ้น โดยให้ใช้ภาษาที่เหมาะสม

สื่อสารได้เข้าใจตรงกัน เช่น การกรอกข้อมูลส่วนตัวเกี่ยวกับการนับจำนวนปี ควรจะระบุการนับให้ชัดเจนว่าจะมีการตัดเศษที่เป็นเดือนอย่างไร เป็นต้น นอกจากนี้ผู้เชี่ยวชาญยังให้ข้อสังเกตว่า หากต้องการวัดประเด็นการประเมินเดียวกัน โดยใช้ข้อคำถามเหมือนกันในแบบสอบถามทั้ง 3 ฉบับ คือ แบบสอบถามผู้บริหารโรงเรียน แบบสอบถามครูผู้สอน และแบบสอบถามนักเรียน ควรใช้ข้อคำถามย่อยของแบบสอบถามแต่ละฉบับในจำนวนที่เท่ากัน เป็นต้น

หลังจากผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแบบสอบถามแล้ว ได้นำมาปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามตามความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ในการศึกษานำร่อง (Pilot Study) นำข้อสังเกตที่ได้จากการเก็บข้อมูลมาปรับปรุงแบบสอบถามให้มีความสมบูรณ์ในด้านคำชี้แจง เนื้อหาคำถาม ภาษาที่ใช้ และความถูกต้องในการใช้คำ ตัวสะกดต่างๆ รวมทั้งการจัดวางข้อความและรูปเล่มแบบสอบถามให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น จากนั้นนำไปใช้ในการทดลองเครื่องมือภาคสนาม (Field Trial)

จากนั้นนำผลการทดลองเครื่องมือภาคสนาม (Field Trial) มาวิเคราะห์หาความเชื่อของแบบสอบถาม โดยหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α - Coefficient) ด้วยวิธีของครอนบาค (Cronbach) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามสำหรับนักเรียนมีค่าความเชื่อมั่น 0.87 แบบสอบถามครูมีค่าความเชื่อมั่น 0.94 และแบบสอบถามผู้บริหารมีค่าความเชื่อมั่น 0.91 ดังตารางที่ 10

ตารางที่ 10 ผลการตรวจสอบคุณภาพแบบสอบถาม

แบบสอบถาม	ค่าความเชื่อมั่น
1. แบบสอบถามสำหรับนักเรียน	0.87
2. แบบสอบถามสำหรับครู	0.94
3. แบบสอบถามสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา	0.91

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

วัตถุประสงค์

เพื่อพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองตามบริบทของสถานศึกษาในประเทศไทยให้มีคุณภาพ มาตรฐาน โดยเทียบเคียงมาตรฐานสากล

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้เป็นโรงเรียนที่เปิดการเรียนการสอนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นทุกสังกัดและขนาดโรงเรียน ใน 4 ภูมิภาคและกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ปีการศึกษา 2557

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคั้งนี้เป็นผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ปีการศึกษา 2557 ของสถานศึกษาที่เปิดการเรียนการสอนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในทุกสังกัดและขนาดโรงเรียน ใน 4 ภูมิภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ และกรุงเทพมหานคร ซึ่งเลือกโดยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Random Sampling) โดยใช้โรงเรียนเป็นหน่วยการสุ่ม (Sampling Unit) แบ่งออกเป็น 2 ระยะ ดังนี้

1) ระยะการศึกษานำร่อง (Pilot Study) นำเครื่องมือไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้บริหารสถานศึกษาจำนวน 2 คน ครูที่สอนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 20 คน และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 122 คน

2) ระยะการทดลองเครื่องมือภาคสนาม (Field Trial) ดำเนินการเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 20 โรงเรียน เป็นผู้บริหารสถานศึกษาจำนวน 20 คน ครูที่สอนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 174 คน และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 566 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้มีจำนวน 4 ฉบับ ได้แก่

1) แบบทดสอบนักเรียน เป็นการวัดความรู้ด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ครอบคลุมเนื้อหา 9 ประเด็น และวัดทักษะการคิดในด้านการรู้ (Knowing) และการให้เหตุผลและการวิเคราะห์ (Reasoning and Applying) จำนวน 45 ข้อ

2) แบบสอบถามนักเรียน เป็นการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการรับรู้ ค่านิยมความเชื่อ เจตคติ เจตนาเชิงพฤติกรรม และพฤติกรรมในด้านหน้าที่พลเมืองและพลเมืองศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 23 ข้อ

3) แบบสอบถามสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา เป็นการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบุคลากรในโรงเรียน การจัดการเรียนการสอน การบริหารงาน สภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน รวมทั้งการสนับสนุนจากบ้านและชุมชน มาประกอบเพื่อหาความเชื่อมโยงกับผลการศึกษาที่ได้จากการวัดและประเมินผลของนักเรียน จำนวน 21 ข้อ

4) แบบสอบถามสำหรับครู เป็นการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน พฤติกรรมการมีส่วนร่วมของนักเรียน ประสิทธิภาพของครูผู้สอน สภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน รวมทั้งการสนับสนุนจากบ้านและชุมชน มาประกอบเพื่อหาความเชื่อมโยงกับผลการศึกษาที่ได้จากการวัดและประเมินผลของนักเรียน จำนวน 26 ข้อ

วิธีดำเนินการเก็บข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ได้ดำเนินการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง และติดต่อประสานงานกับโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อให้ตอบรับการเข้าร่วมโครงการ จากนั้นได้จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง การเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Trial) เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล พร้อมจัดส่งเครื่องมือในการเก็บข้อมูลทั้ง 4 ชุด คือ แบบสอบถามสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา แบบสอบถามสำหรับครู แบบสอบถามสำหรับนักเรียน และแบบทดสอบสำหรับนักเรียน รวมทั้งเอกสารและแบบฟอร์มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ คู่มือผู้ประสานงานโรงเรียน คู่มือบริหารการทดสอบ แบบฟอร์มติดตามครู และนักเรียน ให้ผู้ประสานงานโรงเรียนเป็นผู้ดำเนินการเก็บข้อมูลและดำเนินการทดสอบความรู้นักเรียน และดำเนินการส่งเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล เอกสารและแบบฟอร์มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กลับมาที่ สกศ. เพื่อทำการตรวจให้คะแนนแบบทดสอบ บันทึกและวิเคราะห์ผลข้อมูล ตลอดจนจัดทำรายงานผลการพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผล การศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

ในการวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ ได้ดำเนินการนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์ดังนี้

1. หาค่าความเที่ยงตรงของแบบทดสอบ โดยคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruence : IOC) และคัดเลือกข้อสอบที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.70 ขึ้นไป
2. หาค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบ โดยใช้สูตรคูเดอร์-ริชาร์ดสันสูตร 21 (Kuder-Richardson : K.R. 21)
3. หาค่าความยากง่ายและค่าอำนาจจำแนก มีการวิเคราะห์ข้อสอบเป็นรายข้อ (Item Analysis) โดยใช้เทคนิค 27 เปอร์เซนต์ของการจำแนกกลุ่มสูงกลุ่มต่ำ แล้วคำนวณหาค่าความยากและอำนาจจำแนกโดยใช้สูตรอย่างง่ายเพื่อคัดเลือกข้อสอบ
4. หาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้ง 3 ฉบับ โดยหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α - Coefficient) ด้วยวิธีของครอนบัค (Cronbach)

สรุปผล

จากการศึกษาครั้งนี้ทำให้ได้เครื่องมือวัดและประเมินผล การศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองที่มีมาตรฐานและเหมาะสมกับบริบท วัฒนธรรมของประเทศไทย สำหรับใช้วัดและประเมินผลการจัดการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองของสถานศึกษา เพื่อให้ทราบถึงสภาพการจัดการเรียนการสอนของตน ผลการวิเคราะห์ข้อมูล มีดังนี้

1. แบบทดสอบนักเรียน มีความเที่ยงตรงตามเนื้อหา ครอบคลุมพฤติกรรมที่ต้องการวัด มีค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา ค่าความเชื่อมั่น ค่าความยากง่าย และค่าอำนาจจำแนกอยู่ในระดับที่สามารถนำไปทำการทดสอบได้ จำนวนทั้งหมด 40 ข้อ

2. แบบสอบถาม ประกอบด้วย แบบสอบถามสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา แบบสอบถามสำหรับครู และแบบสอบถามสำหรับนักเรียน เมื่อปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ 5 คน ได้แบบสอบถามที่มีคุณภาพ คือ มีค่าความเที่ยงตรงตามเนื้อหา ความเชื่อมั่น ภาษาที่ใช้เหมาะสม และมีความชัดเจนในข้อคำถาม สามารถนำไปเก็บข้อมูลได้

อภิปรายผล

จากการศึกษาครั้งนี้สามารถนำผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลมาอภิปรายได้ดังนี้

การพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองในครั้งนี้ ทำให้ได้เครื่องมือฯ จำนวน 4 ฉบับ คือ 1) แบบทดสอบนักเรียนที่มีความตรงตามเนื้อหา ครอบคลุมพฤติกรรมที่ต้องการวัด มีค่าความเที่ยงตรงตามเนื้อหา ค่าความเชื่อมั่น ค่าความยากง่าย และค่าอำนาจจำแนกอยู่ในระดับที่สามารถนำไปใช้ทดสอบได้ จำนวนทั้งหมด 40 ข้อ และ 2) แบบสอบถาม จำนวน 3 ฉบับ ประกอบด้วย แบบสอบถามสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา แบบสอบถามสำหรับครู และแบบสอบถามสำหรับนักเรียนที่มีความตรงตามเนื้อหา มีค่าความเชื่อมั่นอยู่ในระดับที่สามารถนำไปใช้ทดสอบได้ ภาษาที่ใช้เหมาะสม และมีความชัดเจนในข้อคำถาม ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์การพิจารณาที่กำหนดว่า ค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาควรคัดเลือกข้อสอบที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.70 ขึ้นไป (Innes and Straker, 2003 : 5 อ้างอิงมาจาก Thorn and Deitz, 1989) โดยเครื่องมือที่สร้างและพัฒนาขึ้นควรมีความเชื่อมั่นอย่างน้อย 0.70 แต่หากเป็นเครื่องมือที่ใช้วัดเจตคติ ความรู้สึกควรมีความเชื่อมั่นตั้งแต่ 0.70 ขึ้นไป (Burns and Grove, 1997 : 327 อ้างอิงใน สมชาย วรภิเษมสกุล, 2554: 288) ส่วนค่าความยากง่ายของข้อสอบที่คัดเลือกควรมีค่าอยู่ระหว่าง 0.20 ถึง 0.80 และมีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ 0.20 ขึ้นไป จึงจะเป็นข้อสอบที่สามารถจำแนกคนเก่งและคนอ่อนออกจากกันได้ดี (Ebel, 1978 : 267) อ้างอิงใน สมชาย วรภิเษมสกุล, 2554 : 289)

การนำกรอบการวิจัย การออกแบบเครื่องมือ และวิธีดำเนินการเก็บข้อมูลที่ได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติจากโครงการประเมินผลการศึกษาหน้าที่และความเป็นพลเมืองระดับนานาชาติ (International Civic and Citizenship Education Study : ICCS) มาปรับใช้ทำให้เครื่องมือวัดและประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองที่สร้างและพัฒนาขึ้นมีความสอดคล้อง เหมาะสมกับบริบทวัฒนธรรมของสถานศึกษาในประเทศไทย ตลอดจนมีคุณภาพเทียบเคียงมาตรฐานสากล

ข้อเสนอแนะ

1. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาควรนำบทเรียนที่ได้จากการดำเนินโครงการพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง โดยเทียบเคียงมาตรฐานสากลในครั้งนี้ไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเครื่องมือให้มีคุณภาพและมาตรฐานมากยิ่งขึ้น เพื่อนำเครื่องมือไปดำเนินการเก็บข้อมูลจริง และนำข้อสรุปที่ได้ไปเป็นฐานข้อมูลประกอบการจัดทำนโยบายการศึกษาด้านการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาโดยรวมของชาติให้เหมาะสมต่อไป

2. การศึกษาครั้งนี้มีข้อจำกัดบางประการ ทำให้ไม่ได้มีการเก็บข้อมูลจริง (Main Survey) แต่ประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้จากโครงการประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองระดับนานาชาติ (International Civic and Citizenship Education Study : ICCS) ทำให้ผู้วิจัยมีความรู้ และทักษะในการพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองมากขึ้น สามารถบริหารจัดการโครงการเพื่อเตรียมความพร้อมในการเข้าร่วมโครงการ ICCS ครั้งต่อไปได้

3. การศึกษาบริบทที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนในด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง มีตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว โรงเรียน ชุมชน ดังนั้น ควรดำเนินการเก็บข้อมูลจากบุคคลหรือหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้วย เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองของนักเรียนได้ชัดเจนมากขึ้น

บรรณานุกรม

- กมลวรรณ คารมปราษฎ์ คล้ายแก้ว. (2557). “บทบาทของครอบครัวในการปลูกฝังและพัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยให้กับเด็กและเยาวชน”. วารสารพฤติกรรมศาสตร์. ปีที่ 20 ฉบับที่ 1 มกราคม 2557, หน้า 1686-1442.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2553). การสัมมนาเรื่อง การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย. ห้องแกรนด์ฮอลล์ 2 โรงแรมรามารการ์เด้นส์ กรุงเทพฯ. สืบค้นจาก <http://www.manager.co.th> เมื่อวันที่ 14 ธันวาคม 2553.
- ถวิล บุรีกุลและคณะ. (2555). การวัดความเป็นพลเมือง (Measuring Citizenship). กรุงเทพฯ: สำนักวิจัยและพัฒนาสถาบันพระปกเกล้า.
- ทิวดี มณีโชติ. (2554). เทคนิคการเขียนรายงานการวิจัยและวิทยานิพนธ์. กรุงเทพฯ: ศูนย์การเรียนรู้และผลิตสิ่งพิมพ์ระบบดิจิทัล มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- ธเนศวร เจริญเมือง. (2548). แนวคิดว่าด้วยความเป็นพลเมือง. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น.
- นิภา ศรีโพธิ์โรจน์. (2531). หลักการวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ศึกษาวรร.
- บุญเชิด ภิญโญอนันตพงษ์. (2519). การวัดและประเมินผลการศึกษา. กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. (2552). การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง : Civic Education พัฒนาการเมืองไทยโดยสร้างประชาธิปไตยที่ "คน". กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปลินธร เพ็ชรฤทธิ์. (2550). สภาพและปัญหาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดี ให้แก่นักเรียนมัธยมศึกษาของครูสังคมศึกษา. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์ (2546). ระเบียบวิธีวิจัยการสื่อสาร. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2535). วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- ภัทรา นิคมานนท์. (2544). การวิจัยทางการศึกษาและสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: อักษราพิพัฒน์.
- รสสุคนธ์ มกรมณี. (2553). รายงานเบื้องต้นของสมาคมการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษานานาชาติ (IEA) เรื่อง การศึกษานานาชาติเกี่ยวกับการให้ความรู้เรื่องหน้าที่พลเมือง (ICCS). อัดสำเนา.
- วรพล วิแหลม. (2557). “ปัจจัยเชิงเหตุสถานการณ์สังคมปัจจุบันของพฤติกรรมพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์”. วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 33 ฉบับที่ 1 ปี 2557, หน้า 122-128.
- วรรณรัตน์ อึ้งสุประเสริฐ. (2544). การวิจัยทางการศึกษา. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏจันทรเกษม.

- วรภรณ์ สามโกเศศ. (2554). **การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง**. หนังสือพิมพ์มติชน ฉบับวันที่ 3 มี.ค. 2554. สืบค้นจาก http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=22721&Key=news_research.
- วิชัย ภูโยธิน และคณะ. (2552). **หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม ม.4-ม.6**. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- ศศิวิมล เกลียวทอง. (2556). “ปัจจัยบางประการที่ส่งผลต่อทักษะชีวิตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 2”. วารสารวิชาการ Veridian E-Journal. ปีที่ 6 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2556): หน้า 444-460.
- ศรัณยู หมั่นทรัพย์. (2550). “การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง: ฐานรากของการเมืองภาคพลเมือง,” วารสารสถาบันพระปกเกล้า. ปีที่ 6 ฉบับที่ 2. หน้า 101-115.
- ศิริชัย กาญจนวาสี. (2544). **ทฤษฎีการทดสอบดั้งเดิม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ศักดิ์ชัย นิรัญทวี. (2548). **รายงานการวิจัยเอกสาร การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี**. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- สมชาย วรภิเกษมสกุล. (2554). **ระเบียบวิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์**. โครงการตำราเฉลิมพระเกียรติฉลองพระชนมพรรษา 84 พรรษา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.
- สมหวัง พิริยานุวัฒน์. “พลเมืองศึกษาของไทย : นโยบายและการปฏิบัติในโรงเรียน”. **จุฬาสัมพันธ์** ปีที่ 48 ฉบับที่ 13 วันที่ 28 มีนาคม 2548. สืบค้นจาก http://www.research.chula.ac.th/web/cu_online/2548/march13_2.htm.
- สุชาติ บวรกิตติวงศ์. (2548). **สถิติประยุกต์ทางพฤติกรรมศาสตร์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2554). **การส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยผ่านกิจกรรมค่าย**. กรุงเทพฯ : สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑**. กรุงเทพฯ.
- (2556). **บทวิเคราะห์สาระองค์ความรู้เบื้องต้นเรื่อง การประเมินผลทางการศึกษานานาชาติ ด้านการศึกษาหน้าที่และความเป็นพลเมือง : การพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลทางการศึกษา โดยเทียบเคียงมาตรฐานสากล**. เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ครั้งที่ 2 ประจำปี 2557 เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2557 ณ โรงแรมพูลแมน ราชอาอคิด จังหวัดขอนแก่น.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2548). **มาตรฐานการศึกษาของชาติ**. กรุงเทพฯ.
- (2554). **ยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ.2553 - พ.ศ.2561** โดยอนุกรรมการปฏิรูปการศึกษาด้านพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองดี. กรุงเทพฯ.

- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (2555). **พลเมืองในระบบประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ.
- สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2547). **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540**. กรุงเทพฯ.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2554). **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2554**. กรุงเทพฯ.
- Cogan, J.J. & Derrocott, R. (2000). **Citizenship for the 21st Century: An International Perspective on Education**. London : Kogan Page.
- Innes, E. and L. Straker. **“Good Validity” Validity of Work Related assessments** : Retrieved June 18, 2003, สืบค้นจาก <http://www.med-tox.com/analysis.html>.
- Schulz, Wolfram and Fraillon, Julian. (2008). **"An International Perspective on Civic And Citizenship Education: Exploring the Learning Context for Lower Secondary Students"**, สืบค้นจาก http://research.acer.edu.au/research_conference_2008/13
- Schulz, Wolfram & Ainley, John & Fraillon, Julian. (2011). **ICCS 2009 Technical Report**. Amsterdam : The International Association for the Evaluation of Educational Achievement. Ladattavissa , สืบค้นจาก <http://rms.iea-dpc.org/> [viitattu 12.7.2012].
- Schultz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Kerr, D. & Losito, B. (2010). **Initial Findings from the IEA in International Civic & Citizenship Education Study**. Amsterdam: Multicopy Netherlands.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบทดสอบด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง
จากการประเมินของผู้เชี่ยวชาญ ระยะการทดลองเครื่องมือภาคสนาม (Field Trial)

ตารางที่ 11 ค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบทดสอบด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองจากการประเมิน
ของผู้เชี่ยวชาญ ระยะการทดลองภาคสนาม (Field Trial)

ข้อ	คะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ (คนที่)					ดัชนีความ สอดคล้อง (IOC)	ผลการ พิจารณา
	1	2	3	4	5		
1	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
2	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
3	+1	0	+1	+1	+1	0.80	คัดเลือกไว้
4	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
5	+1	+1	+1	0	+1	0.80	คัดเลือกไว้
6	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
7	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
8	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
9	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
10	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
11	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
12	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
13	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
14	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
15	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
16	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
17	+1	+1	+1	+1	0	0.80	คัดเลือกไว้
18	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
19	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
20	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
21	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
22	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
23	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
24	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
25	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
26	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
27	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
28	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
29	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
30	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
31	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้

ข้อ	คะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ (คนที่)					ดัชนีความ สอดคล้อง (IOC)	ผลการ พิจารณา
	1	2	3	4	5		
32	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
33	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
34	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
35	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
36	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
37	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
38	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
39	+1	+1	0	+1	+1	0.80	คัดเลือกไว้
40	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
41	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
42	+1	+1	+1	+1	0	0.80	คัดเลือกไว้
43	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
44	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้
45	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	คัดเลือกไว้

ภาคผนวก ข
รายชื่อผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

แบบทดสอบ

ครูต้นแบบสอนวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา จำนวน 5 คน ได้แก่

1. นางฉลาด ทองทิพย์	โรงเรียนชุมพลโพธิ์พิสัย จ.หนองคาย
2. นายบุญเพิ่ม จอมใจหาญ	โรงเรียนตำบองราษฎร์สงเคราะห์ จ.เขียงราย
3. นางรัชกร ประสิทธิ์เตสัง	โรงเรียนธาทองพิทยาคม จ.บุรีรัมย์
4. นางสาวลักษณ รอดผล	โรงเรียนสะอาดเผดิมวิทยา จ.ชุมพร
5. นางวีรนุช สรรรัตน์กุล	ข้าราชการเกษียณ

แบบสอบถาม

1. นางสุรางค์ โพธิ์พฤษาวงศ์	ที่ปรึกษาด้านวิจัยและประเมินผลการศึกษา สกศ.
2. นายชาญ ตันติธรรมถาวร	ผู้อำนวยการสำนักประเมินผลการจัดการศึกษา สกศ.
3. นางเกื้อกุล ชั่งใจ	นักวิชาการศึกษาชำนาญการพิเศษ
4. นางสาวทวีพร บุญวานิช	นักวิชาการศึกษาชำนาญการพิเศษ
5. นางสาวสุวิมล เล็กสุขศรี	นักวิชาการศึกษาชำนาญการพิเศษ

ภาคผนวก ค
แบบฟอร์มการบริหารการทดสอบ

แบบฟอร์มการบริหารการทดสอบ

การพัฒนาเครื่องมือ (FT) – แบบฟอร์มการจัดการสอบ

- 1) ชื่อโรงเรียน: _____
- 2) หมายเลขประจำโรงเรียน (School ID): _____
- 3) ชื่อห้องเรียน ม.2/ _____
- 4) ชื่อผู้ประสานงานโรงเรียน: _____
- 5) ชื่อผู้บริหารการทดสอบ: _____
- 6) ตำแหน่งผู้บริหารการทดสอบ:
 - เจ้าหน้าที่ของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
 - ครูในโรงเรียนที่ไม่ใช่ครูประจำชั้นกลุ่มตัวอย่าง
 - อื่นๆ โปรดระบุ : _____
- 7) วันที่ในการทดสอบ : _____
- 8) กำหนดเวลาเริ่มต้น : _____

กำหนดเวลาของชั่วโมงการทดสอบและการตอบแบบสอบถาม			
เวลาเริ่มต้น		เวลายุติ	
(9a)	น.	(9b)	น.
(10a)	น.	(10b)	น.
(11a)	น.	(11b)	น.
(12a)	น.	(12b)	น.

- 9) มีสถานการณ์เฉพาะหรือเหตุการณ์ไม่ปกติใดๆหรือไม่ในระหว่างชั่วโมงสอบ
 - ไม่มี
 - มี โปรดอธิบาย _____
- 10) นักเรียนมีปัญหาเฉพาะใดๆหรือไม่ในการทดสอบนี้ เช่น ข้อสอบยากเกินไป เวลาสอบไม่เพียงพอ อ่อนเพลีย สับสน
 - ไม่มี
 - มี โปรดอธิบาย _____
- 11) มีปัญหาใดๆเกี่ยวกับเอกสารการทดสอบ หรือไม่ เช่น การเว้นว่างในแบบฟอร์มติดตามนักเรียน แบบทดสอบไม่เพียงพอ ฯลฯ
 - ไม่มี
 - มี โปรดอธิบาย _____

ภาคผนวก ง
แบบฟอร์มติดตามนักเรียน

แบบฟอร์มติดตามนักเรียน

การพัฒนาเครื่องมือ (FT) – แบบฟอร์มติดตามนักเรียน

- 1) ชื่อโรงเรียน: _____
- 2) School ID: _____
- 3) ชื่อผู้บริหารโรงเรียน: _____
- 4) ชื่อผู้ประสานงานโรงเรียน : _____
- 5) โทรศัพท์(มือถือ) _____ โทรศัพท์(ที่ทำงาน) _____
- 6) Email: _____
- 7) จำนวนห้องเรียนชั้น ม.2 ทั้งโรงเรียน: _____ ห้องเรียน
- 8) ชั้น ม.2 ห้องกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ห้อง ม. 2/ _____ จำนวนทั้งสิ้น _____ คน
แบ่งเป็น ชาย _____ คน หญิง _____ คน

เลขที่ (ในชั้นเรียน)	หมายเลข แบบทดสอบ	หมายเลข แบบสอบถาม	ชื่อนักเรียน	เพศ	วันเกิด เดือน/ปี	สถานภาพการทดสอบ	
						ST	SQ
1.							
2.							
3.							
4.							
5.							

หมายเหตุ FT= Filed Trial ST = Student Test SQ= Student Questionnaire

เลขรหัสสองตัวแรก = รหัสโรงเรียน

เลขรหัสสามตัวหลัง = รหัสประจำตัวผู้เข้าร่วมทดสอบ

คำชี้แจง

การกรอกแบบฟอร์มติดตามนักเรียน

1. ในการแจกแบบทดสอบนักเรียนและแบบสอบถามนักเรียนให้แจกตามเลขที่ในชั้นเรียน เช่น ด.ช.สมชาย เลขที่ 1 จะได้รับแบบทดสอบนักเรียนฉบับที่ FTST01001 และแบบสอบถามนักเรียนฉบับที่ FTSQ01001 ไล่เรียงตามลำดับไปเรื่อยๆ จนครบจำนวนนักเรียนในห้องเรียนนั้นๆ
2. การกรอกเพศ หากเป็นนักเรียนชาย กรอก “ช” ในช่องเพศ และนักเรียนหญิง กรอก “ญ”
3. การกรอกวันเกิดให้กรอกเฉพาะเดือนและปี พ.ศ.ที่เกิด เช่น ถ้านักเรียนผู้เข้าสอบเกิดวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2543 ให้กรอกว่า “01/43”
4. สำหรับช่องสถานภาพการทดสอบ ให้ชี้แจงการเข้าร่วมทดสอบของนักเรียนโดยจะแบ่งเป็น
 - 2 ช่องคือ แบบทดสอบนักเรียน (ST) และแบบสอบถามนักเรียน (SQ) สามารถกรอกได้ดังนี้
 - 4.1 ถ้านักเรียนเข้าร่วมการทดสอบ ให้กรอก “✓”
 - 4.2 ถ้านักเรียนไม่เข้าร่วมการทดสอบ ให้กรอก “✗” และให้ถือว่าขาดการสอบไป
ไม่สามารถมาเข้าร่วมการทดสอบได้ภายหลัง

ภาคผนวก จ

ผลการวิเคราะห์สภาวะการณ์เตรียมความพร้อมเยาวชนไทยด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง
จากผลการพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง

ผลการวิเคราะห์สภาวะการณ์เตรียมความพร้อมเยาวชนไทยด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง จากผลการพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง

ในสภาวะการณ์ปัจจุบันการเตรียมความพร้อมด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองของประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเตรียมความพร้อมให้กับเยาวชนที่ถือว่าเป็นอนาคตของชาติมีความสำคัญยิ่ง การปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกให้เยาวชนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตน ประพฤติปฏิบัติตามหลักทางศาสนา กฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของชาติ ตลอดจนคำสั่งสอนของพ่อแม่ ครู อาจารย์ เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน สร้างคุณค่าให้กับตนเอง เป็นสมาชิกที่ดีและเป็นที่ยอมรับของสังคม ส่งผลให้ประเทศเจริญก้าวหน้าและพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างเยาวชนให้รู้จักหน้าที่และความเป็นพลเมือง การจัดการเรียนการสอน การบริหารจัดการ การมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ตลอดจนสิ่งแวดล้อม ครอบครัว และชุมชนล้วนแล้วแต่มีผลต่อเจตคติ ค่านิยม และพฤติกรรมของเด็ก สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในการจัดทำนโยบายทางการศึกษาของชาติ เล็งเห็นความสำคัญในการสร้างเยาวชนให้รู้จักหน้าที่ของตนเอง เป็นพลเมืองที่ดีของชาติ จึงได้มีการดำเนินโครงการการพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง โดยเทียบเคียงมาตรฐานสากลขึ้น เพื่อพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองตามบริบทของสถานศึกษาในประเทศไทยให้มีคุณภาพ ตามแนวคิดจากการเข้าร่วมโครงการประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองระดับนานาชาติ (International Civic and Citizenship Education Study : ICCS) ในปี ค.ศ. 2009 ซึ่งจะใช้เป็นฐานข้อมูลประกอบการจัดทำนโยบายการศึกษาของชาติต่อไป

จากการดำเนินงานดังกล่าว นอกจากจะได้เครื่องมือวัดและประเมินผลฯ ที่มีคุณภาพเหมาะสมกับบริบทของไทยแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าผลการวิเคราะห์การเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Trial) และข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ยังเป็นประโยชน์ในการเตรียมความพร้อมเยาวชนไทยด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองอีกด้วย จึงได้จัดทำเอกสารเรื่องนี้ขึ้น เพื่อวิเคราะห์สภาวะการณ์ปัจจุบันในการเตรียมความพร้อมเยาวชนไทยด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง จากผลการพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองโดยประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ปีการศึกษา 2557 ของโรงเรียนที่เปิดการเรียนการสอนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นทุกสังกัดและขนาดโรงเรียน ในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้และกรุงเทพมหานคร จำนวน 20 โรงเรียน เป็นผู้บริหารสถานศึกษาจำนวน 20 คน ครูที่สอนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 174 คน และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 566 คน

ในการดำเนินการเก็บข้อมูล สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาติดต่อประสานงานกับโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อให้ตอบรับการเข้าร่วมโครงการ จากนั้นได้จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้เครื่องมือ 4 ชุด คือ แบบสอบถามสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา แบบสอบถามสำหรับครู แบบสอบถามสำหรับนักเรียน และแบบทดสอบสำหรับนักเรียน รวมทั้ง คู่มือผู้ประสานงานโรงเรียน คู่มือบริหารการทดสอบ แบบฟอร์มติดตามครู และนักเรียน ให้ผู้ประสานงานโรงเรียนเป็นผู้ดำเนินการเก็บข้อมูลและดำเนินการทดสอบความรู้นักเรียน และส่งข้อมูลเอกสารและแบบฟอร์มต่าง ๆ กลับมาที่สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ทำการตรวจให้คะแนน บันทึกและวิเคราะห์ผลข้อมูล

สรุปผล

จากการศึกษาผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการทดสอบความรู้ของนักเรียน และสอบถามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา ครู และนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ทำให้ได้ข้อสรุปภาพรวมด้านต่างๆ ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

นักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจาก 4 ภูมิภาคและกรุงเทพมหานคร จำนวน 566 คน เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 58.0 เพศชาย คิดเป็นร้อยละ 42.0 นักเรียนส่วนใหญ่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเป็นนักเรียนในโรงเรียนขนาดใหญ่ บิดาหรือผู้ปกครองที่เป็นเพศชายและมารดาหรือผู้ปกครองที่เป็นเพศหญิงส่วนใหญ่มีการศึกษาสูงสุดคือ ระดับประถมศึกษา (ป.6) ประกอบอาชีพรับจ้างและเกษตรกรเป็นส่วนใหญ่ และค่อนข้างสนใจในด้านการเมือง และสังคม นักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ทำกิจกรรมภายนอกโรงเรียนในวันจันทร์-ศุกร์ ช่วงเปิดเรียนตามปกติในการดูโทรทัศน์ หรือวีดิทัศน์ ประมาณ 1-2 ชั่วโมง รองลงมาคือใช้คอมพิวเตอร์หรืออินเทอร์เน็ต ประมาณ 30-60 นาที ติดตามข่าวสารทั้งในและต่างประเทศทางโทรทัศน์อย่างน้อยหนึ่งครั้งต่อสัปดาห์

ครูในโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 20 โรงเรียน มีครูที่ตอบแบบสอบถามทั้งหมดจำนวน 174 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 65.5 และเป็นเพศชายคิดเป็นร้อยละ 34.5 ครูส่วนใหญ่มีอายุมากกว่า 50-60 ปี มีระยะเวลาการประกอบอาชีพครูรวมเฉลี่ยประมาณ 17 ปี และระยะเวลาที่เป็นครูในโรงเรียนปัจจุบันเฉลี่ยประมาณ 10 ปี เป็นครูที่สอนรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเป็นวิชาหลักมากที่สุด ส่วนวิชาที่สอนเพิ่มเติมมากที่สุดคือ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ส่วนใหญ่ครูใช้เวลาในการสอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 คิดเป็นร้อยละ 20-40 จากเวลาที่สอนทั้งหมด นอกจากนี้ในปีการศึกษาปัจจุบันครูที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เคยดำรงตำแหน่งและมีหน้าที่ความรับผิดชอบด้านแนะแนวและกิจกรรมให้คำปรึกษา แต่ไม่เคยดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้อำนวยการเลย นอกเหนือจากภาระงานในโรงเรียนแล้ว ในระยะเวลา 1 ปีที่ผ่านมา ครูที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดโดยองค์กรศาสนา กิจกรรมสมาคมครู สมาคมผู้ปกครองและครู กิจกรรมกลุ่มด้านสุขภาพและบุคคลทุกพลภาพ กิจกรรมองค์กรเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และกิจกรรมที่ส่งเสริมวัฒนธรรมในชุมชน 2-3 ครั้ง

ผู้บริหารสถานศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 20 โรงเรียน พบว่าผู้บริหารส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 18 คน และเป็นเพศหญิง จำนวน 2 คน ส่วนใหญ่มีอายุมากกว่า 50-60 ปี มีระยะเวลาการดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนโดยรวมเฉลี่ยประมาณ 15 ปี และดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการในโรงเรียนปัจจุบันเฉลี่ยประมาณ 4 ปี โรงเรียนส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนรัฐบาล มีจำนวนครูทั้งโรงเรียนเฉลี่ยประมาณ 43 คน และจำนวนครูที่สอนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 เฉลี่ยประมาณ 10 คน มีจำนวนนักเรียนชายเฉลี่ยประมาณ 375 คน จำนวนนักเรียนหญิงเฉลี่ยประมาณ 489 คน

2. ความรู้ด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองของนักเรียน

การวัดความรู้ด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองจะวัดผลสัมฤทธิ์จากทักษะการคิดใน 2 ระดับ คือ 1) การรู้ หมายถึง การจดจำข้อมูลที่ได้เรียนรู้มาใช้ในการตอบคำถาม 2) การให้เหตุผลและการวิเคราะห์ หมายถึง การนำข้อมูลหรือความรู้ที่ตนเองมี มาสรุปความคิดประกอบการให้เหตุผลแล้วนำมาใช้ในการวิเคราะห์เลือกตอบคำถามจากแบบทดสอบ ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับหน้าที่และความเป็นพลเมือง 9 ด้าน ได้แก่ 1) สังคมพลเมืองและระบบ 2) หลักการของสังคมพลเมือง 3) การมีส่วนร่วมในภาคพลเมือง 4) เอกลักษณ์ของสังคมเมือง 5) การพัฒนาอย่างยั่งยืน 6) การมีปฏิสัมพันธ์กันในโรงเรียน

7) การใช้สื่อสังคมสมัยใหม่ 8) ความตระหนักในเศรษฐกิจ และ 9) คุณธรรม จริยธรรม ผลการวิเคราะห์ ข้อมูลพบว่า นักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีคะแนนความรู้ด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองอยู่ในระดับดี คิดเป็นร้อยละ 50.7 รองลงมาคือระดับพอใช้ คิดเป็นร้อยละ 32.5 นักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีคะแนนความรู้ด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองโดยเฉลี่ย 26.57 คะแนน จากคะแนนเต็ม 45 คะแนน ผู้ที่ได้คะแนนสูงสุดคือผู้ที่ได้ 39 คะแนน ส่วนผู้ที่ได้คะแนนต่ำสุดคือ ผู้ที่ได้ 5 คะแนน

3. ความคิดเห็น/เจตคติของนักเรียน

ความคิดเห็นของนักเรียนจากการตอบแบบสอบถาม คือการวัดการรับรู้และพฤติกรรมของนักเรียนที่มีต่อหน้าที่และความเป็นพลเมือง 4 ด้าน ได้แก่ 1) ค่านิยม ความเชื่อ หมายถึง รูปแบบของความรู้สึกรู้สึกนึกคิดที่เกี่ยวกับหน้าที่และความเป็นพลเมือง อาจมีเหตุผลหรือไม่มีเหตุผลก็ได้ ที่บุคคลหรือกลุ่มคนในสังคมยึดมั่น พอใจ ยอมรับ และให้คุณค่า ซึ่งส่งผลกับพฤติกรรมที่แสดงออกมา 2) เจตคติ หมายถึง สภาวะของจิต ซึ่งเกิดจากประสบการณ์การเรียนรู้ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นตัวกำหนดทิศทางของความรู้สึกต่อ สิ่งต่าง ๆ สามารถเปลี่ยนแปลงได้ 3) เจตนาเชิงพฤติกรรม หมายถึง ความรู้สึกหรือเจตคติที่บุคคลแสดงออกมาถึงพฤติกรรมที่คาดการณ์ว่าอาจเกิดขึ้นในอนาคต 4) พฤติกรรม หมายถึง การกระทำที่บุคคลแสดงออกมามีทั้งพฤติกรรมภายนอกที่สังเกตได้ และพฤติกรรมภายในที่สังเกตไม่ได้โดยตรง นอกจากนี้ปัจจัยที่ส่งผลต่อความรู้ และความคิดเห็นของนักเรียนด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง ได้รับอิทธิพลมาจากสภาพแวดล้อมทางบ้าน ครอบครัว กลุ่มสังคม ห้องเรียน โรงเรียน ชุมชน รวมถึงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ซึ่งผลที่ได้จากการศึกษาแบ่งออกเป็นด้านต่าง ๆ ดังนี้

3.1 ด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง

นักเรียนกลุ่มที่เป็นตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าประชาชนทุกคนควรได้รับการเคารพในสิทธิทางสังคมและการเมือง และมีสิทธิ มีอิสระในการแสดงความคิดเห็น โดยที่ประชาชนสามารถประท้วงได้หากเชื่อว่ากฎหมายขาดความยุติธรรม ซึ่งการประท้วงทางการเมืองไม่ควรใช้ความรุนแรง ช่องว่างหรือความแตกต่างของรายได้ระหว่างคนจน คนรวยควรต่างกันอย่างน้อย และผู้นำทางการเมืองไม่ควรได้รับอนุญาตให้งานของรัฐแก่สมาชิกในครอบครัว นักการเมืองต้องมีความซื่อสัตย์ มีคุณธรรม มีความรับผิดชอบต่อการกระทำผิดกฎหมายของคนในครอบครัว ส่งเสริมให้คนในครอบครัวมีคุณธรรมและศีลธรรม เพื่อเป็นแบบอย่างและเป็นพลเมืองที่ดี ซึ่งตามความเห็นของนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่า การเป็นพลเมืองดีต้องเคารพกฎหมาย มีศีลธรรม สิ่งสำคัญที่สุดคือต้องมีจิตสำนึกที่ดี ตลอดจนมีการขัดเกลาพัฒนาตนเองและการปฏิบัติตัวถูกต้องเหมาะสม มากกว่าที่จะมุ่งให้มีความรู้ด้านการเป็นพลเมืองดีเพียงเท่านั้น

สำหรับเจตนาเชิงพฤติกรรม นักเรียนไม่เห็นด้วยที่มองว่าการป้องกันการคอร์รัปชันเป็นเรื่องของผู้ใหญ่ไม่เกี่ยวข้องกับตนเอง ไม่ยอมรับการติดสินบนเจ้าหน้าที่ของรัฐเพื่อให้งานบรรลุผลสำเร็จ และไม่เห็นด้วยที่ข้าราชการใช้ทรัพยากรในหน่วยงานเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว ไม่เห็นด้วยที่จะเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งที่เป็นคนในพื้นที่ เพื่อนหรือญาติที่มีความสัมพันธ์กันเพราะเชื่อว่าจะให้บริการได้จริงหลังการเลือกตั้ง ไม่ยอมรับหากเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือข้าราชการอนุมัติสัญญา/สัมปทานให้กับคนที่มีความสัมพันธ์ด้วย แต่ยอมรับได้หากเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือข้าราชการช่วยเหลือคนในครอบครัวหรือเพื่อนเข้าทำงานราชการ

ส่วนเรื่องอำนาจหน้าที่ของรัฐบาล นักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นด้วยที่รัฐบาลมีหน้าที่ส่งเสริมวิถีชีวิตด้านศาสนาและสามัญสำนึก และควรดูแลประชาชนเหมือนพ่อแม่ดูแลลูก แต่ไม่เห็นด้วยกับการยอมรับการกระทำผิดกฎหมายถ้ามีความจำเป็น และที่รัฐบาลยังมีอำนาจยิ่งแก้ไขปัญหาคือตลอดจนความไม่เป็นประชาธิปไตยของรัฐบาล ถึงแม้ว่าจะทำให้งานมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น ทุกคนมี

ความพอใจกับความก้าวหน้า และรัฐบาลยังเป็นตัวแทนของประชาชน ในขณะที่เดียวกันก็เห็นด้วยที่ศาลสามารถใช้กฎหมายได้อย่างยุติธรรม ทุกคนได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันและไม่มีการคอร์รัปชันในระบบกฎหมาย แต่ไม่เห็นด้วยที่กฎหมายเอื้อประโยชน์ให้แก่บุคคลที่มีเงิน มีอำนาจ รัฐบาลมักเข้ามาแทรกแซงการตัดสินใจต่าง ๆ ของศาล

3.2 ด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน

การมีส่วนร่วมในภาคพลเมือง หมายถึง การเปิดโอกาสให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม มีส่วนร่วมในการพัฒนา มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ รวมถึงการตรวจสอบ ติดตาม และประเมินผล ในเรื่องที่มีผลกระทบต่อตนเองและส่วนรวม จากการศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างพบว่า โรงเรียนต้องเปิดโอกาสให้นักเรียนมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนาโรงเรียนมากขึ้น โดยส่วนใหญ่เห็นด้วยที่ทุกโรงเรียนควรมีสภานักเรียน รวมทั้งจัดตั้งกลุ่มของนักเรียนเพื่อแสดงความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหาของโรงเรียน ซึ่งช่วงที่ผ่านมานักเรียนส่วนใหญ่เคยมีส่วนร่วมในการออกเสียงเลือกตั้งภายในโรงเรียน เคยมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการบริหารงานโรงเรียน และเป็นอาสาสมัครในกิจกรรมทางดนตรีหรือการแสดง สำหรับด้านการเรียนการสอน นักเรียนมีโอกาสแสดงความคิดเห็นในเรื่องเนื้อหาที่สอน ภาระเทียบในชั้นเรียน หนังสือและอุปกรณ์ต่าง ๆ และภาระเทียบของโรงเรียนในระดับปานกลาง มีโอกาสแสดงความคิดเห็นน้อยในเรื่องตารางเรียน วิธีการสอนและกิจกรรมพิเศษนอกหลักสูตร ในบางครั้งเมื่อมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนประเด็นทางการเมืองและสังคมในระหว่างเรียนของนักเรียน ครูนำเสนอประเด็นต่าง ๆ อย่างหลากหลายแง่มุมและส่งเสริมให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น ตัดสินใจ อภิปรายแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างด้วยตนเอง แต่มีการแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างจากนักเรียนส่วนใหญ่อย่างเปิดเผยค่อนข้างน้อย ในขณะเดียวกันนักเรียนส่วนใหญ่เห็นด้วยว่านักเรียนเข้ากับครูได้ดี ครูมีการปฏิบัติต่อนักเรียนอย่างยุติธรรม เอาใจใส่ความเป็นอยู่และช่วยเหลือนักเรียนเสมอ ไม่มีความรู้สึกกลัวว่านักเรียนคนอื่นจะมารังแก ไม่รู้สึกเหมือนเป็นคนอื่นเมื่ออยู่ในโรงเรียน สำหรับเรื่องการวางตัวในสังคมเมื่อมีความคิดเห็นที่แตกต่างนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นด้วยที่เพื่อนร่วมชั้นไม่ควรจะทะเลาะกัน เพื่อความสมานฉันท์ เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำแนะนำของพ่อแม่และครูถึงแม้ว่าจะไม่เห็นด้วยในเรื่องนั้น ๆ

สำหรับความคิดเห็นของครูจากกลุ่มตัวอย่างพบว่า ครูทั้งหมดหรือเกือบทั้งหมดมีส่วนร่วมในการบริหารและพัฒนาโรงเรียนด้วยความตั้งใจและเต็มใจ สนับสนุนความมีระเบียบวินัยของนักเรียน ส่งเสริมให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน โดยเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ เช่น ภาระเทียบของโรงเรียน ภาระเทียบในห้องเรียน วิธีการสอน เนื้อหา กิจกรรมพิเศษนอกหลักสูตร หนังสือและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่นักเรียนใช้ในโรงเรียนอยู่ในระดับปานกลาง โดยที่นักเรียนมีส่วนร่วมในเรื่องตารางเรียนอยู่ในระดับน้อย ในส่วนของกิจกรรมที่ทางโรงเรียนจัดขึ้น นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เข้าร่วมกิจกรรมด้านกีฬา และการรณรงค์ต่าง ๆ มากที่สุด ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ส่งผลให้ครูที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเห็นว่านักเรียนส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดี มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับครู อาจารย์ และบุคลากรในโรงเรียน แสดงการใส่ใจดูแล ช่วยกันรักษาอุปกรณ์และเครื่องมือเครื่องใช้ของโรงเรียน และแสดงความรู้สึกร่วมกันเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียน ประพฤติตัวดีเมื่ออยู่ในและนอกโรงเรียน ปฏิบัติตามกฎหมายของโรงเรียนอย่างเคร่งครัด ตลอดจนมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านกีฬา นันทนาการ และศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งการใช้สิทธิเลือกตั้งผู้แทนในชั้นเรียนและผู้แทนคณะกรรมการโรงเรียน อย่างไรก็ตาม ครูมีความเห็นว่านักเรียนทั้งหมดหรือเกือบทั้งหมดมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีในชั้นเรียนเข้ากับเพื่อนร่วมชั้นได้ดี มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับนักเรียนคนอื่น ๆ ตลอดจนมีความเคารพในการเป็นปัจเจกบุคคลของเพื่อนร่วมชั้นเป็นส่วนใหญ่ นักเรียนส่วนใหญ่รับฟังและเคารพความ

ความเห็นของผู้อื่น รู้สึกสบายและผ่อนคลายในระหว่างการอภิปราย ในชั้นเรียน และกล้าแสดงความคิดเห็นของตนเองที่แตกต่างจากคนส่วนมาก ปัญหาด้านพฤติกรรมที่พบในโรงเรียนในบางครั้ง เช่น ปัญหาเกี่ยวกับ ยาเสพติด ชอบทำลายสาธารณสมบัติ เกเร ชอบรังแกเพื่อน ส่วนปัญหาเรื่องนักเรียนตั้งครุภัณฑ์ไม่พร้อม ชอบพกอาวุธติดตัว รังเกียจ ถูกเหยียดหยาม คนต่างเชื้อชาติ ศาสนา และสีผิว ไม่พบเลย

ด้านผู้บริหารสถานศึกษามีความเห็นที่ ครูทั้งหมดหรือเกือบทั้งหมดที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียน โดยเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อปรับปรุง พัฒนาโรงเรียนด้วยความตั้งใจ ส่งเสริม สนับสนุนความมีระเบียบวินัยของนักเรียน และมีความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงาน มีทัศนคติทางบวกต่อโรงเรียน มีความภูมิใจที่ได้สอนโรงเรียนนี้ และรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียนเป็นอย่างมาก ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของครูที่มีต่อนักเรียนของตนเองที่ว่า นักเรียนที่ส่วนมากประพฤติดี ปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียนอย่างเคร่งครัด แต่ในบางครั้งพบว่านักเรียนมีพฤติกรรมหนีโรงเรียน ชอบใช้ความรุนแรง เกเร ชอบรังแกเพื่อน เกี่ยวข้องกับยาเสพติด ชอบทำลายสาธารณสมบัติ เกี่ยวข้องกับบุหรี่ สุราและเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ นอกจากนี้ยังพบว่าโรงเรียนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับความคิดเห็นของนักเรียนโดยการมีส่วนร่วมตัดสินใจในเรื่องตารางเรียน วิธีการสอน เนื้อหา กฎระเบียบในชั้นเรียนและในโรงเรียน หนังสือและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในโรงเรียน รวมทั้งกิจกรรมนอกหลักสูตรในระดับปานกลาง โดยนักเรียนทั้งหมดหรือเกือบทั้งหมดได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านกีฬานันทนาการและศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนการใช้สิทธิ์ลงคะแนนเสียงเพื่อเลือกตั้งผู้แทนของชั้นเรียน และผู้แทนคณะกรรมการโรงเรียน

3.3 ด้านการจัดการศึกษาเกี่ยวกับหน้าที่และความเป็นพลเมือง

ตัวแปรสำคัญที่มีอิทธิพลต่อความรู้ด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองของนักเรียนคือการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่นโยบายการศึกษา กระบวนการจัดการเรียนการสอน และรูปแบบการเรียนการสอนต้องส่งเสริมให้นักเรียนมีความรู้และปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่ดีได้ จากการศึกษาพบว่าโรงเรียนจัดการเรียนการสอนด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ ส่งเสริมให้มีความรู้ด้านสิทธิ หน้าที่และความรับผิดชอบ ส่งเสริมให้เกิดความรู้ด้านสังคม การเมืองและสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการเป็นพลเมืองดี และส่งเสริมการสร้างคุณธรรม เห็นความสำคัญและการมีส่วนร่วมในการรักษาสิ่งแวดล้อม จากการสำรวจครูที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดพบว่า มีครูที่สอนวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม คิดเป็นร้อยละ 20.7 ซึ่งครูส่วนใหญ่ค่อนข้างมั่นใจในการสอนเกี่ยวกับเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรมและความเชื่อ โดยวางแผนการจัดการเรียนการสอนด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองจากตำราเรียนที่ได้รับการรับรองมาตรฐานและกรอบหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ในระดับมาก ซึ่งในระหว่างการเรียนการสอนด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง บ่อยครั้งที่นักเรียนได้ศึกษาจากตำราเรียน ตอบคำถามครู จัดบันทึก ค้นคว้า วิเคราะห์ข้อมูล ทำแบบฝึกหัด ฯลฯ แต่มีบางครั้งที่นักเรียนได้ทำโครงการที่ต้องมีการค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลนอกโรงเรียน และร่วมกิจกรรมบทบาทสมมติหรือสถานการณ์จำลอง

ครูที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีการประเมินเรื่องหน้าที่และความเป็นพลเมืองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 คิดเป็นร้อยละ 63.6 โดยส่วนใหญ่ประเมินโดยการสังเกตนักเรียน ให้เขียนงานเป็นบ้าน ใช้แบบทดสอบปรนัย แบบทดสอบอัตนัย ประเมินจากโครงการต่าง ๆ บ่อยครั้ง และในบางครั้งครูประเมินโดยการสอบปากเปล่า เพื่อนประเมินเพื่อน นักเรียนประเมินตนเอง จากการสำรวจครูที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีการนำผลการเรียนและผลการปฏิบัติงานของนักเรียนไปใช้ เพื่อเตรียมการสอน และพัฒนา มีการอธิบายจุดประสงค์การเรียน และเปิดโอกาสให้นักเรียนได้คิดทบทวนการเรียนและพฤติกรรม

ของตนเองในระดับมาก ในการจัดการเรียนการสอนนั้นสิ่งที่ครูเห็นว่าควรปรับปรุงมากที่สุด คือ 1) ควรมีตำราและสื่อการสอนที่ดีกว่านี้ 2) ควรสร้างความร่วมมือระหว่างครูผู้สอนในวิชาต่าง ๆ ให้มากขึ้น และ 3) ควรเปิดโอกาสให้มีโครงการพิเศษต่าง ๆ มากขึ้น ซึ่งครูที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นด้วยที่ทุกส่วนในโรงเรียนควรดูแลรับผิดชอบในการจัดการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง ทั้งนี้ การปรับปรุงหรือพัฒนาโรงเรียนต้องอาศัยคณะกรรมการบริหารโรงเรียน ครู อาจารย์ ซึ่งเป็นผู้มีอิทธิพลหรืออำนาจการตัดสินใจในการบริหารจัดการของโรงเรียนอย่างมาก นอกจากนี้ ครูทั้งหมดหรือเกือบทั้งหมดเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนาโรงเรียนอย่างตั้งใจและเต็มใจ สนับสนุนความมีระเบียบวินัยของนักเรียน กระตุ้นและส่งเสริมให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนอย่างแข็งขันและเต็มใจ

ผู้บริหารสถานศึกษามีความตระหนักและให้ความสำคัญในการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมให้นักเรียน มีความรู้ด้านสิทธิ หน้าที่และความรับผิดชอบ ส่งเสริมให้เกิดความรู้ด้านสังคม การเมืองและสถาบัน ที่เกี่ยวข้องกับการเป็นพลเมืองดี ตลอดจนส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการรักษาสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ ผลการศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาพบว่า ทุกโรงเรียนจัดการเรียนการสอนโดยการสอดแทรกเนื้อหาความเป็นพลเมืองสากลเข้าไปในทุกวิชาที่มีการเรียนการสอนในโรงเรียน โดยส่วนใหญ่จะบูรณาการเข้าไปในวิชาทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้บริหารสถานศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 50 มีความเห็นว่าหน้าที่ความเป็นพลเมืองสากล ไม่ควรเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรในโรงเรียน

3.4 ด้านการบริหารจัดการ

โรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอิสระเต็มที่ในการบริหารเรื่องการวางแผนการใช้หลักสูตรสถานศึกษา การเลือกใช้ตำราเรียน รวมถึงการจัดการศึกษาเกี่ยวกับหน้าที่และความเป็นพลเมืองโลกในโรงเรียน มีการมอบหมายให้ครู อาจารย์ ดำรงตำแหน่งหรือปฏิบัติหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาหน้าที่และความเป็นพลเมืองโลกโดยเฉพาะ โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมีความรู้ด้านสิทธิ หน้าที่และความรับผิดชอบ ส่งเสริมให้เกิดความรู้ด้านสังคม การเมืองและสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการเป็นพลเมืองดี ตลอดจนส่งเสริมการสร้าง ความตระหนักเพื่อให้เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการรักษาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน

ผู้บริหารสถานศึกษาส่วนใหญ่เห็นว่า ครู อาจารย์ และคณะกรรมการบริหารโรงเรียน คือผู้มีอิทธิพลหรือมีอำนาจในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการภายในโรงเรียนในระดับมาก โรงเรียนของตน มีอิสระเต็มที่ในการบริหารเรื่องการวางแผนการใช้หลักสูตรสถานศึกษา การเลือกและการใช้ตำราเรียน รวมถึงการจัดการศึกษาเกี่ยวกับหน้าที่และความเป็นพลเมืองโลกในโรงเรียน ซึ่งโรงเรียนส่วนใหญ่มีการมอบหมายให้ครู อาจารย์ ดำรงตำแหน่งหรือปฏิบัติหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาหน้าที่และความเป็นพลเมืองโลกโดยเฉพาะ คิดเป็นร้อยละ 63.2 โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดที่สำคัญคือ 1) ส่งเสริมให้เกิดความรู้ด้านสังคม การเมือง และสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการเป็นพลเมืองดี 2) ส่งเสริมให้มีความรู้ด้านสิทธิ หน้าที่และความรับผิดชอบของการเป็นพลเมืองที่ดี และ3) ส่งเสริมการสร้าง ความตระหนัก เห็นความสำคัญ และการมีส่วนร่วมในการรักษาสิ่งแวดล้อม

ทั้งนี้ โรงเรียนควรปรับปรุงให้มีตำราและสื่อการสอนที่ดีกว่านี้ สร้างความร่วมมือระหว่างครูและควรเปิดโอกาสให้มีโครงการพิเศษมากขึ้น และบุคลากรทุกส่วนมีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบในการให้การศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองในโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครู อาจารย์ และคณะกรรมการบริหารโรงเรียน ซึ่งเป็นผู้มีอิทธิพลหรืออำนาจการตัดสินใจในการบริหารจัดการโรงเรียน

3.5 ด้านศาสนาและวัฒนธรรมไทย

การรู้จักหน้าที่และความเป็นพลเมือง ทำให้เกิดความสงบเรียบร้อยในสังคม พฤติกรรมที่ดี มีพื้นฐานมาจากความเชื่อ ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี บรรทัดฐานและค่านิยมของสังคม นักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นด้วยที่ศาสนาจะช่วยตัดสินใจได้ว่าอะไรเป็นสิ่งที่ถูก อะไรเป็นสิ่งที่ผิด ทศนคติ ความเชื่อ ค่านิยมในการดำเนินชีวิตอยู่บนพื้นฐานของศาสนาสำคัญกว่ากฎหมายและการเมืองในประเทศ ซึ่งผู้นำทางศาสนาควรมีบทบาทในสังคมมากขึ้น และศาสนายังคงเหมาะกับสังคมโลกยุคใหม่ นักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นด้วยอย่างยิ่งที่วัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย ถือเป็นตัวแทนมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ดังนั้นทุกส่วนของวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยจึงสมควรได้รับการรักษาไว้ นักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ยังมีความรู้สึกประทับใจต่อการรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมให้คงอยู่ และต้องการโอกาสในการเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น

4. บริบทของโรงเรียนและชุมชน

สิ่งแวดล้อมรอบตัวของนักเรียนนอกจากครอบครัวแล้ว สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและในชุมชนยังส่งผลต่อ ความรู้ ความสามารถ พื้นฐานทางพฤติกรรมและความเชื่อส่วนบุคคลของนักเรียน ซึ่งชุมชนโดยรอบสถานที่ตั้งของโรงเรียนกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ยังคงพบปัญหาด้านความเป็นอยู่ยากจน การว่างงานสูง และมีสุราหรือเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่เป็นบ่อเกิดของปัญหาสังคม อย่างไรก็ตาม ผลสำรวจจากผู้บริหารสถานศึกษาพบว่าสภาพแวดล้อมในเขตพื้นที่ของชุมชนบริเวณโดยรอบ สถานที่ตั้งของโรงเรียนส่วนใหญ่มีสนามเด็กเล่นและสนามกีฬา (เช่นสนามฟุตบอล สนามเทนนิส ฯลฯ) มากที่สุด ส่วนปัญหาอื่น ๆ เช่น ปัญหาคนต่างด้าว ปัญหาความขัดแย้งทางศาสนา ฯลฯ จะพบน้อยมากหรือไม่มีเลย

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 นั้น ผู้ปกครองส่วนใหญ่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการประชุมผู้ปกครองและครู เป็นกรรมการสมาคมผู้ปกครองของโรงเรียน สนับสนุนโครงการที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในพื้นที่ของโรงเรียน และมีโอกาสในการลงคะแนนเสียงเพื่อเลือกตั้งคณะกรรมการต่าง ๆ ในบางครั้ง นอกจากนี้ จากผลสำรวจบริบททางชุมชนและโรงเรียน กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นว่า ศาสนาและวัฒนธรรมดั้งเดิม ยังคงมีความสำคัญต่อสังคมไทย ควรได้รับการส่งเสริมและรักษาให้คงอยู่สืบไป

อภิปรายผล

จากการทดสอบความรู้และสอบถามความคิดเห็นกลุ่มตัวอย่างทำให้ทราบสภาพการณ์ปัจจุบัน ในการเตรียมความพร้อมเยาวชนคนไทยด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง โดยพบว่านักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีคะแนนความรู้ด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองอยู่ในระดับดี อาจเนื่องมาจากโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอิสระเต็มที่ในการบริหารเรื่องการวางแผนการใช้หลักสูตรสถานศึกษา การเลือกและการใช้ตำราเรียน รวมถึงการจัดการศึกษาเกี่ยวกับหน้าที่และความเป็นพลเมืองโลกในโรงเรียน มีการจัดการเรียนการสอนโดยสอดแทรกเนื้อหาความเป็นพลเมืองสากลเข้าไปในทุกวิชาที่มีการสอนในโรงเรียน ประกอบกับครูมีความมั่นใจในการสอน ด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง นอกจากนี้กิจกรรมการเรียนรู้ยังส่งเสริมสนับสนุนให้นักเรียนมีโอกาสแสดง ความคิดเห็น ตัดสินใจ และอภิปรายในเรื่องที่แตกต่างด้วยตนเอง มีส่วนร่วมในการออกเสียงเลือกตั้งภายในโรงเรียนและตัดสินใจในการบริหารงานโรงเรียน ตลอดจนมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนประเด็นทางการเมืองและสังคมในระหว่างเรียน

เมื่อพิจารณาผลการศึกษาจากโครงการ ICCS 2009 พบว่า กลุ่มตัวอย่างนักเรียนไทย (ม.2) มีคะแนนเฉลี่ยความรู้เรื่องพลเมืองศึกษาและพลโลกศึกษาต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของ ICCS อย่างมีนัยสำคัญ แต่ได้คะแนนด้านเจตคติและการรับรู้การทำหน้าที่พลเมืองดีสูงมาก แสดงให้เห็นว่านักเรียนไทยมีเจตคติที่ดี และมีความตั้งใจ ที่จะร่วมกิจกรรมความเป็นพลเมืองดีทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน ถึงแม้ว่าจะมีความรู้เกี่ยวกับการเป็นพลเมืองดี และการเป็นพลโลกที่ดีค่อนข้างจำกัด ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากแบบทดสอบวัดความรู้เรื่องพลเมืองศึกษาและพลโลกศึกษาของโครงการ ICCS 2009 มีกรอบการประเมินด้านเนื้อหาที่วัดความรู้ความเข้าใจหน้าที่พลเมืองในระดับนานาชาติ นักเรียนไทยจึงมีความรู้ความเข้าใจหน้าที่พลเมืองในลักษณะกว้าง เป็นเพียงความรู้พื้นฐานและรู้จักกลไกการดำเนินงานของสถาบันทางการเมืองและสังคม โดยมีความแตกต่างจากกรอบเนื้อหาที่ใช้วัดความรู้ความเข้าใจด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองในการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งใช้กรอบเนื้อหาที่มีความสอดคล้องกับหลักสูตร และบริบทวัฒนธรรมไทย ทำให้นักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทำคะแนนได้ในระดับดี เพราะสามารถใช้ความรู้และถ้อยแถลงประสพการณ์ที่ได้รับจากสิ่งแวดล้อมทั้งที่บ้าน โรงเรียน ชุมชน สังคมมาใช้ได้เป็นอย่างดี

พฤติกรรมด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองของนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างถูกจำกัดขอบเขตเฉพาะผู้ที่มีอายุ 14 ปี จึงไม่สามารถแสดงความรู้สึกหรือเจตคติที่มีต่อการกระทำที่ไม่ใช่พฤติกรรมจริงที่เกิดขึ้น ในขณะที่นั้นได้ การวัดพฤติกรรมด้านนี้จึงต้องประเมินจากเจตนาเชิงพฤติกรรมโดยใช้ข้อคำถามผ่านสถานการณ์ ที่กำหนดขึ้นในแบบสอบถาม เป็นการแสดงออกถึงพฤติกรรมที่คาดการณ์ว่าอาจจะทำได้ในอนาคต จากการรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นของนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับความพร้อมของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมภาคพลเมือง ได้สะท้อนให้เห็นเจตนาของนักเรียนที่มีต่อการกระทำด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองเมื่อโตขึ้น เป็นผู้ใหญ่ โดยนักเรียนกลุ่มที่เป็นตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าประชาชนทุกคนควรได้รับการเคารพในสิทธิทางสังคมและการเมือง และมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็น สามารถประท้วงได้หากเชื่อว่ากฎหมายขาดความยุติธรรม นักการเมืองต้องมีความซื่อสัตย์ มีคุณธรรม มีความรับผิดชอบต่อการกระทำผิดกฎหมายของคนในครอบครัว ส่งเสริมให้คนในครอบครัวมีคุณธรรมและศีลธรรม เพื่อเป็นแบบอย่างและเป็นพลเมืองดีซึ่งต้องเคารพกฎหมาย มีศีลธรรม มีสามัญสำนึกที่ดี มีการ ชัดเกล้าพัฒนาตนเองมากกว่าการมีความรู้ด้านการเป็นพลเมืองดี โดยนักเรียนไม่เห็นด้วยที่ข้าราชการใช้ทรัพยากร ในหน่วยงานเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว และไม่ยอมรับการติดสินบนเจ้าหน้าที่ของรัฐเพื่อให้งานบรรลุผลสำเร็จ รวมทั้ง ไม่ยอมรับหากเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือข้าราชการอนุมัติสัญญา/สัมปทานให้กับคนที่มีความสัมพันธ์ด้วย จากผลการสอบถามความคิดเห็นดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า พฤติกรรมเจตนาถูกกำหนดขึ้นโดยปัจจัยส่วนบุคคลที่มาจากความรู้สึกที่มีต่อพฤติกรรมในสถานการณ์ต่างๆ ปัจจัยทางสังคมที่บุคคลอื่นในสังคมมีต่อพฤติกรรมที่ตนเองจะทำ ซึ่งอาจมีแนวโน้มให้บุคคลนั้นคล้อยตามได้

สถาบันครอบครัวถือเป็นสถาบันแรกที่ยอมรับและปลูกฝังความเชื่อ ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรมอันดีงามให้กับเด็ก โดยเด็กจะเรียนรู้ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม กฎหมายของสังคม ตลอดจน ความคิด ความรู้สึก เจตคติ ผ่านบุคคลต่างๆ เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ เพื่อน ตัวแทนศาสนา สื่อมวลชน เป็นต้น เพื่อพัฒนาให้เป็นบุคลิกภาพหรือพฤติกรรมที่สอดคล้องกับคนอื่นในสังคม ในการศึกษาครั้งนี้ทำให้ทราบว่าบิดา มารดา หรือผู้ปกครองของนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ค่อนข้างสนใจในด้านการเมืองและสังคม จึงเป็นไปได้ว่าเด็กอาจได้รับการถ่ายทอดความคิดทางการเมืองจากบิดา มารดา หรือผู้ปกครอง โดยการเรียนรู้ที่จะปรับตัวเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ สอดคล้องกับกมลวรรณ การมปราษฎ์ คล้ายแก้ว (2557) ที่ได้ให้ข้อเสนอว่า ครอบครัวสามารถปลูกฝังและพัฒนาให้เยาวชนเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยได้โดยอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนและใช้เหตุผลกับเด็ก

เพื่อให้เด็กได้ซึมซับกับสังคมประชาธิปไตย ได้ฝึกคิดในสิ่งที่ตนเองสนใจ รับผิดชอบในหน้าที่ที่ตนเองได้รับ มอบหมายจากผู้ปกครอง เรียนรู้การเคารพการตัดสินใจของตนเองและผู้อื่น ประกอบกับที่ผู้ปกครองเองนั้น เป็นแบบอย่างที่ดีในการเป็นพลเมืองตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เพราะเด็กจะได้เรียนรู้ จดจำ นำไปสู่การปลูกฝังเจตคติ ค่านิยมและพัฒนาความเป็นพลเมืองดีที่พึงปฏิบัติ

โรงเรียน หอเรียน ครู และเพื่อน เป็นปัจจัยด้านบริบทที่มีผลต่อเจตคติ ค่านิยม พฤติกรรม ของนักเรียนในด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง(ศศิวิมล เกสิยวทอง,2556) จากการรวบรวม ข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามครูและแบบสอบถามโรงเรียนพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาหน้าที่และความเป็นพลเมืองเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความรู้ด้านสังคม การเมือง และสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการเป็นพลเมืองดี มีความรู้ด้านสิทธิ หน้าที่และความรับผิดชอบต่อความเป็นพลเมืองที่ดี ตลอดจนสร้างความตระหนัก เห็นความสำคัญ และมีส่วนร่วมในการรักษาสิ่งแวดล้อม โดยครูกระตุ้นและ ส่งเสริมให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนอย่างแข็งขันและเต็มใจ เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ เช่น กฎระเบียบของโรงเรียน และในห้องเรียน วิธีการสอน เนื้อหา กิจกรรม พิเศษนอกหลักสูตร เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้ส่งผลให้นักเรียนมีทัศนคติและมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับครู อาจารย์ และบุคลากรในโรงเรียน ช่วยกันดูแลรักษาอุปกรณ์และเครื่องมือเครื่องใช้ของโรงเรียน และมีความรู้สึก ว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียน ประพฤติตัวดีเมื่ออยู่ในและนอกโรงเรียน นอกจากนี้ครูมีการประเมินผล การเรียนจากการทำโครงการ การทดสอบ การสังเกตนักเรียน เพื่อนประเมินเพื่อน และนักเรียนประเมิน ตนเอง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าครูจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และทำหน้าที่เอื้ออำนวยให้ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ การปฏิบัติของครูต่อนักเรียนมีผลต่อเจตคติของ นักเรียนที่มีต่อสังคมและการแสดงออกหรือการปฏิบัติต่อนักเรียนคนอื่นๆด้วย ส่วนเพื่อนก็มีส่วนสำคัญ เพราะนักเรียนได้เรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ซึ่งกันและกันในโรงเรียน

ข้อเสนอแนะ

1. ผลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ทำให้ทราบถึงข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสถานการณ์ปัจจุบันในด้าน หน้าที่และความเป็นพลเมืองของประเทศไทย ทั้งเรื่องการจัดการเรียนการสอน การบริหารจัดการ การมี ส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ตลอดจนบริบทในระดับบุคคล ครอบครัว โรงเรียน และชุมชน หน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้องจึงควรนำข้อมูลเหล่านี้ไปใช้ประโยชน์ในการเตรียมความพร้อมเยาวชนไทยด้านหน้าที่และ ความเป็นพลเมืองต่อไป

2. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาควรนำบทเรียนที่ได้จากการดำเนินโครงการพัฒนา เครื่องมือวัดและประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง โดยเทียบเคียงมาตรฐานสากลในครั้ง นี้ ไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเครื่องมือให้มีคุณภาพและมาตรฐานมากยิ่งขึ้น เพื่อนำเครื่องมือไปดำเนินการ เก็บข้อมูลจริง และนำข้อสรุปที่ได้ไปเป็นฐานข้อมูลประกอบการจัดทำนโยบายการศึกษาด้านการพัฒนาคุณภาพ และมาตรฐานการศึกษาโดยรวมของชาติให้เหมาะสมต่อไป

3. การศึกษาครั้งนี้มีข้อจำกัดบางประการ ทำให้ไม่ได้มีการเก็บข้อมูลจริง (Main Survey) แต่ ประสพการณ์ที่ได้เรียนรู้จากโครงการวัดและประเมินผลการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองระดับ นานาชาติ (International Civic and Citizenship Education Study : ICCS) ทำให้ผู้วิจัยมีความรู้ และ ทักษะในการพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองมากขึ้น สามารถบริหารจัดการโครงการเพื่อเตรียมความพร้อมในการเข้าร่วมโครงการ ICCS ครั้งต่อไปได้

4. การศึกษาบริบทที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนในด้านหน้าที่และความ
เป็นพลเมือง มีตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน ภูมิภาคและประเทศ ดังนั้น ควรดำเนินการเก็บข้อมูล
จากบุคคลหรือหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาด้านหน้าที่และ
ความเป็นพลเมืองของนักเรียนได้ชัดเจนมากขึ้น

ผู้ดำเนินการ

ที่ปรึกษา :

รศ.ดร.ชวณี ทองโรจน์

นางทิพย์สุดา สุเมธเสนีย์

นางสาวสมรฉวีกร อ่องเอิบ

รองเลขาธิการสภาการศึกษา

รักษาราชการแทนเลขาธิการสภาการศึกษา

ผู้ช่วยเลขาธิการสภาการศึกษา

นักวิชาการศึกษานโยบายการพิเศษ รักษาการแทน

ผู้อำนวยการสำนักมาตรฐานการศึกษาและพัฒนาการเรียนรู้
สทศ.

ผู้พิจารณารายงาน :

พระราชวรมนี

ดร.รุ่งเรือง สุขาภิรมย์

นายภาส ภาสสิทธิ์

อนุกรรมการสภาการศึกษา ด้านการสร้างจิตสำนึก คุณธรรม
และจริยธรรม (รองเจ้าคณะภาค 6 วัดสังเวชวิศยาราม)

อดีตหัวหน้าผู้ตรวจราชการกระทรวงศึกษาธิการ

อดีตรองเลขาธิการคณะกรรมการ ป.ป.ช.

ผู้รับผิดชอบโครงการ :

นายรวิช ตาแก้ว

นางสาวพุดิสาร์ อัครกะพู่

นางสาวสมปอง สมญาติ

ดร.ประวีณา อัสโย

นางสาวกิงกาญจน์ เมฆา

นางสาวปิยะมาศ เม็ดไธสง

นายเอกวุฒิ บุตรประเสริฐ

นางสาวสุภาพร แข่งสมุทร

นายวิทยาศาสตร์ ดลประสิทธิ์

นางสาวสุภารัตน์ ศรีหลัก

นางสาวณัฐินี พรหมประสิทธิ์

หัวหน้ากลุ่มส่งเสริมการเพิ่มโอกาสทางการศึกษา
และการเรียนรู้ตลอดชีวิต

นักวิชาการศึกษานโยบายการพิเศษ

นักวิชาการศึกษานโยบายการพิเศษ

นักวิชาการศึกษานโยบายการพิเศษ

นักวิชาการศึกษานโยบายการพิเศษ

นักวิชาการศึกษานโยบายการ

นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ

นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ

นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ

นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ

นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ

บรรณาธิการ :

นายรวิช ตาแก้ว

นางสาวกิงกาญจน์ เมฆา

เรียบเรียงและจัดทำรายงาน :

นางสาวกิงกาญจน์ เมฆา

นางสาวสุภารัตน์ ศรีหลัก

นางสาวณัฐินี พรหมประสิทธิ์